

ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ОСАДЕЦЬ ОЛЕКСАНДРА МИКОЛАЇВНА

УДК 336.732(477)

ДИСЕРТАЦІЯ
КРЕДИТНІ СПІЛКИ НА РИНКАХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О.М. Осадець

Науковий керівник: Швець Наталія Романівна, докт. екон. наук, професор

Львів - 2019

АНОТАЦІЯ

Осадець О.М. Кредитні спілки на ринках фінансових послуг України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича; Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2019.

У дисертаційній роботі розкрито зміст фінансового посередництва як основи функціонування кредитних спілок. На підставі дослідження положень економічних теорій та наукових поглядів щодо тлумачення сутності понять «фінансове посередництво» та «фінансовий посередник» автор визначає поняття «фінансовий посередник». Доведено, що для розвитку фінансового посередництва та діяльності фінансових посередників в економіці країни важливе значення відіграє модель організації фінансових відносин на ринках. Обґрунтовано актуальність методологічного підходу до моделі організації фінансових відносин змішаного типу в сучасних умовах.

Визначено роль кредитних спілок у структурі ринків фінансових послуг. Зроблено акцент на тому, що кредитні спілки відіграють важливу роль не тільки в економічному розвитку держави, а й мають вагомe соціально-економічне значення для поступальних процесів у країні. До ключових чинників що впливають на розвиток кредитно-кооперативного руху та визначають роль кредитних спілок віднесено такі: 1) доступність фінансових ресурсів кредитних спілок у порівнянні з іншими суб'єктами ринків фінансових послуг, яка зумовлюється рівнем економічного розвитку держави; 2) розуміння широкими верствами населення кооперативної природи кредитних спілок як неприбуткових громадсько-фінансових організацій, що значно популяризує інститути, сприяє довірі та підвищує їх соціальну значущість; 3) належна система системи державного нагляду та регулювання кредитної кооперації.

Оцінено стан та перспективи розвитку системи державного регулювання за діяльністю кредитних спілок. Визначено, що головним її недоліком є те, що вона

не забезпечує дотримання принципу єдності в регулюванні. Зважаючи на це автор обґрунтовує актуальні методологічні підходи до реформування наявної сфери державного регулювання та нагляду в напрямі передачі регулятивних та наглядових функцій єдиному органу регулювання та нагляду за ринками фінансових послуг.

В аналітичній частині дисертації автор здійснює детальний аналіз методики вступу кредитних спілок на ринки фінансових послуг. Доведено необхідність урахування європейської практики ліцензування кредитних спілок у вітчизняному законодавстві. Автор обґрунтовує методичні підходи до збільшення вимог щодо статутного капіталу вітчизняних кредитних спілок. Проаналізовано механізм формування капіталу кредитних спілок. Подано авторський підхід до визначення категорії механізму формування капіталу кредитних спілок. Наведено аналітичну оцінку цього механізму та обґрунтовано методичні підходи до оптимізації процесу формування резервного капіталу, управління ризиками в кредитних спілках та запровадження системи гарантування вкладів учасників кредитних спілок України. Шляхом відповідних розрахунків, опираючись на чинну європейську практику, запропоновано встановити розмір мінімального статутного капіталу кредитної спілки на момент реєстрації в розмірі 150 тис. грн. з мінімальним вступним внеском в 3 тис. грн. та вимогою поступового перегляду в сторону збільшення цих мінімумів. На авторський погляд, встановлення такої норми дозволить створити рівні конкурентні умови для діяльності кредитних спілок в Україні, а також підніме рівень їх конкурентоздатності порівняно з іншими фінансовими установами.

В ході дослідження доведено, що подальший розвиток регулювання та нагляду на фінансовому ринку повинен опиратися на сучасні підходи та нові правила регулювання, а саме: уніфікація процедур регулювання, впровадження ризик-орієнтованого нагляду, посилення контролю за доброчесністю власників та керівників фінансових установ, концентрація регуляторних функцій, їх зосередження у мегарегуляторі, активізація участі саморегулювних організацій у тому числі, через залучення їх ресурсів для

фінансування діяльності регуляторних органів, здатність та готовність національних регуляторів до ефективної співпраці з міжнародними фінансовими організаціями та посилення соціальної функції державного регулювання фінансового сектору економіки.

У дисертаційній роботі здійснено глибокий аналіз практики фінансової діяльності кредитних спілок на ринках фінансових послуг України. Показано тенденції до зниження конкуренції в цьому секторі вітчизняних ринків фінансових послуг внаслідок скорочення їх активної діяльності та підвищення концентрації активів у невеликій групі найбільших та великих за розміром активів кредитних спілок. Виявлено значне переважання споживчих кредитів у кредитному портфелі кредитних спілок України, що засвідчує можливість досягнення ними внаслідок фінансової діяльності значного соціального ефекту. Зважаючи на виявлені тенденції, автор обґрунтовує практичні рекомендації в напрямі поліпшення результативності та збільшення вигод від діяльності кредитних спілок на вітчизняних ринках фінансових послуг.

На базі розробленого комплексу моделей зроблено такі висновки: 1) обрані показники впливають на фінансові результати діяльності кредитних спілок - збереження та пайові внески, а також на їх позики (найбільше впливають ВВП та прямі іноземні інвестиції, про що свідчить велике значення коефіцієнта кореляції); 2) на кількість кредитних спілок, їх членів та рівень проникнення обрані показники соціально-економічного розвитку країни суттєво не впливають; 3) побудовані моделі з фіксованими та випадковими ефектами вказують на те, що нема диференціації між країнами щодо впливу показників економічного розвитку держави та характеристиками діяльності кредитних спілок.

Проведені емпіричні дослідження показали, що розвиток кредитних спілок та виконання ними соціально-економічних функцій може мати спільні риси в різних країнах та, навіть, регіонах. Визначено вплив соціально-економічного розвитку країни на рівень кредитної кооперації. Автор виявляє незначний вплив рівня соціально-економічного розвитку держави на рівень проникнення кредитної кооперації в ній, водночас, доводить, що економічні характеристики діяльності

кредитних спілок, зокрема розміри депозитів та кредитів, що надаються спілками, чітко корелюються з показниками економічного розвитку країни.

Результати проведеного моделювання водночас можуть бути підґрунтям для реалізації конкретних заходів регулювання державними інститутами в Україні.

У дисертаційній роботі, проаналізовано можливості застосування зарубіжного досвіду в практиці регулювання ринків фінансових послуг. Подано конкретні пропозиції щодо можливої імплементації міжнародних стандартів кредитної кооперації в українську практику в напрямі введення системи обов'язкового державного страхування депозитних вкладів кредитних спілок, застосування в українській регулятивній практиці нової норми резервування для покриття втрат за неповерненими кредитами, введення нормативних вимог до здійснення кредитними спілками інвестиційних операцій, посилення вимог до обмеження розмірів депозитних внесків окремих членів спілок, введення обов'язкових вимог до досвіду, компетенції, професіоналізму та порядності членів системи управління кредитними спілками. Впровадження запропонованих заходів, на системній основі, забезпечить отримання таких ефектів, як вдосконалення регулювання та нагляду за кредитними спілками на основі комплексного обґрунтованого підходу, оперативне виведення неплатоспроможних кредитних спілок з ринку фінансових послуг із збереженням довіри вкладників, а також підвищення фінансової стійкості кредитних спілок та їх позитивного впливу на стан економіки та суспільства.

На завершення в дисертаційній роботі визначено напрями підвищення соціально-економічної ефективності діяльності вітчизняних кредитних спілок. Запропоновано визначення категорії соціально-економічної ефективності діяльності кредитної спілки, алгометричний підхід до забезпечення соціально-економічної ефективності функціонування кредитних спілок на основі п'яти основних етапів, а також комплекс показників для кількісного та якісного виміру її рівня. Проведений аналіз динаміки цих показників дозволив сформулювати практичні підходи до вдосконалення діяльності вітчизняних спілок у сучасних умовах економічного розвитку України.

Для підвищення соціально-економічної ефективності кредитних спілок в Україні запропоновано заходи з активізації просвітницької роботи та вдосконалення ринкової інфраструктури кредитної кооперації. Активізація просвітницької роботи з населенням з питань кредитної кооперації дозволить підвищити довіру та збільшити капітал кредитних спілок. Створення інфраструктури системи кредитної кооперації дасть змогу комплексно забезпечити ефективність їхньої діяльності.

Ключові слова: кредитна спілка, ринки фінансових послуг, фінансове посередництво, небанківська фінансово-кредитна установа, державні регулятори, інституційні інвестори.

ANNOTATION

Osadets O.M. Credit unions in the financial services markets of Ukraine. - Qualifying scientific work on the rights of manuscript.

Dissertation for obtaining a scientific degree of the candidate of economic sciences (PhD) in specialty 08.00.08 "Money, finance and credit". - Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University; Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, 2019.

In dissertation work the content of financial intermediation as the basis for functioning of credit unions has been revealed. Based on the provisions study of economic theories and scientific views on the concept interpretations of "financial intermediation" and "financial intermediary", the author defines the concept of "financial intermediary". It has been proved that the organizational model of financial relations in the markets plays an important role in the development of financial intermediation and activities of financial intermediaries in the country's economy. The work substantiates relevance of methodological approach to the organizational models of financial relations of a mixed type in modern conditions.

The role of credit unions in the structure of financial services markets has been determined. It is emphasized that credit unions play an important role not only in the economic development of the state, but also have a significant socio-economic importance for the progressive processes in the country. The key factors influencing the development of credit-cooperative movement and determining the role of credit unions are the following: 1) availability of financial resources of credit unions in comparison with other subjects of financial services markets, which is conditioned by the economic development level of the state; 2) understanding of the co-operative nature of credit unions by the general public as a non-profit public-financial organization, which furthermore greatly promotes institutions, fosters trust and enhances their social significance; 3) proper system of state supervision and regulation of credit cooperation.

The development status and prospects of the state regulation system for activity of credit unions have been estimated. It has been determined that its main disadvantage lies in the inability to ensure compliance with the principle of unity in regulation. In

view of this, the author substantiates current methodological approaches to reforming the existing sphere of state regulation and supervision in the direction of transferring regulatory and supervisory functions to a single body of regulation and supervision of financial services markets.

In the analytical part of the dissertation, the author conducts a detailed analysis of the entry methodology of credit unions into financial services markets. The necessity to take into account the European practice of licensing credit unions in state legislation has been proved. The author substantiates methodical approaches to increasing requirements for the authorized capital of domestic credit unions. The capital formation mechanism of credit unions has been analyzed. An author's approach to determining the category of capital formation mechanism of credit unions has been presented. An analytical assessment of this mechanism has been shown as well as methodical approaches to the process optimization of reserve capital formation, risk management in the credit unions and introduction of a system for guaranteeing deposits of Ukrainian credit unions' members have been substantiated. By relevant calculations, based on the current European practice, it is proposed to set the minimum authorized capital of the credit union at the time of registration in the amount of 150 thousand UAH with a minimum entrance fee of 3 thousand UAH and the requirement for a gradual revision towards increasing these lows. In author's opinion, establishing such a standard will create a level playing field for credit unions in Ukraine, as well as raise their level of competitiveness in comparison with other financial institutions.

In course of the study it was proved that the further development of regulation and supervision in the financial market should be based on modern approaches and new rules of regulation, namely: unification of regulatory procedures, introduction of risk-oriented supervision, control strengthening over the integrity of owners and heads of financial institutions, concentration of regulatory functions, their centralization in the mega-regulator, participation increase of self-regulatory organizations, including via the involvement of their resources to finance the activities of regulatory bodies, the ability and willingness of national regulators to work effectively with international financial

institutions and strengthening the social function of state regulation in the economical financial sector.

The dissertation work gives a profound analysis of the financial practices of credit unions in financial services markets of Ukraine. The work shows tendencies towards the competition decrease in this sector of domestic financial services markets due to the reduction of their activity and increase of assets concentration in a small group of the largest and major (according to their size) assets of credit unions. There has been a significant predominance of consumer loans in the loan portfolio of credit unions of Ukraine, which testifies to the possibility of their achieving a significant social effect as a result of financial activity. Taking into account the revealed tendencies, the author substantiates practical recommendations in the direction of improving the efficiency and increasing benefits of the credit unions activities in the domestic financial services markets.

Based on the developed set of models, the following conclusions are made: 1) the selected indicators affect financial activity of credit unions, that is the savings and unit contributions as well as their loans (most affected by GDP and foreign direct investments, as evidenced by the high value of the correlation coefficient); 2) the number of credit unions, their members and the level of penetration are not significantly affected by the selected indicators of socio-economic development of the country; 3) the introduced models with fixed and random effects indicate that there is no differentiation between countries regarding the indicators' impact of government economic development and activity characteristics of credit unions.

Empirical studies have shown that the development of credit unions and the fulfillment of their socio-economic functions may have similarities in different countries and even regions. The influence of the socio-economic development of the country on the level of credit cooperation has been determined. The author reveals an insignificant influence of the state socio-economic development level on the penetration level of credit cooperation in it, at the same time, proves that the economic activity characteristics of credit unions, in particular the size of deposits and credits provided by unions, clearly correlate with the indicators of economic development of the country.

Simultaneously, the results of the conducted modeling can be the basis for the implementation of specific regulatory measures by state institutions in Ukraine.

In the dissertation work the author has analyzed the possibilities of applying foreign experience in the practice of regulating financial services markets. The author has submitted concrete suggestions on the possible implementation of international standards of credit cooperation in Ukrainian practice toward establishing a system of compulsory state insurance of credit unions' deposit holdings, the application of a new reserve provision in Ukrainian regulatory practice in order to cover losses on unfulfilled loans, the introduction of regulatory requirements for the execution of investment operations by credit unions, strengthening the requirements for limiting the size of deposit contributions of the unions' individual members, the implementation of mandatory requirements for experience, competence, professionalism and integrity of the management system's members of credit unions. Implementation of the proposed measures, on a systematic basis, will ensure such effects as improving the regulation and supervision of credit unions on the basis of a comprehensive reasonable approach, prompt withdrawal of insolvent credit unions from the financial services market while maintaining the confidence of depositors, as well as improving the financial resilience of credit unions and their positive impact on the state of economy and society.

In conclusion, the dissertation work defines the ways of increasing the socio-economic efficiency of domestic credit unions. It offers the category definition of socio-economic efficiency of credit union activity, an algorithmic approach to ensuring the socio-economic efficiency of credit union functioning on the basis of five main stages, as well as a set of indicators for quantitative and qualitative measurement of its level. The dynamic analysis of these indicators allowed us to formulate practical approaches to improving the activity of domestic unions in the current conditions of economic development of Ukraine.

In order to improve the socio-economic efficiency of credit unions in Ukraine some measures have been proposed to revitalize the educational work and improve the market infrastructure of credit cooperation. Revitalization of educational

work with public about credit cooperation will allow to elevate the confidence and to increase the credit unions capital. Creating infrastructure of the credit cooperative system gives an opportunity to comprehensively ensure the efficiency of their activity.

Key words: credit union, financial services markets, financial intermediation, non-bank financial and credit institution, state regulators, institutional investors.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Осадець О.М., Швець Н.Р. Кредитні спілки в структурі фінансового посередництва // Науковий журнал «Науковий огляд». 2015. № 8 (18). С. 56-64 (0,53 д.а., особистий внесок - 0,27 д.а., де окреслені особливості організації діяльності кредитних спілок, які мають визначальний характер для визначення їх місця в структурі фінансового посередництва).
2. Осадець О.М., Швець Н.Р. Особливості механізму формування капіталу кредитних спілок України // Scientific journal Innovative solutions in modern science. 2017. № 2 (11). С. 44-58 (0,47 д.а., особистий внесок - 0,24 д.а., де проведено аналіз сучасного механізму формування капіталу кредитних спілок України).
3. Осадець О.М. Методика вступу кредитних спілок на ринок фінансових послуг // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». 2018. Вип. 20. Ч. 2. С.141-147. (0,4 д.а.).
4. Осадець О.М., Швець Н.Р. Проблеми оцінки фінансового стану та ефективності діяльності кредитної спілки // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. 2013. Вип. 1(6). Т.2. С. 73-77. (0,28 д.а., особистий внесок - 0,14 д.а., де розглянуто методики оцінки фінансового стану та ефективності діяльності кредитних установ, охарактеризовано системи оцінки, які найбільш відомі у світі, розглянуто рейтингові оцінки діяльності кредитних спілок).
5. Осадець О.М., Швець Н.Р. Кредитні спілки на ринку фінансових послуг України // Науковий Вісник Херсонського державного університету. 2014. Вип.5 (4). С. 103-106. (0,4 д.а., особистий внесок - 0,2 д.а., де зроблено аналіз практичних аспектів діяльності та розглянуті тенденції розвитку вітчизняних кредитних спілок, розкрито фінансово-кредитний потенціал функціонуючих кредитних спілок України).
6. Осадец А.Н. Международный опыт функционирования кредитных союзов // Интегрированные основы инновационного и устойчивого развития экономики: Сборник научных статей. Пенза, 2013. С. 130-133 (0,25 д.а.).

7. Осадець О.М. Напрями формування системи страхування депозитних вкладів кредитних спілок // Формування ринкової економіки в Україні. 2019. Вип.41. С. 318-324 (0,4 д.а.).

8. Osadets O., Shvets N. Problems of formation of optimal model of governmental regulation and supervision in the financial sector of Ukraine in the context of credit cooperation // The USV Annals of Economics and Public Administration. 2016. Vol.16 (special issue). P. 131-136. (0,44 д.а., особистий внесок - 0,22 д.а., де сформовано пропозиції з вдосконалення моделі державного регулювання та нагляду за ринками фінансових послуг).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Осадець О. М. Проблемні аспекти діяльності кредитних спілок України // Ефективні механізми та стратегії управління економікою: від рівня підприємств до рівня країн: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Черкаси, 21-22 березня 2014 р. // Черкаський державний технологічний університет. Черкаси: Видавничий дім «Гельветика», 2014. С. 51-54 (0,14 д.а.).

10. Осадець О.М., Швець Н.Р. Місце і роль кредитних спілок в структурі ринків фінансових послуг України // Розвиток національної економіки: теорія і практика: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Івано-Франківськ, 3-4 квітня 2015 року. Тернопіль: Крок, 2015. Ч.3. С. 355-356. (0,18 д.а., особистий внесок - 0,09 д.а., де проаналізовано стан ринку фінансових послуг України та визначено місце і роль кредитних спілок в ньому).

11. Осадець О.М., Швець Н.Р. Соціально-економічна природа функціонування кредитних спілок в Україні // Економіка в сучасних умовах: стан, проблеми та пошук шляхів їх подолання: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 26-27 червня 2015 року. Львів: ЛЕФ, 2015. Ч.2. С. 90-91 (0,11 д.а., особистий внесок - 0,06 д.а., де розкрито соціально економічну природу діяльності кредитних спілок).

12. Осадець О.М., Швець Н.Р. Механізм формування капіталу кредитних спілок // Розвиток фінансового ринку в Україні: проблеми та перспективи: матеріали III

Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Полтава, 11 листопада 2015 р. Полтава: ПолтНТУ, 2015. С. 82-84 (0,19 д.а., особистий внесок - 0,09 д.а., де розглянуто капітал кредитної спілки та джерела його формування).

13. Осадець О.М., Швець Н.Р. Роль кредитних спілок у механізмі фінансового забезпечення економічного зростання в Україні / Фінансове забезпечення економічного зростання в Україні: стан, тенденції та перспективи: монографія; за ред. П.О. Нікіфорова. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2015. 384 с. С. 291–309 (0,35 д.а., особистий внесок - 0,18 д.а., де проаналізовано кооперативну природу й особливості організації та функціонування кредитних спілок в Україні).

14. Осадець О.М., Швець Н.Р. Ризики пов'язані з діяльністю кредитних спілок в сучасних умовах // International Scientific-Practical Conference Modern Transformation of Economics and Management in the Era of Globalization: Conference Proceedings. January 29, 2016. Klaipeda: Baltija Publishing. P. 306-309. – С. 306-309 (0,2 д.а., особистий внесок - 0,1 д.а., де розглянуто специфіку оцінювання ризиків у діяльності кредитних спілок).

15. Осадець О.М., Швець Н.Р. Застосування зарубіжного досвіду в діяльності кредитних спілок України // International Scientific Conference From The Baltic to The Black Sea: The Formation of modern economic area. August 19, 2017. Riga: «Baltija Publishing». P. 164-166 (0,18 д.а., особистий внесок - 0,09 д.а., де розкрито можливості впровадження міжнародної практики в діяльність кредитних спілок).

16. Осадець О.М. Соціально-економічна ефективність функціонування кредитних спілок // Стратегії та політика розвитку територій: міжнародні, національні, регіональні та локальні виклики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Чернівці, м. Сучава (Румунія), 10-12 травня 2018 року. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2018. С. 117-119 (0,2 д.а.).

17. Осадець О.М. Еволюція підходів до трактування фінансового посередництва // Стратегії, проблеми та розвиток економічних систем в умовах глобальної нестабільності: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, м. Миколаїв, 12 жовтня 2019 р. Миколаїв : ММІРЛ ВНЗ «Університет «Україна», 2019. С. 6-9 (0,2 д.а.).

ЗМІСТ

ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК НА РИНКАХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ	25
1.1. Фінансове посередництво як основний напрям діяльності кредитних спілок.....	25
1.2. Особливості участі кредитних спілок у функціонуванні національних ринків фінансових послуг.....	40
1.3. Інституційні основи та нормативно-правове забезпечення діяльності кредитних спілок.....	54
Висновки до розділу 1	66
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК НА РИНКАХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ.....	69
2.1. Організаційні особливості та оцінка стану кредитних спілок на ринках фінансових послуг.....	69
2.2. Діагностування тенденцій та джерел формування капіталу кредитних спілок в умовах національної економіки.....	88
2.3. Аналіз результатів фінансової діяльності кредитних спілок України на ринках фінансових послуг	103
Висновки до розділу 2	115
РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ КРЕДИТНИХ СПІЛОК УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ РОЗВИТКУ РИНКІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ.....	120
3.1. Моделювання системних взаємозв'язків між соціально-економічним розвитком країни та станом кредитної кооперації.....	120
3.2. Модернізація діяльності вітчизняних кредитних спілок на основі імплементції зарубіжного досвіду	138
3.3. Концептуалізація пріоритетів зростання соціально-економічної ролі кредитних спілок в економіці та фінансовій системі.....	156
Висновки до розділу 3	173
ВИСНОВКИ.....	177
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	183
ДОДАТКИ.....	201

ВСТУП

Актуальність теми. Кредитні спілки в ролі фінансових посередників є ефективним інструментом поживлення інвестиційної активності населення і позитивно впливають на динаміку соціально-економічного розвитку країни. Сучасні зміни в архітектоніці фінансового сектора як у світовому, так і вітчизняному масштабах актуалізують необхідність визначення місця та ролі кредитних спілок на ринках фінансових послуг, й вирішення низки проблем, що стосуються процесів акумулювання та прямого чи опосередкованого інвестування вільних ресурсів кредитних спілок у реальний сектор національної економіки. Необхідність підвищення ефективності їх функціонування залишається першочерговим завданням, що зумовлене конкурентним ринковим середовищем, поліпшення якого сприятиме зростанню рівня суспільної довіри до фінансової системи держави загалом.

У сучасних умовах реформування економіки України ключовою проблемою є недостатній розвиток фінансової інфраструктури, що обмежує процес трансформації заощаджень в інвестиції та знижує темпи економічного зростання. Особливої уваги ця проблема заслуговує у контексті адаптації вітчизняних стандартів до європейських у площині формування достатніх фінансових потоків. Це передбачає посилення ролі кредитних спілок у забезпеченні розширення споживчих можливостей населення та стабілізації соціально-економічного розвитку країни. Саме ефективна діяльність кредитних спілок на ринку фінансових послуг, посилення їх ролі та значення на цих ринках сприятиме підвищенню споживчого попиту населення через інтенсивне проникнення кредитної кооперації у сферу кредитування реального сектору економіки України.

Окремим аспектам складної та різнопланової проблематики діяльності фінансових посередників, зокрема кредитних спілок, присвячено праці вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема таких, як Р. Бачо, В. Гончаренко, Ж. Довгань, О. Іваненко, Р. Коцовської, В. Кравець, М. Крупка, О. Луцишина, С. Міщенко, С. Науменкова, А. Оленчик, А. Пантелеймоненко, Г. Партин, А. Пожар,

Є. Поліщук, А. Пруднікова, Б. Пшик, О. Степанової, Г. Стоянова, Г. Терещенко, Н. Ткаченко, Н. Швець, Г. Джонсон (H. Johnson) , В. Коларі (W. Kolari), С.Петер (S. Peter) та ін.

Однак низка важливих питань науково-методичного й практичного спрямування у функціонуванні кредитних спілок залишається недостатньо дослідженою, а частина з них є дискусійна. Невирішеними залишаються проблеми визначення місця та ролі кредитних спілок на ринках фінансових послуг України в сучасних економічних умовах, а також недостатньо обґрунтованими є підходи до забезпечення подальшого їх розвитку з огляду на кризові явища у фінансовому секторі економіки країни. При цьому потребують ґрунтовного вивчення теорія фінансового посередництва, науково-методичні основи функціонування кредитних спілок як важливих фінансових посередників, обґрунтування напрямів підвищення їх функціональної ефективності в процесі надання фінансових послуг. Динамічні зміни сучасних умов розвитку вітчизняного та світового фінансового секторів спричиняють потребу у новітніх науково-практичних розробках у цьому напрямі. Це зумовило вибір теми дослідження, його мету, завдання та структуру.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри фінансів і кредиту Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича за комплексною темою «Взаємозв'язок фіскальної та монетарної політики в сучасних умовах» (номер державної реєстрації №0116U001442) і «Теорія та практика фінансового забезпечення економічного зростання в Україні» (номер державної реєстрації №0111U001286), у межах якої обґрунтовано підходи до підвищення ефективності діяльності кредитних спілок України в частині покращення соціально-економічного становища домогосподарств у посткризовий період.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є уточнення теоретичних і методичних положень щодо визначення місця й ролі кредитних спілок на ринках фінансових послуг України та розроблення практичних

рекомендацій з підвищення ефективності їх діяльності в умовах глобальних змін світового фінансового простору.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- уточнити сутність поняття «фінансове посередництво» та визначити підходи до організації фінансових відносин на ринках фінансових послуг;
- окреслити специфіку та характер участі кредитних спілок на національних ринках фінансових послуг;
- узагальнити інституційні засади та підходи до формування нормативно-правового забезпечення діяльності кредитних спілок;
- виявити організаційні особливості діяльності кредитних спілок на ринках фінансових послуг України;
- здійснити аналіз механізму формування капіталу вітчизняними кредитними спілками в сучасних умовах;
- на основі аналітичної оцінки обґрунтувати нові підходи до підвищення ефективності фінансової діяльності кредитних спілок України;
- визначити вплив соціально-економічного розвитку держави на рівень кредитної кооперації із застосуванням інструментів економетричного моделювання;
- обґрунтувати необхідність та окреслити підходи до запровадження світового досвіду й міжнародних стандартів діяльності кредитних спілок в українську практику;
- запропонувати напрями підвищення ефективності роботи кредитних спілок в частині стимулювання розвитку соціально-економічних відносин у посткризовий період на основі аналізу соціальної ефективності їхньої діяльності.

Об'єктом дослідження є процес функціонування кредитних спілок на ринках фінансових послуг.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади та практичні аспекти діяльності кредитних спілок на ринках фінансових послуг України.

Методи дослідження. У дисертаційній роботі використано сукупність методів наукового пізнання, що забезпечило концептуальну цілісність проведеного дослідження. Методологічною основою роботи є діалектичний та системний підходи, згідно з якими економічна, фінансова та банківська системи розглядаються в нерозривному зв'язку та розвитку. Теоретико-методологічну основу дослідження становить узагальнення та критичний аналіз досягнень вітчизняних і зарубіжних науковців із проблем функціонування кредитних спілок. Зокрема, в дисертації використано: логіко-діалектичний та історичний методи – для вивчення фінансового посередництва як основи функціонування кредитних спілок (підрозділ 1.1); системно-структурний метод – в процесі дослідження місця та ролі кредитних спілок на ринках фінансових послуг України та структури державного нагляду за діяльністю кредитних спілок (підрозділи 1.2, 1.3); методи аналізу та синтезу, статистичних порівнянь, групування, вибірки – під час аналізу методики вступу кредитних спілок на ринки фінансових послуг, механізму формування їх капіталу та практики їх фінансової діяльності (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3); метод економетричного моделювання – з метою визначення впливу рівня соціально-економічного розвитку держави на стан кредитної кооперації в ньому (підрозділ 3.1); індуктивний та дедуктивний методи – для обґрунтуванні пропозицій щодо впровадження зарубіжного досвіду та міжнародних стандартів кредитної кооперації в українську практику та визначенні напрямів підвищення соціальної ефективності діяльності кредитних спілок на фінансових ринках України (підрозділи 3.2, 3.3).

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти з питань становлення та розвитку кредитної кооперації в Україні, функціонування та регулювання ринків фінансових послуг, наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених, статистичні матеріали Національної комісії, що здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг України, Національного банку України, Державної служби статистики України, Національної асоціації кредитних спілок України, Всеукраїнської асоціації кредитних спілок, окремих кредитних спілок, МВФ, ЄБРР, Базельського комітету

з питань банківського нагляду, дані інформаційно-аналітичних видань, власні аналітичні розрахунки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленні теоретико-методологічних підходів щодо розуміння ролі та місця кредитних спілок на ринках фінансових послуг та обґрунтування науково-прикладних рекомендацій щодо підвищення ефективності їх функціонування в умовах сучасних тенденцій у світовому фінансовому просторі. Наукові результати, що відображають новизну дослідження, які отримані особисто та виносяться на захист, полягають у такому:

удосконалено:

- науково-методичні підходи до формування системи державного регулювання та нагляду за ринками фінансових послуг в частині пропозицій щодо передачі функцій регулювання та нагляду окремому державному органу, що дасть змогу значно підвищити ефективність державного впливу на розвиток ринків фінансових послуг;

- концептуальне розуміння алгоритму формування капіталу кредитними спілками, яке охоплює специфічні методи та інструменти, що застосовуються кредитними спілками в процесі акумулювання вільних грошових коштів для подальшого надання фінансових послуг з огляду на умови інформаційного та нормативно-правового забезпечення, що дозволить врахувати його вплив на механізм формування капіталу кредитних спілок;

- теоретико-методологічні підходи до обґрунтування методів підвищення ефективності фінансової діяльності кредитних спілок, зокрема запропоновано доповнити їх виділенням системно значущих кредитних спілок, пропозиціями щодо підвищення вимог до якості кредитного портфеля кредитних спілок та до покриття ними реалізованих ризиків, застосування синдикованого кредитування та аутсорсингу в управлінні активами великих за розміром активів кредитних спілок. Запропоновані підходи дозволять розширити методичну базу оцінки ефективності фінансової діяльності кредитних спілок на ринках фінансових послуг;

- організаційно-методичні підходи до імплементації міжнародних

стандартів кредитної кооперації в частині пропозицій щодо: введення системи обов'язкового державного страхування депозитних вкладів кредитних спілок; застосування норми резервування для прострочених до трьох місяців кредитів на рівні 1%; введення нормативних вимог до здійснення інвестиційних операцій у розрізі їх обліку та нормування; посилення вимог щодо обмеження розмірів депозитних внесків окремих членів спілок; введення обов'язкових вимог до досвіду, компетенції, професіоналізму та доброчесності членів системи управління кредитними спілками. Реалізація пропонованих підходів сприятиме покращенню фінансового стану та результатів їх діяльності;

- тлумачення сутності поняття «фінансовий посередник» в частині пропозицій щодо врахування в діяльності фінансових посередників цільової орієнтації на одержання прибутку, що дає можливість зважати на комерційну спрямованість усіх фінансових посередників, включаючи кредитні спілки;

набули подальшого розвитку:

- науково-методичні підходи до визначення мінімального розміру статутного капіталу кредитної спілки та мінімального вступного внеску члена кредитної спілки, що дасть змогу розширити перелік учасників та розвинути нові аналітичні підходи до механізму формування капіталу кредитних спілок;

- обґрунтування взаємозв'язку між соціально-економічним розвитком держави та рівнем кредитної кооперації на основі застосування економетричних методів. Запропонований інструментарій може застосовуватись для прогнозування подальших тенденцій розвитку кредитних спілок в Україні;

- підходи до обґрунтування чинників, які визначають напрями кредитного кооперативного руху в Україні, які поряд із загальноприйнятими включають особливі першопричини, характерні сучасному стану розвитку кредитної кооперації в країні, зокрема з-поміж чинників виділено: доступність фінансових ресурсів кредитних спілок, яка зумовлена рівнем економічного розвитку держави; розуміння широкими верствами населення кооперативної природи кредитних спілок, що значно популяризує інститути, сприяє довірі та підвищує їх соціальну значущість; дієва система державного нагляду та

регулювання кредитної кооперації;

- наукове обґрунтування дефініції «соціально-економічна ефективність діяльності кредитних спілок», як міри цільових можливостей реального впливу діяльності спілок на характер і стан фінансових відносин в країні та на їх зміни, що дозволяє розвинути методичні підходи до підвищення соціально-економічної ефективності діяльності кредитних спілок через активізацію просвітницької роботи з населенням з питань кредитної кооперації, нагромадження капіталу спілок шляхом ширшого залучення заощаджень населення, створення ефективної ринкової та державної інфраструктури кредитної кооперації.

Практичне значення одержаних результатів. Обґрунтовані в дисертаційній роботі наукові положення та практичні висновки і рекомендації на основі проведеного дослідження діяльності кредитних спілок на ринках фінансових послуг України сприятимуть виробленню рекомендацій щодо їх подальшого розвитку з метою забезпечення зростання ролі вітчизняних кредитних спілок на ринках фінансових послуг. Матеріали проведеного дослідження можуть бути використані в процесі формування та реалізації стратегії розвитку кредитної кооперації в Україні.

Пропозиції автора щодо напрямів застосування позитивного зарубіжного досвіду та міжнародних стандартів у практиці діяльності кредитних спілок України щодо поліпшення їх входження у фінансову сферу та підвищення ефективності функціонування кредитних спілок на вітчизняних ринках фінансових послуг були використані Чернівецькою обласною державною адміністрацією при розробці Стратегії розвитку Чернівецької області на період до 2020 року (довідка № 01-15/10-431 від 14.06.2019 р.). Рекомендації щодо використання запропонованого автором підходу до визначення механізму формування капіталу кредитними спілками були використані кредитною спілкою «Наші люди» (довідка № 09-56 від 28.09.2017 р.). Рекомендації щодо підвищення соціально-економічної ефективності діяльності кредитних спілок були використані кредитною спілкою «Буковинський Альянс» (довідка № 22051901 від 22.05.2019 р.).

Науково – методичні результати наукового дослідження використовуються у навчальному процесі Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича під час викладання навчальних дисциплін «Фінанси» та «Фінансові ринки» (довідка № 8/10 від 20.05.2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Наукові положення, висновки та практичні результати, що виносяться на захист, одержані автором самостійно. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у роботі використано лише ті ідеї та результати, що належать дисертанту. Особистий внесок автора у працях, опублікованих у співавторстві, деталізовано в списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретико-методологічні та практичні результати дисертації доповідались автором на міжнародних наукових і науково-практичних конференціях, у тому числі на: Міжнародній науково-практичній конференції «Ефективні механізми та стратегії управління економікою: від рівня підприємств до рівня країн» (м. Черкаси, 21-22 березня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток національної економіки: теорія і практика» (м. Івано-Франківськ, 3-4 квітня 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка в сучасних умовах: стан, проблеми та пошук шляхів їх подолання» (м. Львів, 26-27 червня 2015 р.); Всеукраїнській науково-практичній Інтернет – конференції «Розвиток фінансового ринку в Україні: проблеми та перспективи» (м. Полтава, 11 листопада 2015 р.); International scientific conference “ Modern transformation of economics and management in the era of globalization” (Klaipeda, Lithuania, 29 January 2016); International scientific conference “From the Baltic to the Black Sea: the formation of modern economic area” (Riga, Latvia, 19 August 2017); Міжнародній науково - практичній конференції «Стратегії та політика розвитку територій: міжнародні, національні, регіональні та локальні виклики» (Чернівці (Україна) – Сучава (Румунія), 10-12 травня 2018 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю (м. Миколаїв, 12 жовтня 2019 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 17 наукових праць загальним обсягом 4,92 друк. арк. (3,17 друк. арк. належить особисто автору), з

них: 7 статей – у наукових фахових виданнях України (в тому числі 3 статті у наукових журналах, що індексуються у міжнародних наукометричних базах даних), 1 стаття у зарубіжному виданні та 9 публікацій апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Дисертаційну роботу викладено на 219 сторінках друкованого тексту, з них 167 основного тексту. Робота містить 33 рисунки, 30 таблиць, список використаних джерел, що налічує 198 позицій на 18 сторінках, та 6 додатків на 18 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК НА РИНКАХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

1.1. Фінансове посередництво як основний напрям діяльності кредитних спілок

На сучасному етапі однією з проблем функціонування економіки України є недостатній розвиток фінансової інфраструктури, що обмежує процес трансформації заощаджень та знижує темпи розвитку економічного зростання. Особливої уваги ця проблема привертає в руслі просування вітчизняних стандартів до європейських, саме щодо формування адекватних фінансових потоків, що передбачає також посилення ролі кредитних спілок у їх формуванні. В структурі фінансового посередництва України роль кредитних спілок зростає незначними темпами, що не відповідає світовим та європейським тенденціям. А тому дослідження теоретико-методологічних засад функціонування кредитних спілок в Україні набуває особливої актуальності.

Будучи структурною частиною фінансового посередництва, кредитні спілки несуть в собі його ознаки та особливості, тому вивчення історично-теоретичних підвалин сфери фінансового посередництва поставимо в основу нашого наукового дослідження.

Можна констатувати наявність вагомого наукового доробку щодо розроблення теорії фінансового посередництва, що засвідчують праці багатьох видатних вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких: Дж. Герлі, Р. Голдсміт, У.Зілбер, Дж. Кейнс, Д. Ло, Р.Маккінон, Т. Мен, Ф. Мішкін, У. Петті, А. Пігу, А.Сміт, М. Туган-Барановський, У. Фріман, Є.Шоу, Й. Шумпетер тощо. Крім того, окремі аспекти фінансового посередництва розглядаються в наукових працях таких вчених, як І. Алексєєв, О. Бала, С. Герасимова, О. Данілов, М. Дубина, В. Корнеєв, С. Маслова, О. Остафіль, О. Полетаєв, М. Савлук, В. Унінець-Ходаківська, В. Федосов. Проте, не зважаючи на значну кількість

грунтовних досліджень, питання визначення особливостей фінансового посередництва як основи функціонування кредитних спілок залишається відкритим, що і є причиною проведення представленого дослідження, спрямованого на виокремлення основних концептуальних підходів до трактування означеної проблематики.

Участь фінансових посередників дозволяє мінімізувати фінансові ризики за рахунок їх перерозподілу між учасниками процесу інвестування. Оскільки фінансове посередництво є професійною діяльністю, це дозволяє значно знизити витрати на пересування капіталів між учасниками. Впродовж значного періоду провідну роль серед фінансових посередників відігравали банківські установи, хоча глобалізаційні процеси вже переміщують увагу на інших фінансових посередників - небанківські фінансово - кредитні установи (до яких в тому числі належать кредитні спілки).

Для більш точного розуміння сутності фінансового посередництва необхідно дослідити еволюцію поглядів на дане економічне явище, виявити особливості різних теорій, пов'язаних із трактуванням ролі та функцій фінансових посередників на ринку фінансових послуг та в економіці загалом. Розглянемо основні етапи, основні концепції та історичні періоди розвитку теорії фінансового посередництва.

На етапі становлення теорії фінансового посередництва основний акцент у дослідженнях робився на вивченні ролі банків у ринковій економіці, проте з розвитком фінансового посередництва, поширенням процесів спеціалізації на фінансовому ринку увагу дослідників привернули й небанківські фінансові інститути.

Небанківські фінансові інститути як складова фінансового ринку, почали формуватися у XIX столітті, хоча деякі, характерні для них операції, виконувались фінансово-кредитними установами і раніше. Тривалий час вони відігравали незначну роль на фінансовому ринку, але поступово їх значення зростало. Нині небанківські фінансові інститути займають важливе місце в економічних системах розвинутих країн світу.

В основі діяльності небанківських фінансових інститутів знаходиться теорія фінансового посередництва. Предметом цієї теорії є функції, цілі та механізми функціонування фінансових посередників [100].

Історично інститут фінансового посередництва виникає з моменту поділу праці у сфері обслуговування кругообігу фінансових активів як еквівалента товарних продуктів, поступово виокремлюючись у самостійний вид бізнесу. Без нього можлива загроза операційного звуження ринку і натуралізація господарського життя.

Відомо, що однією з перших течій економічної теорії, що стосувалася фінансового посередництва, став меркантилізм. Його представники (Т. Мен, Д. Ло, Ж.-Б. Кольбер) наполягали на значущій ролі фінансових посередників, особливо банківських установ, у виробництві, торгівельних операціях, у тому числі і міжнаціональних.

Класики, серед яких У. Петті, А. Сміт, також підкреслювали надзвичайну роль саме банків як основних фінансових посередників. Більше того, А. Сміт підкреслював важливість власне депозитних операцій банківських установ як основи для кредитування та джерела фінансових активів банку.

На початку XX ст. економісти (А. Маршалл, А. Пігу) продовжили розвивати теорію фінансового посередництва, наголошуючи на тому, що фінансові посередники є одними із рушіїв економічного розвитку, які перетворюють тимчасово вільні грошові ресурси на інвестиції [69].

В додатку А нами узагальнено основні концепції фінансового посередництва, розроблені представниками різних економічних шкіл.

Серед українських видатних економістів, які досліджували питання ролі та особливостей фінансового посередництва, необхідно відзначити М. Туган-Барановського, М. Бунге, М. Балудянського та інших [148]. В Україні дослідження фінансових посередників розпочалося у XVIII ст. та були спрямовані на обґрунтування важливості цих фінансово-кредитних установ. Дослідники наголошували на необхідності державного нагляду та регулювання діяльності, в першу чергу, таких фінансових посередників як банки.

Серед сучасних теорій фінансового посередництва можна відмітити такі [40, с. 148-151]:

1. Концепція забезпечення ліквідності, згідно з якою банки як фінансові посередники вважаються основними джерелами ліквідності активних і пасивних операцій.
2. Концепція управління ризиками, яка наголошує на вивченні радикальних змін у діяльності банків, які сприяли розвитку фінансових ринків та інновацій у фінансовій сфері.
3. Теорія трійчастої трансформації (трансформація капіталів, ризиків, строків).

Деякі науковці розрізняють широкий та вузький підхід до розуміння сутності категорії «фінансовий посередник» і «фінансове посередництво». Так, згідно з ширшим підходом досліджувані терміни трактуються як сукупність установ, які, по-перше, реалізують посередницькі функції у процесі акумуляції фінансових ресурсів та, по-друге, здійснюють у фінансовій сфері лише консультаційні, інформаційні або розрахункові функції.

Відповідно у вузькому розумінні фінансовими посередниками вважаються лише ті установи, які виконують функції власне залучення грошових коштів та їх розміщення. Отже, фінансові посередники, з одного боку, залучають депозити, емітують цінні папери, отримують страхові платежі, а з іншого - здійснюють інвестування та кредитування за рахунок залучених коштів.

Загалом існує велика кількість трактувань категорій «фінансове посередництво» та «фінансові посередники». Існує точка зору, згідно з якою всі фінансові установи, які діють на фінансовому ринку, є фінансовими посередниками.

Так, Бала О. пропонує розуміти під поняттям «фінансові посередники» такі «фінансові установи, які здійснюють спеціалізоване та універсальне обслуговування учасників ринку з приводу акумуляції вільних грошових коштів з метою отримання прибутку та задоволення потреб учасників фінансових відносин» [4, с. 169-174].

У свою чергу Черкасова С. дає таке визначення фінансового посередництва - «це діяльність з акумуляції та перерозподілу наявного у суспільстві вільного капіталу та реалізації фінансових операцій, що супроводжують ці процеси» [173]. Проте автор не визначає, які саме установи надають послуги з фінансового посередництва, а також упускає той факт, що ця діяльність має бути професійною.

Згідно з трактуванням Ф. Мишкіна фінансове посередництво - це «процес непрямого інвестування, за допомогою якого фінансові посередники позичають кошти у заощадників, які, у свою чергу, надають позики іншим» [97].

Згідно з Господарським кодексом України фінансове посередництво являє собою «діяльність, пов'язану з отриманням та перерозподілом фінансових коштів, крім випадків, передбачених законодавством» [27]. Як зазначається у цьому законодавчо-правовому акті фінансовими посередниками в Україні є банки та інші фінансово-кредитні організації.

Досить різнобічним та повним, на нашу думку, є трактування Ю. Гаркуши, який визначає фінансове посередництво як «опосередковану діяльність фінансових інститутів щодо ефективного нагромадження, управління та перерозподілу капіталів шляхом надання фінансових послуг» [19, с. 63-66].

Аналіз наукової літератури, присвяченої дослідженню сутності фінансового посередництва, дозволив визначити такі підходи до трактування фінансового посередництва, як функціональний, узагальнювальний, спеціалізований, інституційний, інфраструктурний, інформаційний та трансакційний (табл. 1.1).

Таким чином, можна стверджувати, що погляди на фінансове посередництво пройшли шлях від трактування даного інституту як механізму переливання капіталів від одних суб'єктів до інших до визначення фінансового посередництва як важливого та впливового фактора ефективної діяльності фінансового ринку.

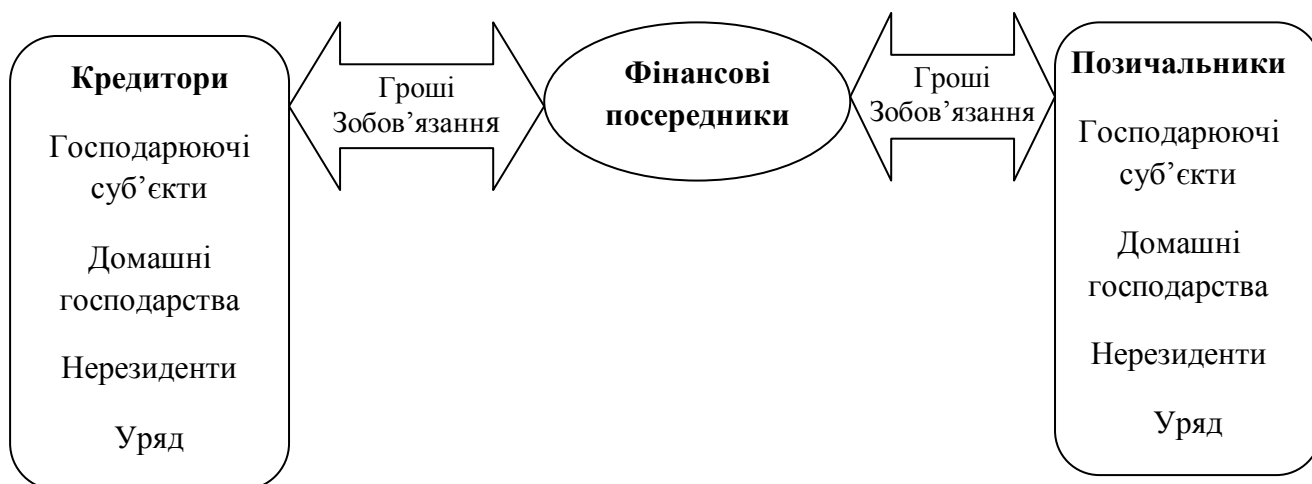
Таблиця 1.1

Підходи до трактування економічної категорії «фінансове посередництво»

Концептуальний підхід	Зміст підходу
Функціональний	Підкреслює кредитну та інвестиційну функції фінансових посередників як основні функції
Інфраструктурний	Характеризує фінансових посередників з точки зору інфраструктури
Інституційний	Наголошує на організаційному аспекті фінансово-посередницької діяльності
Спеціалізований	Досліджує посередників залежно від їх спеціалізації
Узагальнювальний	Ототожнює фінансових посередників із фінансовими установами, інституціями, фінансово-кредитними установами, кредитною системою
Інформаційний	Наголошує на тому, що фінансові посередники мають доступ до інформації, яка для інших суб'єктів є асиметричною (недоступною)
Трансакційний	Характеризує сутність діяльності посередників як надання фінансових послуг клієнтам за невисокими транс-акційними витратами як власників реалізовуваних «продуктів»

Джерело: складено автором на основі [33]

Усі фінансові посередники функціонують на єдиному грошовому ринку з одним і тим самим об'єктом - грошовими коштами, однаково відчутно впливають на кон'юнктуру цього ринку, можуть не тільки конкурувати між собою, а й взаємодіяти у вирішенні багатьох економічних і фінансових завдань. Механізм функціонування фінансового посередництва представлений на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Загальна схема фінансового посередництва

Джерело: побудовано автором на основі [33]

Розуміючи суть фінансового посередництва можна стверджувати про його безперечні переваги в економічних та фінансових відносинах, серед яких доцільно виділити наступні:

- послаблення фінансових ризиків для базових суб'єктів грошового ринку, оскільки значна їх частина перекладається на посередників;
- скорочення витрат базових суб'єктів грошового ринку на формування вільних коштів, розміщення їх у дохідні активи та запозичення додаткових коштів;
- можливість урізноманітнити відносини між кредиторами та позичальниками наданням додаткових послуг, які беруть на себе посередники;
- можливість для кожного окремого кредитора оперативно розмістити вільні кошти в дохідні активи, а для позичальника – оперативно мобілізувати додаткові кошти, необхідні для покриття виробничих та споживчих затрат;
- збільшення дохідності позикових капіталів, особливо зосереджених у дрібних власників, завдяки зменшенню фінансових ризиків, скороченню витрат на здійснення фінансових операцій та відкриттю доступу до великого, високодохідного бізнесу [33].

Фінансове посередництво - це специфічний вид діяльності на грошовому ринку, що полягає в акумуляції його суб'єктами в обмін на свої зобов'язання вільних грошових капіталів і розміщення їх від свого імені у дохідні активи. Внаслідок цієї діяльності:

- на ринку з'являються нові фінансові інструменти і загальний асортимент їх значно розширюється, що посилює стимули для формування вільних грошових капіталів;
- урізноманітнюється трансформація грошового капіталу, що сприяє кращій адаптації його руху до потреб розширеного відтворення;
- скорочуються витрати економічних суб'єктів на забезпечення руху свого грошового капіталу.

Суб'єкти грошового ринку, які займаються фінансовим посередництвом, називаються фінансовими посередниками. Загалом існує велика кількість трактувань категорії «фінансові посередники». Має місце точка зору, згідно з якою всі фінансові установи, які діють на фінансовому ринку, є фінансовими посередниками. Проте ми не згодні з цим твердженням, оскільки воно охоплює занадто широке коло фінансових установ, не всі з яких професійно займаються, власне, фінансовим посередництвом.

Категорію «фінансові посередники» можна розглядати як на макрорівні так і на макрорівні (ці підходи деталізовано у додатку Б). Узагальнюючи вказані наукові погляди переконані, що фінансовий посередник – це професійний учасник ринку, діяльність якого пов'язана з наданням фінансових послуг суб'єктам ринку при умові перевищення його доходів над витратами.

Особливості діяльності фінансових посередників обумовлюють їх поділ на окремі типи та формування різних моделей фінансового посередництва. У сучасних умовах найбільшого поширення набули такі моделі структурної організації фінансового сектору країни:

- 1) ринково-орієнтована модель;
- 2) банківсько-орієнтована модель;
- 3) змішана модель [172, с.72-75].

Кожна із моделей характеризується визначеним колом професійних учасників фінансового сектора, спеціалізацією фінансових установ на проведенні фінансових операцій, особливостями законодавчого регулювання діяльності фінансових посередників тощо.

Ринково-орієнтована модель організації фінансового посередництва склалася в США, Канаді, Австралії, Мексиці, Туреччині, Малайзії, Сінгапурі. Вона характеризується наявністю певної рівноваги в розвитку банківських і небанківських фінансових установ, спеціалізацією банків на проведенні традиційних банківських операцій та розвиненим небанківським фінансовим сектором, що займається реалізацією інвестиційних, страхових та інших фінансових послуг.

Відповідно до ринково-орієнтованої моделі фінансові посередники поділяються на такі три типи:

- 1) депозитні інститути;
- 2) ощадні установи контрактного типу;
- 3) інвестиційні посередники.

До депозитних інститутів у країнах, де функціонує ринково-орієнтована модель фінансового посередництва, належать комерційні банки, позиково-ощадні асоціації, трастові компанії, взаємо-ощадні банки, кредитні спілки. Основною функцією депозитних інститутів є залучення коштів населення і підприємств у вигляді депозитів і надання позик населенню та суб'єктам господарювання. Основні відмінності в діяльності зазначених депозитних інститутів полягають в особливостях формування та залучення ними фінансових ресурсів, переліку фінансових операцій, принципах здійснення фінансової діяльності, її масштабах тощо. Комерційні банки, що включені в групу депозитних інститутів, займаються виключно традиційними для банків операціями: депозитними, кредитними, розрахунковими.

Позиково-ощадні асоціації та трастові компанії залучають кошти заощаджувачів на депозити та за рахунок цих коштів здійснюють кредитування, переважно під заставу нерухомості. Кредитні спілки та взаємо-ощадні банки організовують на кооперативних засадах. Вкладники взаємо-ощадного банку та учасники кредитних спілок є співвласниками таких фінансових установ. Формування ресурсів цих установ здійснюється за рахунок внесків їх вкладників. Кредитні спілки та взаємо-ощадні банки здійснюють кредитування своїх співвласників та проведення інших фінансових операцій на їх користь.

Ощадні установи контрактного типу залучають довготермінові заощадження населення на контрактній основі. До ощадних установ контрактного типу належать страхові компанії, що надають послуги зі страхування життя та забезпечують інші види страхового захисту, недержавні пенсійні фонди, які займаються додатковим пенсійним забезпеченням громадян.

Інвестиційні посередники спеціалізуються на проведенні інвестиційних операцій з фінансовими активами, нерухомістю, тощо. Головне призначення цих установ полягає в допомозі учасникам фінансового ринку - власникам заощаджень у здійсненні інвестицій. Такі фінансові установи є організаційними посередниками між власниками та позичальниками капіталу й оптимізують процес його переливу шляхом забезпечення вкладень у фінансові активи. У той же час інвестиційні посередники можуть виступати ініціаторами акумуляції капіталу, наявного на ринку, випускаючи для цього власні цінні папери [152, с. 129-133].

Банківсько-орієнтована модель є характерною для Німеччини, Австрії, Франції, Бельгії, Італії, Іспанії, Португалії, Фінляндії, Норвегії та інших країн. За такої моделі провідна роль в реалізації фінансового посередництва належить банкам. Банки мають право займатися не лише традиційними банківськими операціями, а й іпотечними, інвестиційними, деякими страховими операціями.

У структурі банківсько-орієнтованої моделі організації фінансового посередництва виділяють такі типи професійних учасників ринку:

- банківські установи;
- небанківські фінансові установи.

Банки розглядаються як основні агенти фінансового посередництва, які забезпечують універсальне фінансування економіки, як за рахунок надання кредитів, так і за рахунок проведення інвестиційних та посередницьких операцій з фінансовими активами. Функції банків за банківсько-орієнтованою моделлю є доволі широкими. Ці установи здійснюють як суто банківські традиційні операції, так і провадять інші види діяльності, зокрема, іпотечні, інвестиційні, довірчі операції, реалізують окремі страхові операції.

Небанківським установам за такою моделлю належить другорядна роль у фінансовому посередництві. Такі установи спеціалізуються на проведенні окремих фінансових операцій, що не є пріоритетними для банків, займають свої невеликі ніші на ринку фінансових послуг та, як правило, не можуть здійснювати банківських операцій.

Процеси інтернаціоналізації та глобалізації фінансового ринку сприяють зближенню та взаємопроникненню моделей організації фінансового посередництва, що призводить до розширення кола функцій фінансових посередників та збільшення переліку фінансових операцій, що можуть проводитись ними. Такі процеси обумовили появу змішаної моделі організації фінансового посередництва. Ознаки змішаної моделі знаходять свій прояв у таких країнах, як: Ірландія, Голландія, Японія, Швейцарія, Данія, Швеція, та ін.

Змішана модель фінансового посередництва набуває поширення в окремих країнах світу, характеризується активною діяльністю банківських і небанківських установ, їх взаємопроникненням на ринки один одного та поєднанням в діяльності фінансових посередників як банківських, так і небанківських операцій [46, с. 226-230].

На наш погляд, в Україні функціонує банківсько-орієнтована модель організації фінансового ринку зі значними тенденціями монополії банківських установ. А тому для підвищення рівня конкурентності та поліпшення інфраструктури фінансового ринку України, необхідна корекція фінансового посередництва з метою формування змішаного типу. Це дозволить поліпшити стартові умови функціонування для небанківських фінансових установ та зменшити рівень монополії банків у вітчизняному фінансовому секторі.

Розкриття сутності фінансового посередництва неможливе без урахування його важливих функцій у економіці. Аналіз наукових джерел засвідчує поділ функцій фінансового посередництва на дві великі групи. До першої з них належать функції, які характеризують роль і значення фінансового посередництва в економіці, а саме:

- трансформація заощаджень у інвестиції;
- формування процесу перерозподілу й мобільності капіталу;
- зниження процентних ставок.

До другої групи належать функції, які характеризують ряд специфічних завдань фінансового посередництва. Це, зокрема:

- подолання проблеми асиметричної інформації та морального ризику;

- інформаційна функція;
- моніторинг та управління ризиками інвестування;
- економія на масштабних операціях;
- сприяння обміну товарів і послуг [177, с. 83-93].

Основними функціями фінансового посередництва у розрахунках є:

- розрахункові - переказ коштів від платника на користь одержувача;
- інформаційно-консультаційні - пошук і надання інформації щодо надійності платника, а також надання рекомендацій щодо форм, інструментів розрахунків у кожному конкретному випадку тощо.

Фінансових посередників відповідно до обсягу виконуваних ними функцій у цьому випадку можна поділити на дві важливі групи:

- фінансові посередники, які виконують повний спектр функцій, насамперед здійснюють переказ коштів за наказом клієнта;
- фінансові посередники, які виконують лише консультативну та інформаційну функції [11, с. 99-108].

Виконання фінансовими посередниками специфічних функцій пов'язане з особливостями функціонування ринкової економіки. Враховуючи відсутність повної поінформованості власників фінансових ресурсів про стан справ окремого позичальника та впевненості у виконанні ним своїх зобов'язань, індивідуальні інвестори меншою мірою схильні інвестувати в цінні папери реального сектору економіки, ніж у «похідні зобов'язання» фінансових посередників, які постійно накопичують, аналізують і корегують інформацію про потенційні об'єкти інвестування. Саме тому в суспільстві формується так звана коаліція власників інформації в особі об'єднання фінансових посередників.

Така спеціалізація є доступною фінансовим посередникам не лише завдяки їхній здатності мінімізувати витрати на моніторинг інвестиційних проектів, а й тому, що, будучи безпосередніми професійними учасниками ринку, вони краще за інших володіють досвідом здійснення реальних фінансових операцій і працюють з інформацією в режимі реального часу як «покупці» і «продавці» інструментів фінансового ринку. Фінансові посередники мають можливість покривати

інвестиційні ризики, мінімізуючи витрати на моніторинг, їх діяльність на фінансовому ринку є ефективнішою, ніж діяльність індивідуальних інвесторів.

Практичне значення діяльності фінансових посередників полягає в забезпеченні зростання обсягів залучених фінансових ресурсів та поліпшенні механізмів їх трансформації в реальний сектор економіки завдяки їх природній здатності та ефекту масштабу долати асиметричність інформації та проблеми морального ризику, знижувати трансакційні видатки інвестування тощо [177, с. 83-93].

Теорія поділяє фінансових посередників на два типи: банківські установи та небанківські фінансові установи. До банківських установ належать банки, а небанківськими фінансовими установами є : кредитні спілки, ломбарди, довірчі товариства, страхові та фінансові компанії, інститути спільного інвестування, недержавні пенсійні фонди, лізингові та факторингові компанії. При реалізації банківсько-орієнтованої моделі, банкам належить ключова роль в забезпеченні фінансового посередництва. Однак при цьому передбачається можливість проведення небанківськими фінансовими установами окремих банківських операцій за умови виконання означених вимог. Загальна схема класифікації небанківських фінансово-кредитних установ наведена на рис.1.2.

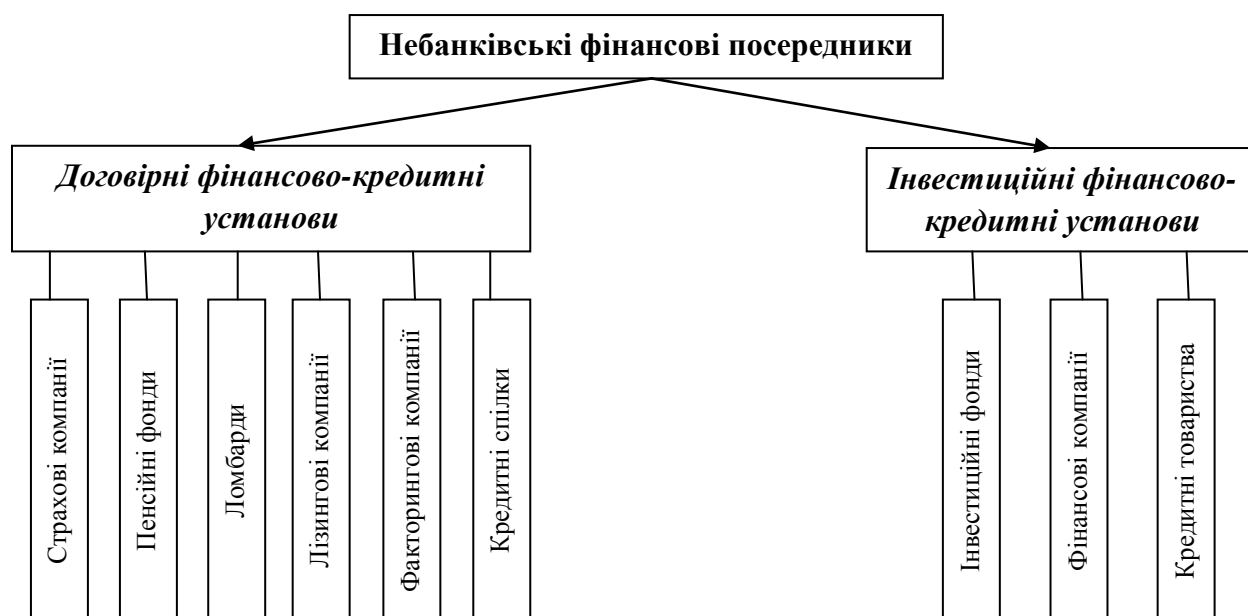

Рис. 1.2. Класифікація небанківських фінансових посередників

Джерело: побудовано автором на основі [33]

У своїй діяльності небанківські фінансові інститути мають багато спільного з банками:

- функціонують у тому самому секторі грошового ринку, що й банки, у секторі опосередкованого фінансування;
- за формування власних ресурсів (пасивів), вони випускають подібно до банків боргові зобов'язання, які менш ліквідні, ніж зобов'язання банків, проте теж можуть реалізовуватися на ринку як додатковий фінансовий інструмент;
- розміщуючи свої ресурси в дохідні активи, вони купують боргові зобов'язання, створюючи, подібно до банків, власні вимоги до інших економічних суб'єктів, хоча ці вимоги менш ліквідні і більш ризиковані, ніж активи банків;
- діяльність їх щодо створення зобов'язань і вимог ґрунтується на тих самих засадах, що й банків: їх зобов'язання менші за розмірами, більш ліквідні і коротші за термінами, ніж власні вимоги, внаслідок чого їх платежі за зобов'язаннями менші, ніж надходження за вимогами, що створює базу для прибуткової діяльності. Перетворюючи одні зобов'язання на інші, вони, як і банки, забезпечують трансформацію руху грошового капіталу на ринку – трансформацію строкову, обсягову і просторову, а також трансформацію ризиків шляхом диверсифікації.

Разом з тим посередницька діяльність небанківських фінансово-кредитних установ істотно відрізняється від банківської діяльності, оскільки вона:

- не пов'язана з тими операціями, які визнані як базові банківські;
- не торкається процесу створення депозитів і не впливає на динаміку пропозиції грошей, а отже, немає потреби контролювати їх діяльність так само ретельно, як банківську, насамперед поширюючи на них вимоги обов'язкового резервування.

Оскільки представлене наукове дослідження спрямоване на теоретико-методологічні основи функціонування кредитних спілок в структурі фінансового посередництва, то необхідно визначитися з дефініцією «кредитна спілка».

Згідно з діючим вітчизняним законодавством кредитні спілки - це громадські організації, створені на добровільних засадах з метою фінансового та

соціального захисту їх членів шляхом залучення їх особистих заощаджень для взаємного кредитування. Вони видають позики під мінімальні відсотки і не мають на меті одержання прибутку, а фінансову діяльність проводять так, щоб залучені кошти не зменшувались і забезпечували покриття витрат на утримання самої спілки [54].

Особливостями організації та діяльності кредитних спілок в Україні є:

- невеликі членські внески;
- короткі терміни оформлення позик;
- обмеження діяльності невеликим колом осіб (членами та пайовиками кредитної спілки);
- непублічність діяльності;
- відносини між спілкою і пайовиками виникають на основі членства і не є клієнтськими відносинами;
- членами кредитних спілок можуть бути тільки фізичні особи;
- взаємна повна відповідальність членів кредитної спілки.

Зазначені нами особливості носять як позитивний, так і негативний характер. Зокрема непублічність діяльності кредитних спілок, на наш погляд, носить двоякий характер, оскільки зі сторони члена спілки розглядається, зрозуміло, як позитив, однак зі сторони інших учасників фінансового ринку, а особливо регулятора, безперечно являється більше негативною, ніж позитивною, особливістю. Разом з тим, повна взаємна відповідальність членів кредитної спілки розглядається нами у порівнянні з обмеженою відповідальністю, наприклад банківських установ, як безперечна перевага у їх функціонуванні.

В продовження розпочатого нами наукового дослідження в наступному параграфі буде представлена проблематика ролі та місця кредитних спілок у структурі фінансового посередництва.

Значення кредитних спілок в структурі фінансового посередництва значною мірою зумовлюються особливостями їх організації та діяльності. Зазвичай в теорії та практиці такі особливості носять як позитивний, так і негативний характер. Зокрема, непублічність діяльності кредитних спілок, на

нашу думку, носить двоїстий характер, оскільки зі сторони члена спілки розглядається, зрозуміло, як позитив, однак зі сторони інших учасників фінансового ринку, а особливо регулятора, безперечно являється більше негативною, ніж позитивною, особливістю. Разом з тим, повна взаємна відповідальність членів кредитної спілки розглядається нами у порівнянні з обмеженою відповідальністю, наприклад банківських установ, як безперечна перевага у їх діяльності.

В цілому можна стверджувати особливу важливість кредитних спілок у структурі фінансового посередництва, які на ринку фінансових послуг покликані сприяти вирішенню фінансово-економічних проблем населення.

1.2. Особливості участі кредитних спілок у функціонуванні національних ринків фінансових послуг

У ринковій економіці кредитні спілки сприяють регуляції, тобто оптимізації пропорцій суспільного відтворення. За умови їх ефективного розвитку вони відіграють вагомую роль в фінансовому посередництві, надаючи можливість отримати фінансові ресурси суб'єктам, які мають невисокі доходи та не можуть іншим чином задовольнити свої потреби у фінансових ресурсах.

З огляду на актуальність тематики, різноманітним аспектам функціонування кредитних спілок присвячені праці таких українських вчених, як М. Аліман, С. Бебенко, К. Брусковської, В. Гончаренка, І. Гринюка, В. Зіновчука, О. Маліновської, В. Мерцина, О.Кузьміна, Р. Кульчицької, А. Оленчика, В.Пластуна, І. Федосіка, О. Єлісєєвої.

Дослідники по-різному трактують роль та значення кредитних спілок. Так, наприклад І. Федосік досліджуючи роль кредитних спілок, визначає її як «альтернативне джерело отримання позикових коштів» [166].

На думку Ж. Анпілогової, основна діяльність кредитних спілок в частині кредитування та прийому вкладів полягає в наданні фінансових послуг, подібно до діяльності банківських установ [2, с. 3-8]. Левандовська А., крім фінансових

аспектів, розглядає і соціально складову у діяльності кредитних спілок, стверджуючи, що кредитна кооперація є джерелом накопичення первинного капіталу для дрібного бізнесу, що покликаний вирішити проблеми зайнятості робочої сили [83, с. 59-68].

Ще більш широко трактує роль кредитних спілок В. Степанова, яка головною метою діяльності кредитної спілки вважає «забезпечення фінансового і соціального захисту своїх членів шляхом залучення їхніх особистих заощаджень для взаємного кредитування, фінансової підтримки підприємницьких ініціатив і надання інших фінансових послуг, що здійснюються на засадах рівноправності їх членів» [157, с. 135-139].

Водночас, віддаючи належне напрацюванням науковців, слід зазначити, що недостатньо вивченими з науково-практичної точки зору залишаються актуальні питання комплексного визначення місця і ролі кредитних спілок як інститутів ринків фінансових послуг в сучасних соціально-економічних умовах світової економіки загалом, та України, зокрема.

Постановка наукової проблематики саме в такому аспекті дозволить виявити сучасний вплив кредитних спілок, тенденції їх розвитку, а також окреслити чинники, що забезпечують ефективність функціонування кредитних спілок. Зазначимо, що в дослідженні роль кредитних спілок ми трактуватимемо, як «сукупність функцій та дій фінансових інститутів, що визначають їх вплив на розвиток громадської спільноти, фінансового ринку та економіки країни загалом».

Першочерговим завданням у визначенні ролі кредитних спілок є окреслення їх суті та ключових ознак, які визначають їх вплив на різних економічних агентів. Із соціально-економічної точки зору кредитна спілка - це неприбуткова громадська організація, що діє на кооперативних засадах з метою соціального захисту своїх членів шляхом здійснення взаємокредитування за рахунок їх акумульованих заощаджень [105, с. 26-33].

Ознайомлення з науковими публікаціями дозволяє виділити такі ключові ознаки кредитних спілок [80, с. 35]:

1. Особливе коло учасників кредитних спілок. Кредитна спілка завжди створюється і діє на базі певної монолітної спільноти людей, які об'єднані відповідно до їх інтересів, спільної діяльності або компактного місця проживання. Така спільнота виступає як поле членства для своєї кредитної спілки.

2. Кредитні спілки надають послуги лише своїм членам. Таким чином, на відміну від суб'єктів підприємницької діяльності в кредитній спілці члени одночасно виступають як власники та клієнти. Очевидно, що членам-власникам немає сенсу заробляти прибуток на собі ж як членах-клієнтах, а єдиним завданням спілки є забезпечення найдешевших послуг членам за рахунок акумульованих ними ж фінансових ресурсів.

3. В кредитній спілці немає засновників та статутного капіталу з точки зору традиційного трактування цих понять стосовно суб'єктів підприємницької діяльності. Будь-який член КС, незалежно від моменту його вступу в спілку, має ті самі управлінські і майнові права, що і перші 50 засновників. Кредитна спілка є відкритою організацією, в якій гарантується вільний вступ і вихід із членів спілки.

4. Кожний член спілки, незалежно від розміру його вкладів, має право одного голосу в питаннях управління кредитною спілкою. Отже, кредитна спілка як добровільне об'єднання громадян не може контролюватися обмеженою кількістю людей, що є запорукою захисту інтересів всіх без виключення членів та побудови роботи кредитної спілки на засадах довір'я та взаємодопомоги.

5. Управління кредитною спілкою здійснюється відповідно до принципів демократичного самоуправління. Найвищим органом управління спілкою є Загальні збори членів, які скликаються принаймні один раз на рік. Збори обирають з числа членів три статутних органи, що діють в період між Зборами, а саме: Правління (орган, який здійснює оперативне управління поточною діяльністю, формування портфелю послуг та процентної політики), Кредитний комітет (орган, який забезпечує реалізацію кредитної політики щодо надання та супроводження позичок членам спілки) та Наглядовий комітет (орган, який здійснює нагляд за діяльністю органів управління спілкою). Всі ці органи

працюють на громадських засадах. У випадку необхідності за рішенням Правління спілки може створюватися платна Виконавча дирекція.

6. Кредитна спілка не займається жодною іншою господарською діяльністю крім надання кредитних і ощадних послуг своїм членам. Таким чином, будучи фінансовим інститутом, водночас кредитна спілка, крім надання кредитних та ощадних послуг своїм членам, не має права проводити іншу господарську діяльність.

7. Кредитна спілка створюється і діє в першу чергу для забезпечення можливості членам отримати кредит на прийнятних для них умовах. Відсотки, отримані спілкою за кредитами, складають її дохід, який надалі направляється на формування фондів та нарахування відсотків на вклади членів.

8. Кредитна спілка за своєю природою є не лише ефективним механізмом взаємокредитування своїх членів, але й громадською організацією.

Для учасників фінансового інституту кредитна спілка здійснює такі функції:

- надає позики членам спілки на умовах їх платності, строковості та забезпеченості під заставу майна або майнових прав;
- приймає внески від членів спілки;
- розподіляє доходи на вклади членів спілки пропорційно до внесених ними коштів;
- створює фонди спілки, в тому числі позиковий і резервний, зберігає кошти в установах банків;
- є поручителем членів спілки щодо зобов'язань перед третіми особами;
- надає позики іншим кредитним спілкам, асоціаціям кредитних спілок за наявності вільних коштів, використовує кошти на потреби розвитку руху кредитних спілок;
- оплачує за дорученням своїх членів вартість товарів, робіт і послуг, зокрема житлово-комунальних, у межах внесків члена кредитної спілки або наданого йому кредиту;
- здійснює благодійництво за рахунок коштів спеціально створених для цього фондів.

Привабливими сторонами кредитних кооперативних установ для їхніх членів – клієнтів, як зазначає А. Левандовська, є [82, с. 59-68]:

- нижчі від усіх інших банківських структур процентні ставки;
- можливість мінімальних вкладень;
- можливість одержання як малих, так і великих сум кредитів як під заставу, так і на умовах гарантій членів кооперативу (позичкове коло);
- простіша процедура оформлення кредиту і безпроблемне його одержання у будь-який час;
- можливість одержання кредиту під ощадні внески;
- вищий рівень безпечності кредитного обслуговування у власній фінансовій установі; - менша жорсткість у випадку невчасного повернення позичок;
- можливість відкриття у своєму банку пенсійних рахунків із різними умовами;
- можливість і вища надійність накопичення заощаджень;
- відчуття власника установи і співучасть у життєдіяльності його членів.

Як суб'єкт ринків фінансових послуг кредитна спілка надає деякі фінансові послуги, які подібні до банківських, та цілу низку нефінансових послуг, а саме:

- надання гарантій за членів спілки;
- колективна закупівля необхідних для членів спілки товарів;
- сприяння бізнесу членів кредитної спілки;
- здійснення контролю за ефективним використанням отриманих фінансово-кредитних ресурсів.

Таким чином, подібно до банківських установ, кредитні спілки виконують функцію фінансово-кредитного посередництва, водночас їх специфічними особливостями є:

- обмежене коло учасників фінансового посередництва;
- відсутність першочергової мети отримання прибутку;
- соціальна складова діяльності.

Підкреслимо, що ключовою особливістю кредитної спілки є те, що вона одночасно виступає як кредитний кооператив та небанківська фінансова установа,

виключною діяльністю якої є надання фінансових послуг. Це визначає її вагому соціально-економічну роль.

З точки зору виконання соціальних функцій, найбільш важлива ознака кредитної спілки – це її кооперативна сутність. Кредитні спілки в більшості країн світу мають статус фінансового кооперативу. А кооператив — це організація, що має крім економічної, ще й громадську природу. Кредитний кооператив для своїх членів є одночасно фінансовою установою та громадською організацією, намаганням якої є надання послуг за собівартістю (без закладання прибутку у ціну послуг). І це визначає його неприбуткову соціально-економічну кооперативну природу.

Неприбутковість кредитної спілки полягає в тому, що вся її діяльність спрямована не на отримання прибутку, а на надання кредитних та ощадних послуг своїм членам. За своєю суттю кредитна спілка є формою самоорганізації людей, які, об'єднавшись власними силами, створюють для самих себе можливість задоволення своїх потреб у фінансовій сфері. При цьому члени і лише члени визначають види послуг, які нею надаються, та встановлюють умови їх надання.

У підсумку, робота кредитної спілки як організації, яка не має на меті отримання прибутку, а спрямована на надання лише певних послуг визначає її вузьку спеціалізацію щодо напрямів використання фінансових ресурсів, накопичених за рахунок заощаджень своїх членів.

Кооперативна природа кредитної спілки відображена в принципах її діяльності:

- добровільності вступу та свободи виходу з кредитної спілки;
- рівноправності членів кредитної спілки (один член - один голос незалежно від розміру пайового внеску та часу вступу);
- самоврядуванні (забороняється будь - яке втручання в діяльність кредитної спілки, окрім випадків , передбачених законодавством);
- гласності (члени спілки мають право на ознайомлення з протоколами органів управління кредитної спілки);

- надання послуг для поліпшення економічного та соціального захисту членів (кредитна спілка діє з метою задоволення потреб її членів у кредитуванні за рахунок об'єднаних грошових коштів);
- неприбутковості (кредитна спілка не має на меті одержання прибутку для подальшого його розподілу між засновниками. Кредитна спілка надає послуги власникам - клієнтам, які фінансують її діяльність та користуються фінансовими послугами, які вона їм же надає, крім цього, клієнти - власники самі управляють та контролюють діяльність своєї кооперативної установи);
- співпраці між кредитними спілками - з метою координації та стабільності своєї діяльності, надання взаємодопомоги та захисту спільних інтересів кредитні спілки об'єднуються на добровільних засадах в асоціації кредитних спілок та об'єднані кредитні спілки [79].

На фінансовому ринку кредитні спілки займають вузьку спеціалізовану нішу. Як свідчить міжнародна практика та власна історія України, передумовами виникнення кредитних спілок була потреба певного кола суб'єктів у фінансових послугах, але їх не надавала жодна фінансова інституція в силу непривабливості даного сектору фінансового ринку з точки зору можливості отримання прибутку, або ж такі послуги пропонувалися на не вигідних, часто грабіжницьких умовах, користуючись монополією та неможливістю іншим чином задовольнити свої потреби в дрібному кредитуванні широким верствам населення.

Іншими словами, кредитні спілки стали тим фінансовим механізмом, завдяки якому люди шляхом кооперування своїх зусиль, ідей та коштів змогли отримати необхідні послуги значно дешевше, ніж в тому випадку, коли кожний з них намагався би діяти самостійно.

Разом з цим, практика показала, що найбільш ефективно кредитні спілки здатні впливати на ринок фінансових послуг в період банківських криз. Як правило, банківські кризи супроводжуються падінням довіри до банків та відтоком депозитів.

Водночас, суттєве скорочення споживчого кредитування банками в умовах зниження реальних доходів населення створює певний «вакуум» доступних джерел кредитних коштів серед населення. Тому в таких умовах очевидним є вагомість кредитних спілок, які б дозволяли швидко збирати та надати грошові кошти в розпорядження фізичних осіб у стислі строки, а також тимчасова переорієнтація діяльності на надання мікрокредитів, які близькі за своїми строковими характеристиками до ломбардних кредитів, але значно менші за вартістю [91, с. 95-99].

Кредитування малого та середнього бізнесу через кредитні кооперативи фактично є альтернативою банківському кредитуванню, а при необхідності залучення позикових коштів для операцій у відносно ризикових галузях (наприклад, у сільському господарстві) або в умовах нестабільного фінансового становища всередині країни - чи не єдиною наявною можливістю [9].

Можна впевнено констатувати, що кредитні спілки можуть скласти конкуренцію банківським установам у сфері кредитування домогосподарств для задоволення споживчих і соціальних потреб, залучення внесків фізичних осіб на депозитні рахунки, кредитування фізичних осіб-суб'єктів підприємницької діяльності, а також кредитування особистих селянських домогосподарств. За умови їх розвитку це потенційно змінює акценти в структурі ринків фінансових послуг.

Узагальнення наукових розробок щодо еволюції розвитку та функцій кредитних спілок свідчить, що на сучасному етапі роль кредитних спілок проявляється на різних рівнях.

Так, на макрорівні роль кредитних спілок зводиться до:

- забезпечення ефективного оптимального перерозподілу фінансових ресурсів між окремими суб'єктами ринку;
- сприяння підвищенню добробуту населення, розвитку малого та середнього бізнесу;
- сприяння покращанню добробуту бідних верств населення.

На мезорівні (рівні фінансового ринку) вказані фінансові інститути забезпечують:

- сприяння розвитку фінансового ринку та його інфраструктури;
- пом'якшення падіння ринку в період банківських криз;
- пом'якшення недовіри ринку, зумовлених недостатньою кількістю надання фінансових послуг певному колу суб'єктів, які їх потребують;

На мікрорівні (рівні учасників фінансових відносин) роль кредитних спілок зводиться до наступного:

- заощадження фінансових ресурсів. надання можливості для кожного окремого кредитора оперативно розмістити вільні кошти в дохідні активи;
- надання можливості певним групам осіб отримати фінансові ресурси чи взяти участь в управлінні спілкою [15, с. 230-233]

В більшості країн світу кредитні спілки володіють лише невеликою частиною активів всього фінансового сектору (загалом за даними 2016 року глобальний сектор кредитної кооперації має сукупні активи більш ніж 1,8 трлн. дол. на ринку роздрібних фінансових послуг). Тим не менш, вони відіграють помітну роль у сфері надання фінансових послуг населенню з низьким і середнім рівнем доходів.

Світова економіка підтверджує зростання ролі кредитних спілок. Так, дані наведені в табл. 1.2. свідчать, що загальносвітовими тенденціями є збільшення:

- кількості кредитних спілок,
- кількості країн, що беруть участь у кредитній кооперації,
- чисельності населення, яке обслуговується кредитними спілками фінансовими посередниками.

Позитивні тенденції засвідчують також фінансові показники функціонування кредитних спілок у світі – заощадження, обсяги наданих кредитів, обсяги активів та суми резервів (табл.1.3).

Таблиця 1.2

Динаміка загальних показників розвитку кредитних спілок у світовому співтоваристві упродовж 2013-2017 рр.

Роки	Загальна кількість кредитних спілок, од.	Кількість країн, в яких функціонують кредитні спілки, од.	Чисельність населення, яке обслуговується кредитними спілками, млн. чол.
2013	57 000	103	208
2014	57 000	105	217
2015	60 500	109	223
2016	68 882	109	235
2017	89 026	117	260

Джерело: систематизовано автором на основі: [183-187]

Таблиця 1.3

Динаміка фінансових показників розвитку кредитних спілок у світовому співтоваристві у 2013-2017 рр.

Роки	Сума заощаджень, трлн. дол.	Обсяг кредитів, трлн. дол.	Сума резервів, млн. дол.	Обсяг активів, трлн. дол.	Рівень проникнення*, %
2013	1,4	1,1	171	1,7	8,06
2014	1,5	1,2	181	1,8	8,2
2015	1,5	1,2	185	1,8	8,3
2016	1,4	1,2	170	1,7	13,55
2017	1,7	1,5	195	2,1	9,09

*Примітка. Рівень проникнення розраховується шляхом ділення загальної кількості зареєстрованих членів кредитної спілки до обсягу економічно активного населення віком 15-64 років.

Джерело: систематизовано автором на основі : [183-187]

Позитивним є і збільшення рівня проникнення кредитних спілок (розраховується шляхом ділення загальної кількості зареєстрованих членів кредитної спілки до обсягу економічно активного населення віком 15-64 років). Що ж до тенденцій розвитку кредитної кооперації в 2016 році на різних континентах світу, то тут спостерігаються певні регіональні особливості. Так, фінансові показники розвитку кредитної кооперації в деяких країн з найвищим рівнем проникнення представлені в додатку В дозволяють зробити такі узагальнення.

Четверте місце серед країн Африки займає Кенія, але при цьому її кредитні спілки мають найвищі заощадження та активи серед представлених країн. Хоча, якщо звернути увагу кількість кредитних спілок в цій країні, то стає зрозумілим, що в розрахунку на одну спілку ці показники є достатньо низькими. Якщо ж порівняти рівень проникнення кредитних спілок у сферу обслуговування фінансових потреб населення Африки та Азії, то побачимо переважання перших.

Перше місце за рівнем проникнення серед країн Азії займає Непал. Вражають обсяги активів та заощаджень кредитних спілок в цій країні, хоча коефіцієнт проникнення відносно малий (18,99%). Філіппіни знаходиться на другому місці за рівнем проникнення, однак активи кредитних спілок в цій країні вищі інших країн Азії. На відміну від країн Азії, Латинська Америка характеризується значно вищими показниками проникнення кредитних спілок у сферу обслуговування фінансових потреб населення.

Так, кредитні спілки Еквадору з показником проникнення 0% володіють активами в сумі понад 8 млрд. дол., а їх чисельність сягає 900 спілок з кількістю членів майже 4,8 млн. осіб. Однак значення перелічених показників здаються дуже мізерними у порівнянні з тими ж показниками розвитку кредитних спілок у країнах Північної Америки. Бачимо, що для США та Канади характерні дуже високі показники проникнення кредитних спілок у сферу обслуговування фінансових потреб населення 52,9% та 41,9%. Заощадження кредитних спілок в США складають понад 1 трлн. дол., а активи – понад 1,3 трлн. дол. У порівнянні з країнами Північної Америки країни Європи показують значно скромніші показники розвитку кредитної кооперації в 2017 році. На шостому місці за рівнем проникнення зі значенням у 1,83% серед країн Європи знаходиться Україна. При цьому сукупні активи вітчизняних кредитних спілок у порівнянні з іншими країнами Європи доволі мізерні (рис.1.3).

Проведені дослідження свідчать, що при певних спільних тенденціях розвитку роль кредитних спілок не є однаковою в різних країнах. На даний феномен суттєво впливають культурні, фінансові, політичні та інші фактори, а також національні особливості систем заощаджень і трансформації капіталів.

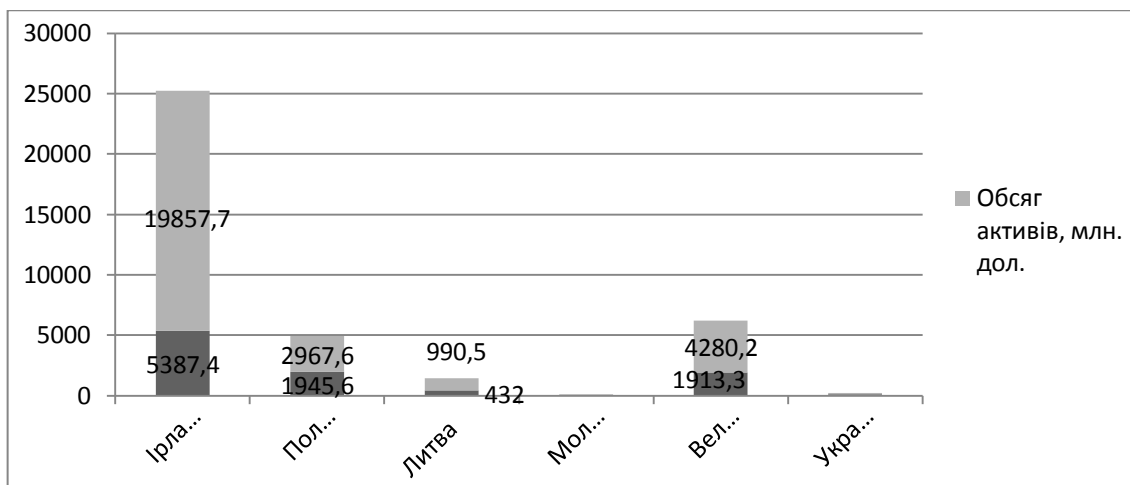

Рис. 1.3. Обсяги активів кредитних спілок деяких країн Європи з найвищим рівнем проникнення у 2017 р.

Примітка. Ірландія (117,11%), Польща (6,52%), Литва (8,44%), Молдова (5,09%), Великобританія (4,17%), Україна (1,83%). Молдова (активи – 27 млн.дол., кредити – 18 млн.дол.), Україна (активи – 87 млн.дол., кредити – 76 млн.дол.)

Джерело: побудовано автором на основі [187]

Характерно, що кредитні спілки більш активно залучають учасників та яскраво проявляються їх соціальний вплив в країнах, що розвиваються. Так, для прикладу:

- нові кредитні спілки в сільських громадах Африки, Близького Сходу, Азії та Латинської Америки пропонують фінансові послуги мільйонам людей, які ніколи не отримували доступу до фінансових ресурсів;
- кредитні спілки в Болівії надають мікропідприємцям та членам з низьким рівнем доходу ощадні, кредитні та освітні послуги, що дають їм можливість покращити своє життя;
- у Афганістані, де жінки колись не мали основних прав людини, включаючи права на освіту та зайнятість, кредитні спілки дають жінкам можливість стати їх членами, працювати в кредитній спілці та бути членом ради директорів.

Водночас високі фінансові показники та вплив на структуру фінансового ринку притаманні країнам з розвиненими економіками (рис.1.4, 1.5, 1.6).

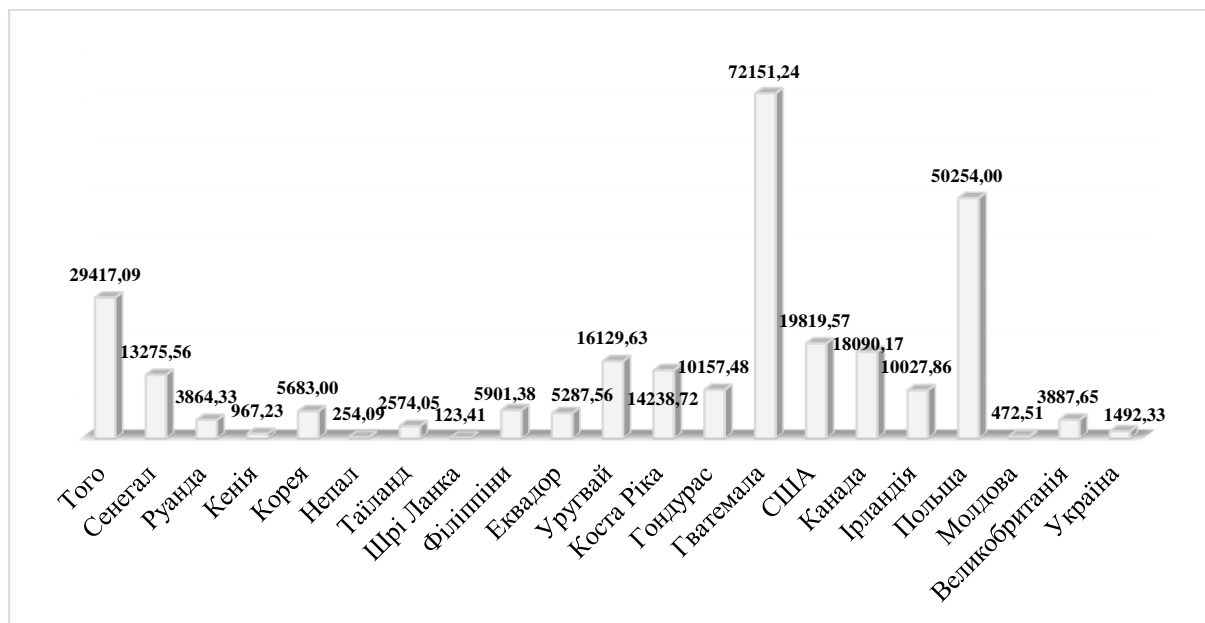

Рис. 1.4. Кількість членів на 1 спілку в країнах світу з найвищим рівнем проникнення у 2017 р.

Джерело: побудовано автором на основі [187].

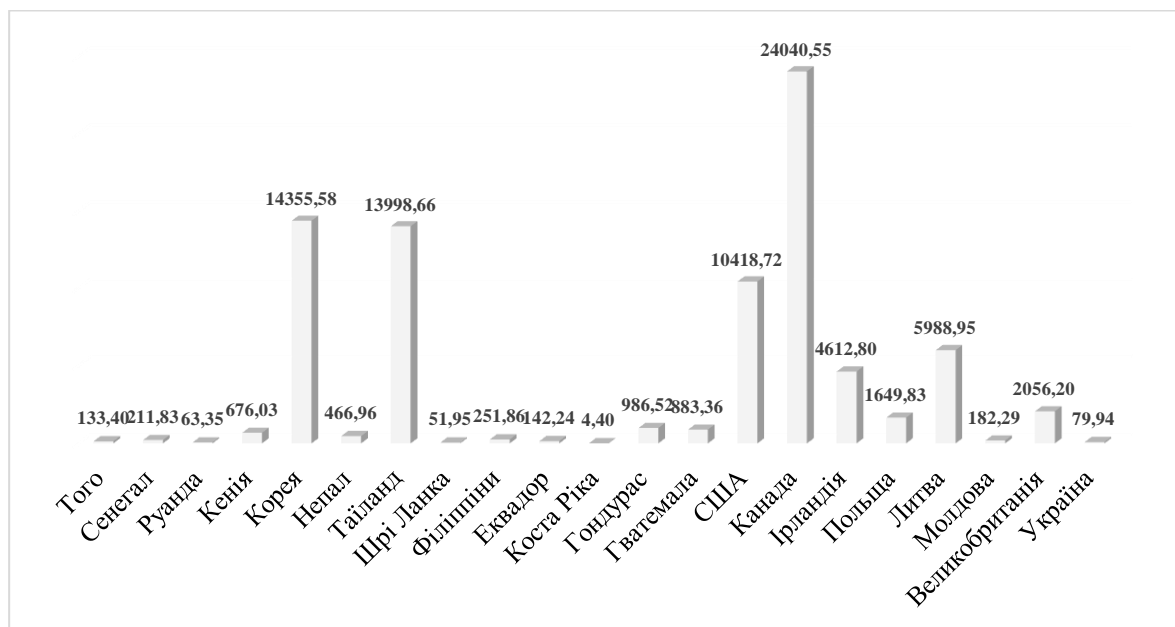

Рис. 1.5. Заощадження на 1 члена кредитної спілки, (дол. США) в країнах світу з найвищим рівнем проникнення у 2017 р.

Джерело: побудовано автором на основі [187].

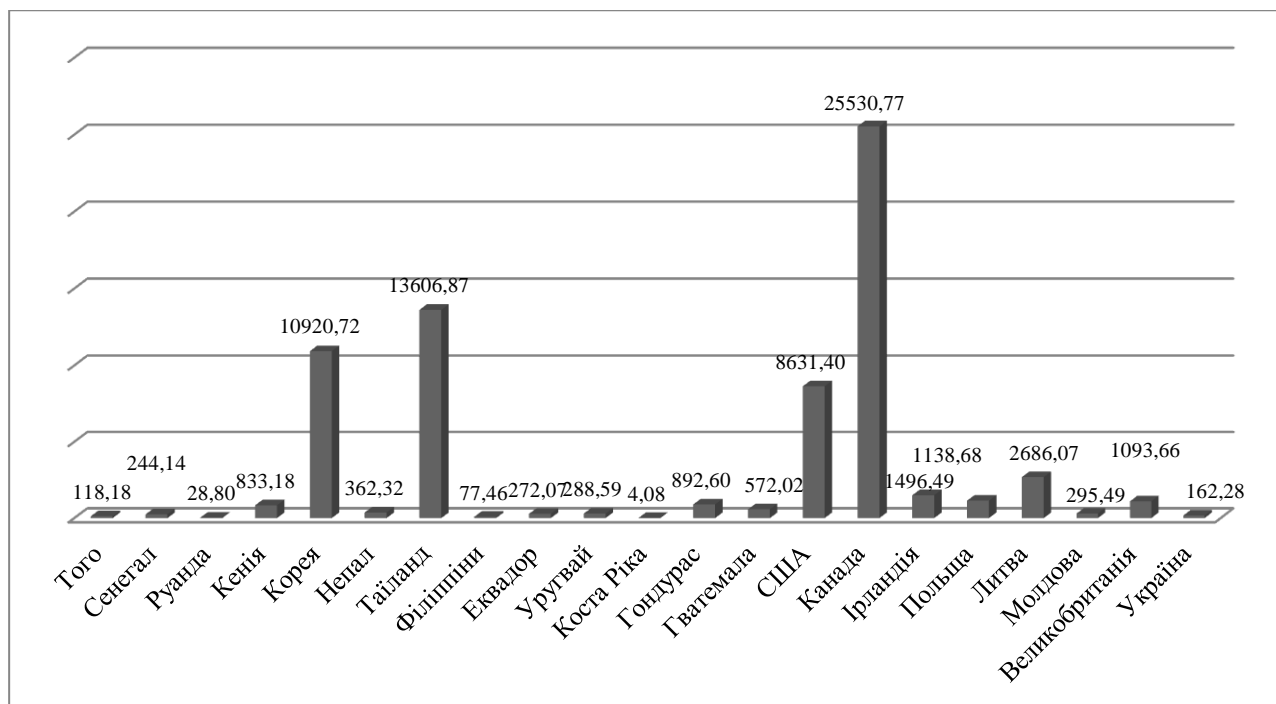

Рис. 1.6. Кредити на 1 члена кредитної спілки (дол. США) в країнах світу з найвищим рівнем проникнення у 2017 р.

Джерело: систематизовано автором на основі [187].

Таким чином, роль кредитних спілок може бути відмінною за рядом ознак:

- поширенням кооперативного руху;
- охопленням учасників кредитних спілок;
- обсягами активів та операцій кредитних спілок;
- переважанням соціальних чи фінансових цілей;
- рівнем конкурентоздатності з іншими фінансовими інститутами.

Неоднозначні тенденції розвитку та ролі кредитних спілок в міжнародному масштабі обумовили дискусії серед науковців щодо пріоритетності фокусу їх функціонування. Зокрема достатньо поширеною є думка серед дослідників про зміну пріоритетів з орієнтації від соціального ефекту до економічного.

Загалом можна стверджувати, що до ключових чинників, які впливають на розвиток кредитно-кооперативного руху та визначають роль кредитних спілок, належать такі: доступність фінансових ресурсів кредитних спілок у порівнянні з іншими суб'єктами ринків фінансових послуг, яка зумовлюється рівнем економічного розвитку держави; розуміння широкими верствами населення

кооперативної природи кредитних спілок як неприбуткових громадсько-фінансових організацій, що значно популяризує інститути, сприяє довірі та підвищує їх соціальну значущість; належний стан державного нагляду та регулювання кредитної кооперації.

1.3. Інституційні основи та нормативно-правове забезпечення діяльності кредитних спілок

Основна мета регулювання та нагляду у фінансовому секторі полягає у підвищенні ефективності його функціонування, сприянні здоровій конкуренції у ньому, підтриманні ринкової дисципліни, забезпеченні системної стабільності та захисті інтересів споживачів фінансових послуг. Зниження рівня довіри до фінансових посередників, зумовлене їх нездатністю виконувати взяті на себе зобов'язання, спричиняє значне зниження кількості активних вкладників і в результаті дезорганізує грошову сферу та посилює соціальну напругу в суспільстві.

Відтак, забезпечення ефективного функціонування системи регулювання та нагляду за фінансовим сектором, яке значною мірою залежить від того, наскільки чітко визначені завдання органів регулювання та нагляду та наскільки вірно ці завдання тлумачаться та реалізуються ними, наразі стоїть у першому ряду проблем, які вимагають негайного вирішення. Оскільки кредитні спілки є вагомим учасником фінансового сектору, що було аргументовано у попередніх параграфах, то все сказане прямо стосується безпосередньо і регулювання та нагляду за діяльністю кредитних спілок. Тому в представленому параграфі дисертаційної роботи нами будуть окреслені інституційні засади формування та функціонування сучасної системи державного регулювання та нагляду за кредитними спілками, а також визначені підходи до підвищення рівня ефективності здійснення регулювання та нагляду за діяльністю кредитних спілок у проєвропейському векторі розвитку.

Науковий доробок сформульованого наукового завдання відображається у працях таких вітчизняних науковців, як Н. Версаль, П. Козинець, Р. Коцовської, О. Луцишин та ін.. Однак, остаточного його вирішення ці наукові дослідження не надають, а тому виокремлення проблем та формулювання на основі них підходів до підвищення ефективності системи державного регулювання та нагляду за діяльністю кредитних спілок визначено нами як важливе завдання авторського наукового дослідження.

Світові кризові явища негативно вплинули на діяльність фінансового сектору України: значно погіршилася платоспроможність та була порушена ліквідність фінансових установ, що великою мірою було спричинено станом регулювання та нагляду за цим сектором вітчизняної економіки. Саме фінансова криза виявила невідповідність регулювання та нагляду за фінансовим сектором сучасним вимогам та визначила вузькі місця цієї сфери у всьому світі та, зокрема, в нашій державі. Органи регулювання та нагляду за фінансовим сектором провідних країн світу наразі аналізують наслідки та помилки, що виявилися внаслідок кризових явищ, та виробляють власні рекомендації протистояння ним, які частково можуть бути адаптовані до українських реалій в процесі розбудови сучасної вітчизняної ефективної системи державного регулювання та нагляду за функціонуванням вітчизняного фінансового сектору.

Для того, щоб зрозуміти природу регулювання діяльності кредитних спілок з боку відповідних державних органів, проведемо наукову розвідку в площині теоретичних основ понятійних категорій, що визначають суть державного регулювання та нагляду за діяльністю кредитних спілок.

Так, регулювання визначається як вид управлінської діяльності, спрямований на усунення відхилень, збоїв, недоліків тощо в керованій системі шляхом розроблення і впровадження керуючою системою відповідних заходів. Регулювання покликане усунути всі недоліки, відхилення, збої, виявлені у процесі контролювання. При цьому регулювальні заходи можуть застосовуватись на всіх попередніх етапах технології менеджменту (планування, організування,

мотивування). Для цього вдаються до коригуючих дій, що базуються на виборі таких рішень:

- усунення відхилень;
- перегляд стандартів і критеріїв;
- усунення відхилень з переглядом стандартів і відхилень [178].

Загалом у фінансовому секторі функція регулювання може розподілятися між різними органами як на мікро-, мезо-, так і на макрорівні. При цьому їх дії підпорядковані єдиній меті – це усунення відхилень від встановлених критеріїв і стандартів. Відмінність, на наш погляд, полягає лише в кінцевому реципієнті, що одержує вигоду від регулюючих дій.

Так, на мікро- та мезорівні найбільшу вигоду від регулюючого впливу одержить менеджмент кредитної спілки у вигляді позитивної репутації та привабливості для потенційних учасників. При регулюванні діяльності кредитних спілок на макрорівні вигоду одержить суспільство у вигляді безпечної діяльності кредитної спілки та їх позитивного впливу на загальний розвиток ринків фінансових послуг.

На сьогодні на національному фінансовому секторі сфери відповідальності щодо регулювання та нагляду на макрорівні розподіляються таким чином: регулювання та нагляд за діяльністю банківських установ здійснює Національний банк України, за діяльністю небанківських фінансових установ – Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, функціонування якої і буде предметом нашого дослідження, за діяльністю ринку цінних паперів – Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку.

Проте, 12.09.2019 року Верховна Рада України прийняла проект закону №1069-2 “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг” (“спліт”), який вступає в дію 01.07.2020 року, де функції регулювання та нагляду за діяльністю небанківських фінансових установ передано Національному банку України.

Отож макрорівень регулювання - це державне регулювання, що визначається як сукупність інструментів, за допомогою яких держава встановлює вимоги до підприємств і громадян. Воно включає закони, формальні і неформальні розпорядження і допоміжні правила, що встановлюються державою, а також недержавними організаціями або організаціями саморегулювання, яким держава делегувала регуляторні повноваження; — це набір здійснюваних державними структурами заходів, направлених на контроль за поведінкою індивідів або груп, які потрапляють під контроль цих структур. Воно включає закони і допоміжні інструменти, що створюються державою, а також правила, що встановлюються державними і недержавними агентствами в рамках делегованих повноважень.

Разом з тим, ми розуміємо, що наявність відповідної нормативно-регулюючої бази, не означає апріорі наявність ефективно функціонуючої системи державного регулювання тієї чи іншої сфери економіки країни. Так, нормативно-правова база здійснення регулювання та нагляду за фінансовим сектором в Україні представлена доволі широким переліком законодавчих актів. Зокрема, регулювання та нагляд за діяльністю кредитних спілок в Україні відображаються в Законах України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про кредитні спілки», «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг» та ін. Однак сучасні світові тенденції розвитку ринку послуг кредитних спілок засвідчують наявність певних прогалин, у нормативно-правовому забезпеченні в тому числі і царині державного регулювання.

Про наявність значних проблем у сфері регулювання та нагляду за діяльністю кредитних спілок в Україні може свідчити негативна статистика про чисельність виключених з Державного реєстру фінансових установ кредитних спілок (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Стан державного реєстру фінансових установ України

Фінансові установи	Показники станом на					Частка викл. з реєстру у заг. к-сті, %
	31.12.2014	31.12.2015	31.12.2016	31.12.2017	31.12.2018	
Страхові компанії	382	361	310	294	281	4,63
Кредитні спілки	711	728	462	378	358	5,59
Ломбарди	477	482	456	415	359	15,59
Фінансові компанії	415	571	809	818	940	0
Недержавні пенсійні фонди	76	72	64	64	62	3,22

Джерело: складено на основі: [59-62].

За даними, представленими у табл. 1.4, можна констатувати доволі велику частку виключених з реєстру кредитних спілок у їх загальній кількості, майже 5,59%, що поряд з іншими причинами, може означати низьку ефективність державного регулювання та нагляду за їх діяльністю. Також спостерігається несвоєчасність та неповнота виконання зобов'язань перед клієнтами з боку кредитних спілок, зростання збитковості фінансових установ. Основними причинами цього є здійснення діяльності на межі рентабельності [77].

Разом з тим розуміємо, що державне регулювання як фундаментальне поняття має менше особливостей, ніж поняття державне регулювання економіки. Тому зупиняємося на державному регулюванні економіки, яке визначається як сукупність форм і методів цілеспрямованого впливу державних установ і організацій на розвиток суспільного способу виробництва (в т.ч. продуктивних сил, техніко-економічних, організаційно-економічних та соціально-економічних відносин) для його стабілізації та пристосування до умов, що змінюються. Необхідність державного регулювання економіки зумовлена неспроможністю механізму ринкового саморегулювання вирішити низку кардинальних проблем розвитку економічної системи, зумовлених розгортанням НТР, зростанням ролі

особистого фактора в економіці тощо, з одного боку, і загостренням суперечностей економічної системи на початку 20-х ХХ ст., спричинених ринковим регулюванням та пануванням монополістичного капіталу – з іншого.

Про необхідність функціонування системи державного регулювання фінансового сектору економіки засвідчують наслідки останньої фінансово-економічної кризи, коли державні органи регулювання та нагляду за фінансовим сектором були неготові діяти у надзвичайних умовах, а саме вживати жорстких регуляторних заходів на кшталт, введення тимчасових адміністрацій, запровадження санкцій щодо власників фінансових установ тощо. А запізніле застосування заходів впливу з боку органів регулювання та нагляду ще більше погіршувало і без того складне фінансове становище небанківських установ. Недостатня оперативність застосування регулюючих та наглядових мір впливу лише поглиблювала проблеми з платоспроможністю та ліквідністю фінансових установ. Саме вчасне та адекватне застосування регуляторних заходів з боку державних органів управління різними секторами економіки зумовлює їх ефективне функціонування.

Важливим фактором, який першочергово впливає на стан державного регулювання та нагляду за фінансовим сектором є практична відсутність відповідальності за стан справ на ринках фінансових послуг відповідних регулюючих та наглядових органів та їх посадових осіб. Так, якщо чинними регулюючими нормами для державних органів регулювання економіки передбачені лише завдання, повноваження та права і немає жодних обов'язків, то фактично орган не несе жодної відповідальності за свою діяльність на ринках фінансових послуг. Саме такий основоположний факт, в першу чергу, вносить деструктивні елементи в систему державного регулювання та нагляду за вітчизняними фінансовими установами.

Окрім того, досить часто вжиття певних жорстких заходів впливу до тих чи інших фінансових установ зачіпає інтереси конкретних приватних та політичних сил, які дуже опікуються питаннями незалежності регулюючих та наглядових органів, особливо у фінансовому секторі. Вищі посадові особи держави, маючи

власну зацікавленість, не бажають відмовлятися від опосередкованого впливу на діяльність фінансового сектору. Причини такого явища перш за все криються у недостатній інституційній незалежності органів регулювання та нагляду за ринками фінансових послуг. Інституційна незалежність повинна забезпечуватися такими основними постулатами: повинні мати місце прозорість та відкритість прийняття рішень, керівництво регулюючого та наглядового органу має мати гарантії від необґрунтованого звільнення, а також в структурі органу повинна бути наявна комісія експертів. Що стосується гарантії від неправомірного звільнення, то тут існує значне підґрунтя для можливості неправового тиску на орган регулювання та нагляду з метою прийняття відповідних рішень.

Багато проблем фінансових установ, зокрема неплатоспроможність та банкрутство кредитних спілок являються наслідками недосконалості ліцензійних вимог, що детальніше буде нами досліджено в наступному розділі представленої дисертаційної роботи. Окрім того, недалекоглядність регулюючих та наглядових органів у фінансовому секторі спричинила недостатність підходів, зорієнтованих на ризик, особливо у сфері нагляду за діяльністю кредитних спілок. Вимоги до формування значно менших статутних капіталів кредитними спілками у порівнянні, наприклад, з банківськими установами, та менший нормативний тиск з боку регулюючих та наглядових органів, на наш погляд, зумовлює приплив більш ризикового фінансового капіталу до кредитних спілок.

Якщо оглядово з теоретичної площини перейти в практичну площину державного регулювання фінансового сектору в Україні, то можна констатувати, що існуюча система регулювання є розпорошеною, витратною та малоефективною. Головним її недоліком є те, що вона не відповідає сучасним вимогам, зокрема, не забезпечує дотримання принципу єдності у регулюванні. У той же час характерною тенденцією сучасного розвитку фінансового ринку є універсалізація фінансових установ, диверсифікація послуг, що вони надають, зосередження діяльності з надання усього спектру фінансових послуг в рамках багатогалузевих корпорацій і конгломератів. Крім того відсутні єдині вимоги до інвестиційної діяльності фінансових установ та мають місце різні режими

оподаткування однакових за характером фінансових операцій та послуг. Низька ефективність регулювання у фінансовому секторі багато в чому зумовлена недостатньою співпрацею державних регуляторних органів з професійними учасниками фінансового ринку, їх саморегулювними організаціями та об'єднаннями споживачів фінансових послуг [160].

Зважаючи на окреслені вузькі місця, які лежать в основі існуючої системи державного регулювання та нагляду за діяльністю фінансового сектора дотримуємося таких варіантів їх вирівнювання:

- 1) подальша розбудова існуючих мегарегуляторів;
- 2) створення окремого мегарегулятора;
- 3) створення мегарегулятора при центральному банку;
- 4) запровадження діяльності двох окремих органів регулювання та нагляду [77].

Переваги та недоліки кожного з цих варіантів деталізовано у додатку Г.

Зважаючи на представлені в додатку переваги та недоліки можливих моделей системи державного регулювання та нагляду у фінансовому секторі нашої держави та опираючись на тенденції розвитку ринку кредитної кооперації хочемо наголосити на такому.

Подальший розвиток регулювання та нагляду на фінансовому ринку повинен опиратися на сучасні підходи та нові правила перебудови регулювання, які застосовуються у світі, а саме: уніфікація процедур регулювання; впровадження нагляду, що базується на ризиках, та стандартизованих процедурах управління ризиками; посилення контролю за власниками та керівниками фінансових установ; концентрація та інтеграція регуляторних функцій, їх зосередження у мегарегуляторі; активізація участі об'єднань професійних учасників ринку у вирішенні проблем, що стримують розвиток фінансового ринку, у тому числі, залучення їх ресурсів для фінансування діяльності регуляторних органів; здатність та готовність національних регуляторів до ефективної співпраці з міжнародними фінансовими органами та їх об'єднаннями; посилення боротьби з відмиванням незаконних доходів [160].

Переконані, що формування ефективної системи державного регулювання фінансового сектору необхідно проводити в наступних основних напрямках:

- уніфікація норм і правил державного регулювання фінансового сектору України з поступовою концентрацією всіх регуляторних функцій в єдиному фінансовому мегарегуляторі;
- запровадження системи пруденційного нагляду за всіма професійними учасниками ринку;
- підвищення ролі саморегулювних організацій, що об'єднують професійних учасників фінансового ринку, та посилення їх зв'язку з органом регулювання та нагляду.

Все це повинно супроводжуватися відповідними законодавчо-нормативними актами, зокрема тими, які стосуються інвестиційної діяльності фінансових установ, довірчого управління активами та системи оподаткування подібних за характером фінансових операцій та послуг. Поряд з цим необхідно особливу увагу приділити створенню уніфікованих підходів до управління фінансовими ризиками в усіх професійних учасниках фінансового сектору, що будуть обов'язковими до застосування з врахуванням специфіки їх діяльності та характеру здійснюваних фінансових операцій.

Розуміючи надзвичайно важливу роль державного регулювання економіки, зокрема її фінансового сектору, хочемо звернутися до його функцій. Основні функції державного регулювання економіки полягають у наступному:

- 1) визначення цілей, пріоритетів (лат. *prior* — перший, перевага) і основних напрямів розвитку національної економіки - цільова функція;
- 2) формування регуляторів, здатних ефективно впливати на діяльність господарюючих суб'єктів (їхні інтереси) і стимулювати економічні процеси у бажаному для суспільства напрямку – стимулююча функція;
- 3) встановлення державою за допомогою законів, законодавчих актів і нормативів певних правил діяльності для суб'єктів економіки, визначення правового простору - нормативна (регламентуюча) функція;

- 4) розподіл ресурсів в економіці з метою розвитку прогресивних процесів, усунення негативних екстерналій і забезпечення нормальних соціально-економічних умов життя суспільства – коригуюча функція;
- 5) регулювання державою соціально-економічних відносин (наприклад, між підприємцями і робітниками), перерозподіл доходів, забезпечення соціального захисту та соціальних гарантій, збереження навколишнього середовища тощо – соціальна функція;
- 6) регулювання державного сектору економіки, створення суспільних товарів і благ - безпосереднє управління неринковим сектором економіки;
- 7) державний нагляд і контроль за виконанням і дотриманням законів, нормативних актів, економічних, екологічних та соціальних стандартів тощо - контролююча функція.

Особливості реалізації більшості представлених функцій були вже нами окреслені вище. Разом з тим, звертаючись до другої функції державного регулювання економіки, бачимо, що тут з'являються нові тренди. Сучасні тенденції розширення та ускладнення структури фінансового ринку зумовлюють необхідність посилення ролі саморегулювних організацій та якісного поліпшення їх взаємозв'язку з регулюючими та наглядовими органами. Забезпечення реалізації даного положення повинно базуватися на таких підвалинах:

- передача окремих повноважень з регулювання та нагляду саморегулювним організаціям, які представляють конкретний ринковий сегмент;
- уточнення та доповнення законодавчих норм та правил державного регулювання та нагляду за фінансовим сектором;
- встановлення норм та правил професійної діяльності учасників ринку фінансових послуг.

В напрямку посилення ринкової самодисципліни у фінансовому секторі необхідно розвивати та надавати державну підтримку діяльності громадських організацій, які представляють інтереси споживачів фінансових послуг. В цьому контексті потрібно сформувати конструктивний діалог між вказаними громадськими організаціям, саморегулювними організаціями та органами

державного регулювання та нагляду з метою ефективного функціонування системи державного регулювання фінансового сектору економіки та посилення їх статусу в його структурі.

Щодо Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг”, можна сказати наступне, що він забезпечить збалансований і системний підхід у напрямі ефективного розвитку фінансового ринку, який буде відповідати міжнародним стандартам. Даний закон створить можливість для комплексного розвитку функцій регулювання ринкової поведінки учасників фінансового ринку та захисту прав споживачів на ньому.

Скорочення кількості органів державного нагляду та впровадження регуляторної моделі, що передбачає кількість та функції контролюючих органів відповідно до стандартів ЄС, дозволить припинити дублювання функцій національних регуляторів з ліцензування, контролю та нагляду, спрощення та прозорості прийняття управлінських рішень у цій сфері та посилення відповідальності суб’єктів ринку.

Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг” вступає в дію 01 липня 2020 року, до того часу Нацкомфінпослуг здійснює дозвільні та ліцензійні процедури, що розпочаті, передає документацію в НБУ; КМУ та НБУ розробляють та приводять у відповідність свої акти відповідно до вимог даного Закону. Основними напрямками нагляду НБУ у сфері регулювання діяльності небанківських фінансових установ є регулярне проведення оцінки загального фінансового стану небанківської фінансових установ, результатів їх діяльності та якості корпоративного управління, системи внутрішнього аудиту та управління ризиками, дотримання обов’язкових нормативів та інших показників і вимог, що обмежують ризики за операціями з фінансовими активами.

Отже, завершуючи розгляд сфери державного регулювання та нагляду за діяльністю кредитних спілок дійшли до таких висновків.

По-перше, у фінансовому секторі функція регулювання може розподілятися між різними органами та установами на мікро-, мезо- та макрорівні. Кінцева мета такого регулювання полягає в усуненні відхилень від встановлених критеріїв і стандартів. При цьому ми визначили, що різниця між різними рівнями регулювання діяльності кредитних спілок лежить в площині кінцевих одержувачів вигод від такого впливу. Так, ми переконані, що на мікро- та мезорівні найбільшу вигоду від регулюючого впливу одержить менеджмент кредитної спілки у вигляді позитивної репутації та привабливості для потенційних учасників. На макрорівні найбільшу вигоду одержить суспільство у вигляді безпечної діяльності кредитної спілки та їх позитивного впливу на загальний розвиток ринків фінансових послуг.

По-друге, нами визначено, що державне регулювання включає закони і допоміжні інструменти, що створюються державою, а також правила, що встановлюються державними і недержавними агентствами в рамках делегованих повноважень. Всі ці елементи присутні в державному регулюванні діяльністю кредитних спілок, що однак не передбачає апріорі наявність ефективно функціонуючої системи державного регулювання цієї сфери економіки країни.

По-третє, значне спадання чисельності кредитних спілок, несвоєчасність та неповнота виконання зобов'язань перед клієнтами з боку кредитних спілок, зростання їх збитковості свідчать про низький рівень ефективності державного регулювання та нагляду за їх діяльністю в країні. Доведено, що важливим фактором, що впливає на стан державного регулювання та нагляду за фінансовим сектором є практична відсутність відповідальності за стан справ на ринках фінансових послуг органів державного регулювання та їх посадових осіб. Також на стан державного регулювання діяльності кредитних спілок значно впливає відсутність адекватної нормативно-правової бази, яка б регулювала механізм функціонування систем управління ризиками в небанківських фінансових установах.

По-четверте, нами визначено, що подальший розвиток регулювання та нагляду на фінансовому ринку повинен опиратися на сучасні підходи та нові правила регулювання, які застосовуються у світі, а саме: уніфікація процедур регулювання, впровадження ризик-орієнтованого нагляду, посилення контролю за доброчесністю власників та керівників фінансових установ, концентрація регуляторних функцій, їх зосередження у мегарегуляторі, активізація участі саморегулювних організацій у тому числі, через залучення їх ресурсів для фінансування діяльності регуляторних органів, здатність та готовність національних регуляторів до ефективної співпраці з міжнародними фінансовими організаціями та посилення соціальної функції державного регулювання фінансового сектору економіки.

Висновки до розділу 1

Здійснене узагальнення теоретико-методологічних засад функціонування кредитних спілок дало підстави для наступних висновків:

1. Аргументовано, що фінансовий посередник – це юридична особа, професійна діяльність якої пов'язана з акумулюванням тимчасово вільних коштів суспільства для задоволення попиту учасників фінансових операцій зазвичай з метою отримання прибутку.

2. Роль кредитних спілок на ринку фінансових послуг визначається сукупністю їх функцій та дій, що впливають на розвиток спільноти, фінансового ринку та економіки країни загалом. До специфічних особливостей кредитних спілок, які визначають їх вплив належать: обмежене коло учасників фінансового посередництва; відсутність першочергової мети отримання прибутку; соціальна складова діяльності.

3. Дослідження теоретичних засад функціонування кредитних спілок дозволяють стверджувати, що їх вплив проявляється на макро, мезо та мікрорівнях. На макрорівні роль кредитних спілок зводиться до: забезпечення ефективного оптимального перерозподілу фінансових ресурсів між окремими

суб'єктами ринку; сприяння добробуту населення, розвитку малого та середнього бізнесу; сприяння покращання добробуту бідних верств населення. На мезорівні (рівні фінансового ринку) вказані фінансові інститути забезпечують: сприяння розвитку фінансового ринку та його інфраструктури; пом'якшення падіння ринку в період банківських криз; пом'якшення недовіри ринку, зумовлених недостатньою кількістю надання фінансових послуг певному колу суб'єктів, які їх потребують; на мікрорівні (рівні учасників фінансових відносин) роль кредитних спілок зводиться до наступного: заощадження фінансових ресурсів, надання можливості для кожного окремого кредитора оперативно розмістити вільні кошти в дохідні активи; надання можливості певним групам осіб отримати фінансові ресурси чи взяти участь в управлінні спілкою.

4. Результати проведеного дослідження зарубіжного досвіду засвідчили, що роль кредитних спілок може бути відмінною за рядом ознак: поширенням кооперативного руху; охопленням учасників кредитних спілок; обсягами активів та операцій кредитних спілок; переважанням соціальних чи фінансових цілей; рівнем конкурентоздатності з іншими фінансовими інститутами. До ключових чинників що впливають на розвиток кредитно-кооперативного руху та визначають роль кредитних спілок віднесено такі: 1) доступність фінансових ресурсів кредитних спілок у порівнянні з іншими суб'єктами ринків фінансових послуг, яка зумовлюється рівнем економічного розвитку держави; 2) розуміння широкими верствами населення кооперативної природи кредитних спілок як неприбуткових громадсько-фінансових організацій, що значно популяризує інститути, сприяє довірі та підвищує їх соціальну значущість; 3) належна система системи державного нагляду та регулювання кредитної кооперації.

5. Аргументовано, що функція регулювання у фінансовому секторі може розподілятися між різними органами та установами на мікро-, мезо- та макрорівні, однак кінцева мета залишається однаковою – це усунення відхилень від встановлених критеріїв і стандартів. Різниця між різними рівнями регулювання діяльності кредитних полягає у відмінності кінцевих одержувачів вигод від такого впливу. На наш погляд, на мікро- та мезорівні найбільшу вигоду від регулюючого

впливу одержують органи управління кредитної спілки у вигляді позитивної репутації та привабливості для потенційних учасників. На макрорівні найбільшу вигоду одержує суспільство у вигляді безпечної діяльності кредитної спілки та їх позитивного впливу на загальний розвиток ринків фінансових послуг.

6. Визначено, що на достатньо низький рівень ефективності державного регулювання та нагляду за діяльністю кредитних спілок впливає значне спадання їх чисельності, несвоєчасність та неповнота виконання зобов'язань перед клієнтами, зростання їх збитковості, практична відсутність відповідальності за стан справ на ринках фінансових послуг органів державного регулювання та їх посадових осіб, а також відсутність адекватної нормативно-правової бази, яка б регулювала механізм функціонування систем управління ризиками в небанківських фінансових установах.

7. В ході дослідження доведено, що подальший розвиток регулювання та нагляду на фінансовому ринку повинен опиратися на сучасні підходи та нові правила регулювання, а саме: уніфікація процедур регулювання, впровадження ризик-орієнтованого нагляду, посилення контролю за доброчесністю власників та керівників фінансових установ, концентрація регуляторних функцій, їх зосередження у мегарегуляторі, активізація участі саморегулювних організацій у тому числі, через залучення їх ресурсів для фінансування діяльності регуляторних органів, здатність та готовність національних регуляторів до ефективної співпраці з міжнародними фінансовими організаціями та посилення соціальної функції державного регулювання фінансового сектору економіки.

Основні результати, одержані у першому розділі, опубліковано у працях [107; 180; 111; 113; 114].

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК НА РИНКАХ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

2.1. Організаційні особливості та оцінка стану кредитних спілок на ринках фінансових послуг

У попередньому розділі було доведено значну роль кредитних спілок у функціонуванні ринків фінансових послуг. Наступним завданням дослідження є аналіз механізму функціонування кредитних спілок в структурі ринків фінансових послуг України, оскільки саме виявлення проблем та надання пропозицій з поліпшення цього механізму дозволить значно підвищити їх роль та ефективність діяльності на ринках фінансових послуг. Проблема механізму функціонування кредитних спілок в структурі ринків фінансових послуг присвячені наукові праці численних науковців, зокрема, таких як, О.Волкової, С.Грудницької, О. Луцишин, В. Хомутенко та ін. Однак недостатньо висвітленими, на наш погляд, залишаються питання реформування сучасного механізму діяльності кредитних спілок України в контексті глобалізаційних та євроінтеграційних процесів.

Переконані, що будь-яке функціонування господарської одиниці розпочинається з її вступу на відповідні ринки діяльності, а тому починаємо своє дослідження саме з цього порядку в Україні. Ринки фінансових послуг є дуже чутливою складовою до коливань різноманітних зовнішніх чинників в економіці України. Тому держава у особі регулюючих органів зобов'язана ставити різноманітні бар'єри для входження на ці ринки з тим, щоб не допустити на них недобросовісних та неспроможних суб'єктів. Одними з таких обмежуючих методів є реєстрація та ліцензування діяльності суб'єктів ринків фінансових послуг. Саме в процесі реєстрації та ліцензування діяльності учасники повинні виконати певні визначені регулюючими органами умови, які визначають рівень їх доброчесності, професійності та фінансової спроможності. Таким чином держава

в особі регулюючих органів регламентує порядок входження суб'єктів на ринки фінансових послуг.

Кредитні спілки не є винятком, а тому їх статус також підлягає реєстрації, а їх діяльність – ліцензуванню. Реєстрація кредитних спілок як юридичних осіб здійснюється згідно із Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» [52], в якому визначені основні вимоги до цього процесу. Щодо процесу ліцензування, то воно здійснюється Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, згідно з Ліцензійними умовами провадження господарської діяльності з надання фінансових послуг, а саме на надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту та Ліцензійними умовами провадження господарської діяльності з надання фінансових послуг, а саме на залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення в частині залучення фінансових активів від фізичних осіб із зобов'язанням щодо наступного їх повернення [84].

Зупинимося детальніше на факторах, що визначально впливають на порядок входження кредитних спілок на ринки фінансових послуг України. Незважаючи на надскладні зовнішньополітичні виклики, що спричинили виникнення хронічних загальноекономічних проблем, брак довіри та платоспроможного споживчого попиту на фінансові послуги, у 2015 році вдалося запобігти згортанню фінансового ринку, запустити механізми його регенерації та створити підвалини для подальшого становлення небанківського фінансового ринку як сучасного інвестиційного середовища.

Зростання кількості фінансових установ, їх активів та обсягів фінансових операцій яскраво свідчить про поступове повернення довіри споживачів та зацікавленості інвесторів до існуючих фінансових інструментів, розуміння перспектив їх подальшого розвитку.

Підвищенню прозорості та відновленню довіри споживачів, безперечно, буде сприяти посилення вимог до розкриття інформації щодо акціонерів фінансових установ, оприлюднення звітності, умов надання фінансових послуг,

розробка змін у порядку погодження набуття або збільшення істотної участі у фінансовій установі; покращенню надійності – впровадження змін до обов’язкових критеріїв та нормативів достатності, диверсифікованості та якості активів, впровадження нових ліцензійних умов діяльності на ринках фінансових послуг [60].

Так, зважаючи на вказані фактори, статистичні дані щодо реєстрації кредитних спілок в Україні показують такі тенденції (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Стан державного реєстру кредитних установ України у 2013-2017 рр.

Кредитні установи	станом на			Зміни у 2017 році		Станом на 31.12.2017	Відхилення (шт.)
	31.12.2014	31.12.2015	31.12.2016	Внесено	Виключено		
Кредитні установи, всього	711	728	621	Немає даних			
у тому числі:							
кредитні спілки	589	588	462	1	85	378	- 84
інші кредитні установи	92	110	130	Немає даних			
юридичні особи публічного права	30	30	29				
Разом фінустанов	2 087	2 239	2 125	145	277	1 993	-132

Джерело: систематизовано автором на основі: [59-62].

Станом на 31.12.2017 року спостерігаємо зменшення загальної кількості фінансових установ у Державному реєстрі фінансових установ України на 18,3% або на 84 установи. Серед причин зменшення вітчизняного небанківського фінансового ринку можна відзначити:

- негативні прогнози стабільності національної валюти та як наслідок стрімкий відтік депозитів;
- падіння купівельної спроможності населення, відсутність впевненості у стабільності отримання доходів й очікування подальшого зниження реальних заробітних плат.

Разом із зазначеними негативними тенденціями, можна виокремити і позитивні моменти:

- встановлення конкурентних з банками умов кредитування поряд з доступністю кредитів на небанківському кредитному ринку;
- підвищення попиту на послуги з мікрокредитування на задоволення невідкладних потреб населення, фінансування малого бізнесу та сільгоспвиробників;
- зменшення ризиків неспроможності погашення позичальниками отриманих кредитів у зв'язку зі зниженням реальних доходів, шляхом значного зростання обсягів факторингових операцій.

Як вже було зазначено, ряд чинників негативно впливав на динаміку результатів діяльності кредитних спілок на фінансових ринках України. Аналіз діяльності кредитних спілок проведено на підставі поданих звітних даних за 2015-2017 роки. Результати діяльності кредитних спілок та динаміку основних показників їх діяльності наведено в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

**Динаміка основних показників діяльності кредитних спілок
України у 2015-2017 рр.**

Кредитні спілки	Станом на 31.12.2015	Станом на 31.12.2016	Станом на 31.12.2017	Темпи приросту, %	
				31.12.2016/ 31.12.2015	31.12.2017/ 31.12.2016
Кількість зареєстрованих кредитних спілок	588	462	378	-21,4	-18,2
Кількість членів КС, (тис. осіб)	764,6	642,9	564,1	-15,9	-12,3
Кількість членів КС, які мають внески на депозитних рахунках, (тис. осіб)	26,5	41,1	21,7	55,1	-47,2
Кількість членів КС, які мають діючі кредитні договори, (тис. осіб)	162,2	148,6	134,3	-8,4	-9,6
Загальні активи, (млн. грн.)	2064,3	2032,5	2169,8	-1,5	6,8
Капітал, (млн. грн.)	1040,9	1044,4	1062,5	0,3	1,7
Кредити, надані членам КС (залишок на кін. періоду), (млн.грн.)	1792,7	1799,5	1902,3	0,4	5,7
Внески членів КС на депозитні рахунки (залишок на кін. періоду), (млн. грн.)	855,2	831,8	937,0	-2,7	12,6

Джерело: систематизовано автором на основі: [60-62].

Станом на 31.12.2017 у Державному реєстрі фінансових установ кількість кредитних спілок становила 378. Порівняно з аналогічною датою минулого року їх кількість зменшилася на 84 одиниць (18,2%). І загалом за всіма показниками діяльності кредитних спілок в Україні спостерігаються від’ємні темпи зростання протягом 2015-2017 рр., що не може не викликати занепокоєння щодо тенденцій їх розвитку в нашій державі.

За кількістю членів кредитних спілок лідирують Львівська область (125,2 тис. осіб), м. Київ та Київська область (63,9 тис. осіб), Івано-Франківська (61,9 тис. осіб) та Закарпатська область (58,0 тис. осіб). Лідерами за розмірами активів є кредитні спілки м. Києва та Київської області (607,8 млн. грн.), Харківської (174,7 млн. грн.), Львівської (157,1 млн. грн.) та Херсонської областей (146,2 млн. грн.) [123], що загалом свідчить про доволі широку географію діяльності кредитних спілок в Україні. На кінець 2017 року кількість членів кредитних спілок становила 564,1 тис. осіб, що на 78,8 тис. осіб (12,3%) менше, ніж на кінець 2016 року. Також відбулося зменшення і в структурі членів кредитних спілок. Так, зменшилася частка членів кредитних спілок, які мають діючі кредитні договори, з 148,6 тис. осіб до 134,3 тис. осіб. Водночас, зменшилась кількість членів кредитних спілок, які мають діючі депозитні договори, з 41,1 тис. осіб до 21,7 тис. осіб.

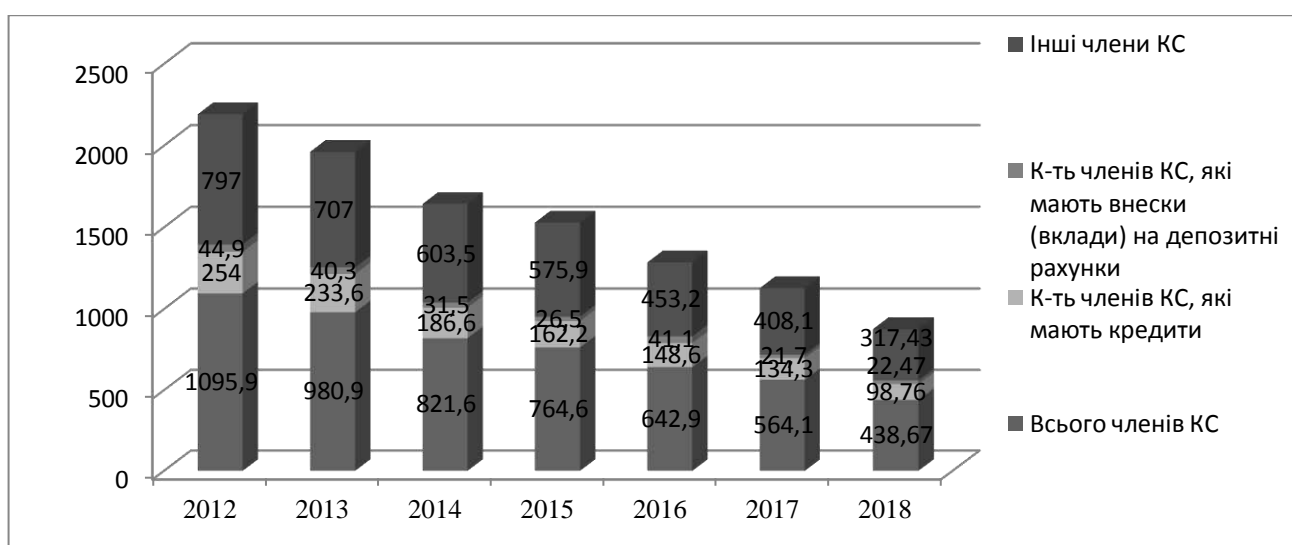

Рис. 2.1. Динаміка кількості членів кредитних спілок України у 2013-2018 рр., тис. осіб

Джерело: систематизовано автором на основі: [58-62].

Звертаючись до процесу ліцензування кредитних спілок в Україні, нагадаємо, що Законом України "Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг" [56] визначено, що одним з шляхів державного регулювання діяльності з надання фінансових послуг є здійснення її ліцензування. Ліцензування в Україні, включаючи здійснення діяльності на ринках фінансових послуг, проводиться відповідно до Закону «Про ліцензування видів господарської діяльності» [57], прийнятого 2 березня 2015 року. На динаміку діючих ліцензій, їх видачу, анулювання та надходження до бюджету від здійснення процедур ліцензування суттєво вплинули такі особливості вимог цього Закону:

- ліцензії на провадження видів господарської діяльності, що на день набрання чинності Законом є чинними, продовжили діяти;
- ліцензії, які є чинними на день набрання чинності Законом та мали обмежений термін дії, є безстроковими і можуть бути, за заявою ліцензіата, переоформлені відповідним органом ліцензування безкоштовно у тижневий строк;
- ліцензія видається на необмежений строк;
- за видачу ліцензії справляється разова плата в розмірі однієї мінімальної заробітної плати, виходячи з розміру мінімальної заробітної плати, що діє на день прийняття органом ліцензування рішення про видачу ліцензії;
- переоформлення ліцензії є безоплатним.

Крім того, відповідно до статті 5 Закону України "Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції", ліцензії та документи дозвільного характеру, видані суб'єктам господарювання, які здійснюють діяльність на території проведення антитерористичної операції, строк дії яких закінчився у період її проведення, вважаються такими, що продовжили свою дію на період проведення антитерористичної операції [60].

Органом ліцензування діяльності кредитних спілок по залученню внесків (вкладів) членів кредитної спілки на депозитні рахунки та діяльності з надання фінансових кредитів за рахунок залучених коштів, крім внесків (вкладів)

членів кредитної спілки на депозитні рахунки, є Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Строк дії ліцензії - три роки, а при повторній видачі ліцензії, якщо до ліцензіата протягом попереднього строку користування ліцензією не застосовувались заходи впливу, - 5 років. Якщо до ліцензіата були застосовані заходи впливу, повторно ліцензія видається строком на 3 роки.

Для отримання ліцензії на здійснення зазначеного в ній виду діяльності з надання фінансових послуг заявник особисто або через уповноважений ним орган чи особу звертається до Нацкомфінпослуг із заявою про видачу ліцензії, до якої додаються відповідні документи.

Нацкомфінпослуг приймає рішення про видачу ліцензії або про відмову у видачі ліцензії не пізніше тридцяти календарних днів з дати надходження заяви про видачу ліцензії та документів, що додаються до неї.

Підставами для прийняття рішення про відмову у видачі ліцензії є:

- недостовірність даних у документах, поданих заявником, для отримання ліцензії;
- невідповідність заявника згідно з поданими документами цим Ліцензійним умовам.

Кредитна спілка зобов'язана формувати капітал, резерви, фонди та визначати порядок покриття збитків відповідно до вимог, установлених Нацкомфінпослуг. Кредитна спілка зобов'язана дотримуватися фінансових нормативів, установлених нормативно-правовими актами Держфінпослуг або Нацкомфінпослуг. Кредитна спілка повинна бути забезпечена комп'ютерною технікою для ведення обліку та комунікаційними засобами (телефон та/або факс), а також використовувати програмне забезпечення відповідно до вимог Нацкомфінпослуг.

Кредитна спілка зобов'язана мати окреме приміщення з обмеженим доступом та сейф для зберігання грошей (грошових коштів) і документів, що унеможливило їх викрадення (пошкодження), необхідні засоби безпеки, зокрема охоронну сигналізацію та/або відповідну охорону, а також мати інше

спеціальне технічне обладнання, пов'язане з наданням фінансових послуг, перелік та вимоги до якого встановлюються Нацкомфінпослуг.

Керівники та головний бухгалтер кредитної спілки повинні відповідати професійним та кваліфікаційним вимогам, установленим Нацкомфінпослуг. Кредитна спілка зобов'язана подавати до Нацкомфінпослуг фінансову звітність та інші звітні дані, інформацію в обсягах, формах та у строки, що встановлені Нацкомфінпослуг.

Підставами для анулювання ліцензії є:

- заява кредитної спілки про анулювання ліцензії;
- рішення про скасування державної реєстрації кредитної спілки;
- рішення Нацкомфінпослуг про виключення інформації про кредитну спілку з Реєстру;
- неусунення протягом строку, визначеного рішенням Нацкомфінпослуг, порушень вимог Ліцензійних умов, що стали підставою для тимчасового зупинення дії ліцензії;
- виявлення недостовірних відомостей у документах, поданих кредитною спілкою для отримання ліцензії;
- здійснення кредитною спілкою діяльності, що потребує ліцензування згідно із законом, у разі тимчасового зупинення дії ліцензії [84].

Відповідно до статті 6 Закону про ліцензування, орган ліцензування складає та подає спеціально уповноваженому органу з питань ліцензування щорічний ліцензійний звіт, в якому наводяться основні підсумки діяльності з ліцензування певних видів господарської діяльності за минулий рік. Показники ліцензійного звіту Нацкомфінпослуг за 2016 рік наведені в табл. 2.3.

Упродовж 2017 року фінансовим установам було видано 2181 ліцензії, у т.ч. 1708 ліцензій (78,3 % загальної кількості) – фінансовим компаніям та ломбардам, 201 ліцензію (9,2 %) – кредитним спілкам та надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту. Детальна інформація щодо ліцензування кредитних спілок наведена в табл. 2.4.

Таблиця 2.3

Ліцензійний звіт за 2017 рік
провадження господарської діяльності з надання фінансових послуг (крім
професійної діяльності на ринку цінних паперів)

Кількість:	I квартал	II квартал	III квартал	IV квартал	Усього
виданих ліцензій усього	334	1275	366	206	2181
юридичним особам	334	1275	366	206	2181
фізичним особам – підприємцям	0	0	0	0	0
переоформлених ліцензій	360	0	0	0	360
анульованих ліцензій	42	130	90	77	339
недійсних ліцензій	0	0	0	0	0
рішень про залишення заяви про отримання ліцензії без розгляду	127	404	52	58	641
рішень про відмову у видачі ліцензії	167	528	160	70	925
переоформлених ліцензій на ім'я спадкоємця з дати набуття ним такого права	0	0	0	0	0

Джерело: складено автором на основі [85]

Таблиця 2.4

Інформація щодо видачі та анулювання ліцензій кредитним спілкам
за 2016-2017 рр.

Вид діяльності, на яку видаються ліцензії	Видано ліцензій в 2016 р.	Анульовано ліцензій в 2016 р.	Видано ліцензій в 2017 р.	Анульовано ліцензій в 2017 р.
	шт.	шт.	шт.	шт.
Діяльність кредитних установ	76	2	41	16
Діяльність кредитних спілок по залученню внесків (вкладів) членів кредитної спілки на депозитні рахунки	39	1	2	5
Діяльність кредитних спілок з надання фінансових кредитів за рахунок залучених коштів, крім внесків (вкладів) членів кредитної спілки на депозитні рахунки	18	0	30	11

Джерело: складено автором на основі [85]

До основних причин відмови у видачі ліцензій та залишення заяви про видачу ліцензії без розгляду належать такі:

- 1) подача документів, що додаються до заяви, не в повному обсязі;

2) документи, що додаються до заяви про отримання ліцензії, оформлені з порушенням вимог Закону України "Про ліцензування видів господарської діяльності" та ліцензійних умов провадження певних видів фінансової діяльності;

3) встановлення невідповідності здобувача ліцензії ліцензійним умовам, встановленим для провадження виду господарської діяльності, зазначеного в заяві про отримання ліцензії.

На кінець 2017 року кількість діючих ліцензій на провадження діяльності з надання фінансових послуг становила 4 520 одиниці. При цьому частка ліцензій кредитних спілок становила всього 5,9% (268 одиниця). Динаміка кількості діючих ліцензій кредитних спілок на кінець 2013-2017 років наведена в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Динаміка кількості діючих ліцензій кредитних спілок на кінець 2013-2017 рр.

Види діяльності	Станом на 31.12. 2013, шт	Станом на 31.12. 2014, шт	Станом на 31.12. 2015, шт	Станом на 31.12. 2016, шт	Станом на 31.12. 2017, шт.	Приріст 2017/ 2016,%
Діяльність кредитних установ, всього, у тому числі:	316	301	280	324	340	4,94
кредитних спілок по залученню внесків (вкладів) членів кредитної спілки на депозитні рахунки	206	202	192	210	207	-1,43
кредитних спілок з надання фінансових кредитів за рахунок залучених коштів, крім внесків (вкладів) членів кредитної спілки на депозитні рахунки	83	60	48	61	61	0

Джерело: складено автором на основі [85]

В 2017 році простежується тенденція до зменшення кількості чинних ліцензій кредитних спілок, зокрема на провадження діяльності по залученню внесків на депозитні рахунки - на 1,43% або на 3 одиниці, кількість ліцензій на право надання фінансових кредитів за рахунок залучених коштів залишилась без змін порівняно з попереднім 2016 роком. При цьому спостерігаємо хоча і

незначне, але все ж таки падіння загальної кількості ліцензій, наданих фінансовим установам України.

Кредитні спілки розглядаються як важливий елемент в структурі фінансових ринків України, а тому Стратегією реформування державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг на 2015-2020 роки, затвердженою відповідним розпорядженням Нацкомфінпослуг в березні 2015 року, передбачені такі пріоритетні напрями розвитку кредитної кооперації в Україні:

- здійснення заходів щодо поширення на кредитні спілки України виключень з Директиви 2013/36/ЄС Європейського парламенту та Ради від 26 червня 2013 року про доступ до діяльності кредитних організацій та пруденційний нагляд за діяльністю кредитних організацій та інвестиційних компаній, Директиви 2006/48/ЄС Європейського парламенту та Ради від 14 червня 2006 року щодо започаткування та здійснення діяльності кредитної установи;

- розвиток ринку небанківського кредитування, що здійснюється кредитними установами, шляхом врегулювання питання щодо правових підстав та порядку залучення активів від юридичних та фізичних осіб з метою подальшого здійснення кредитування за рахунок таких коштів;

- розвиток діяльності кредитних спілок шляхом запровадження норм щодо можливості залучення до членів кредитних спілок фермерських, сільських господарств, об'єднань власників житла, профспілкових і релігійних організацій, встановлення обмеження діяльності за територіальним принципом, але передбачивши можливість при наявності певних дозволів працювати на суміжних / прилеглих територіях, запровадження реалізації через кредитні спілки державних кредитних програм, спрямованих на підтримку розвитку малого підприємництва в Україні у сфері послуг, виробництва, торгівлі та аграрному секторі;

- запровадження механізмів підтримки ліквідності на ринку кредитних спілок шляхом взаємокредитування через об'єднані кредитні спілки та кооперативні банки, утворені кредитними спілками [159].

Детальніше розглянемо перший пункт пріоритетів, що характеризує застосування виключень з Директиви 2013/36/ЄС Європейського парламенту та Ради від 26 червня 2013 року про доступ до діяльності кредитних організацій і пруденційний нагляд за діяльністю кредитних організацій та інвестиційних компаній. Дана директива об'єднує дві попередні директиви ЄС, які стосувалися започаткування та здійснення діяльності кредитних установ (Директива 2006/49/ЄС) та про достатність капіталу інвестиційних фірм і кредитних організацій (Директива 2006/48/ЄС). Для більшої доступності, положення обох директив були інтегровані та доповнені Директивою 2013/36/ЄС.

Представлена Директива має виключення щодо початкового капіталу. Ці винятки стосуються кредитних спілок в таких країнах:

- в Естонії: кооперативних підприємств, які визнані в рамках заощаджувально-кредитних спілок;
- в Ірландії: кредитних спілок;
- в Греції: депозитних і кредитних фондів;
- в Латвії: кредитних спілок;
- в Литві: кредитних спілок, окрім Centrinė Kredito unija;
- в Польщі: кредитних спілок;
- в Сполученому Королівстві: кредитних спілок [190].

В Директиві зазначено, що інвестиційна або кредитна установа може розпочинати свою діяльність маючи початковий капітал у розмірі 5 мільйонів євро. Разом з тим держави-члени ЄС можуть видавати дозвіл окремим категоріям кредитних організацій початковий капітал якого менше, ніж зазначено вище, при дотриманні наступних умов: 1) початковий капітал не менше 1 млн. євро; 2) установи відносяться до зазначених вище виключень.

Як було вже зазначено вище, Директива 2006/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради про започаткування та здійснення діяльності кредитних установ в повному обсязі з доповненнями увійшла в нову Директиву 2013/36/ЄС Європейського парламенту та Ради від 26 червня 2013 року про доступ до діяльності кредитних організацій і пруденційний нагляд за діяльністю кредитних

організацій та інвестиційних компаній, яка зараз регулює процеси входження кредитних спілок на ринки фінансових послуг України. Зупинимось на фундаментальних постулатах Директиви 2006/48/ЄС, що стосуються кредитних установ, з метою їх можливого включення до вітчизняної практики на шляху євроінтеграції України.

Дана Директива є основним інструментом для досягнення на внутрішньому ринку свободи започаткування та свободи надання фінансових послуг у сфері кредитних установ. Згідно Директиви "кредитна установа" означає: компанія, діяльність якої полягає в отриманні депозитів або інших коштів, які підлягають сплаті, від населення та надання кредитів за свій власний рахунок. "Ліцензія" означає інструмент, виданий у будь-якій формі органами влади, за допомогою якого кредитній установі надається право здійснювати комерційну діяльність.

Заходи для координування кредитних установ повинні, для захисту заощаджень та для створення рівних умов конкуренції між цими установами, застосовуватися до усіх кредитних установ. Однак належний підхід повинен застосовуватися до об'єктивних відмінностей у їх статутах та відповідних цілях, як встановлено національними законами.

Держави-члени ЄС вимагають від кредитних установ отримання ліцензії до початку здійснення діяльності. Держави-члени вимагають, щоб заявка на отримання ліцензії супроводжувалася програмою діяльності, яка встановлюватиме, з-поміж іншого, види передбачуваної комерційної діяльності та структурну організацію кредитної установи.

Компетентні органи надають ліцензію кредитним установам виключно у випадках, якщо наявні принаймні дві особи, які ефективно керують діяльністю кредитної установи. Вони не надають ліцензію, якщо такі особи не мають достатньо надійної репутації або достатнього досвіду для виконання таких обов'язків.

Еквівалентні фінансові вимоги для кредитних установ є необхідними для забезпечення однакових заходів безпеки для власників заощаджень та

справедливі умови конкуренції між подібними групами кредитних установ. Мінімальні вимоги до капіталу відіграють центральну роль у здійсненні нагляду за діяльністю кредитних установ та у взаємному визнанні наглядових методик. Для потреб забезпечення відповідної платоспроможності, важливо встановити мінімальні вимоги до капіталу, які зважують активи та позабалансові статті за ступенем ризику.

Компетентні органи не надають ліцензію на здійснення діяльності кредитними установами, доки вони не будуть поінформовані щодо ідентичності тримачів акцій або членів, напряду або опосередковано, фізичних або юридичних осіб, які володіють кваліфікаційними пакетами акцій, або щодо обсягів таких пакетів акцій.

Компетентні органи країни-члена перебування вимагають від будь-якої кредитної установи наявності структури надійного управління, яка включає прозору організаційну структуру з належним чином визначеними, прозорими та послідовними сферами компетенції, ефективними процесами ідентифікації, управління, моніторингу та звітування щодо ризиків, які впливають або могли б на неї впливати, та відповідні механізми внутрішнього контролю, включаючи надійні адміністративні та облікові процедури.

Повинні надаватися обґрунтовані причини, яке б рішення про відмову щодо надання ліцензії не було прийняте, а аплікант повинен отримати інформацію про це у шестимісячний термін після отримання заявки або, якщо остання не буде повністю оброблена, у шестимісячний термін після направлення аплікантом інформації, необхідної для ухвалення рішення. У будь-якому випадку рішення ухвалюється у дванадцятимісячний термін після отримання заявки.

Компетентні органи можуть відізвати ліцензію, надану кредитній установі лише у випадках, якщо така установа:

- не використовує ліцензію впродовж 12 місяців, чітко відмовляється від ліцензії або припинила свою діяльність більше ніж на шість місяців;

- отримала ліцензію за допомогою підроблених звітів або будь-яких інших незаконних засобів;
- більше не дотримується умов, згідно яких була надана ліцензія;
- більше не володіє достатніми власним коштом або не може більше вважатися такою, що здатна виконувати свої зобов'язання по відношенню до своїх кредиторів, та, зокрема, більше не забезпечує безпеки активів, які були їй надані;
- підпадає під дію одного з випадків, коли національне законодавство передбачає відкликання ліцензії.

Держави-члени ЄС вимагають від будь-якої фізичної або юридичної особи, яка висуває пропозицію щодо володіння, прямо або опосередковано, кваліфікаційним пакетом акцій кредитної установи, спершу поінформувати компетентні органи про обсяг володіння. Така особа таким же чином інформує компетентні органи, якщо вона пропонує збільшити свій кваліфікаційний пакет акцій у такий спосіб, коли частка прав голосів або капіталу, яким вона володіє, дорівнюватиме або перевищуватиме 20%, 33% або 50%, або у такий спосіб, коли кредитна установа стане її дочірньою компанією.

Кредитні установи, отримавши інформацію про будь-які придбання або розпорядження частками акцій їх капіталу, які призводять до перевищення або зменшення пакетів акцій порівняно з одним з вищевказаних показників, інформують компетентні органи про такі придбання або розпорядження [37].

Спостерігаємо, що переважна більшість положень Директиви 2006/49/ЄС щодо започаткування діяльності кредитних спілок в Україні реалізуються в Законі України «Про кредитні спілки» та Ліцензійних умовах провадження діяльності кредитних спілок з надання фінансових послуг. Це, зокрема, також стосується процесу погодження набуття істотної участі у кредитній спілці.

Діюча процедура та умови погодження Нацкомфінпослуг набуття юридичною чи фізичною особою істотної участі у фінансовій установі або збільшення її таким чином, що зазначена особа буде прямо чи опосередковано володіти або контролювати 10, 25, 50 і 75 відсотків статутного (складеного)

капіталу такої фінансової установи чи права голосу придбаних акцій (часток) в її органах управління, вимоги до ділової репутації та фінансового стану такої особи встановлюється Порядком погодження набуття або збільшення істотної участі у фінансовій установі, затвердженим розпорядженням Нацкомфінпослуг від 04.12.2012 [136].

Таблиця 2.6

**Аналіз погодження набуття або збільшення істотної участі
у фінансових установах України за 2017 рік**

Фінансові компанії	Надійшло заяв, шт.	Відмовлено в погодженні, шт.	Погоджено шт.	Частка погоджених у загальній кількості, %
Фінансові компанії та ломбарди	66	33	33	54,1
Страхові компанії	45	23	22	36,1
Кредитні установи	10	5	5	8,2
Адміністратори НППФ	3	3	1	1,6
Усього	124	64	61	100

Джерело: складено автором на основі [85]

Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, протягом 2017 року було проведено такі заходи щодо погодження набуття або збільшення істотної участі у фінансових установах (табл. 2.6).

Серед погоджень набуття або збільшення істотної участі у фінансових установах України кредитні установи займають доволі малу частку – всього 8,2%, однак позитивним все ж таки є те, що спостерігається зростаюча, а не спадна тенденція. До основних причин відмови в погодженні набуття (збільшення) істотної участі можна віднести такі:

- 1) заявником подано неповний пакет документів;
- 2) подані заявником документи не відповідають вимогам зазначеного Порядку погодження набуття або збільшення істотної участі у фінансовій установі;
- 3) у заявника відсутні власні кошти в обсязі, необхідному для набуття або збільшення істотної участі, та/або ним не підтверджено джерела походження коштів, що вносяться до статутного капіталу.

З метою вдосконалення процедури погодження набуття або збільшення істотної участі у фінансовій установі, а також створення умов для допуску до участі у фінансових установах виключно платоспроможних власників з бездоганною діловою репутацією розпорядженням Нацкомфінпослуг від 20.09.2016 року № 2290 удосконалено Порядок погодження набуття або збільшення істотної участі у фінансовій установі.

Зазначеним Порядком передбачено:

1) уточнення термінології, визначення випадків, коли не потрібно отримувати погодження Нацкомфінпослуг щодо набуття або збільшення істотної участі у фінансовій установі, уточнення вимог до оформлення документів;

2) запровадження вимог щодо прозорості структури власності, розкриття інформації щодо осіб, через які власники істотної участі опосередковано набувають істотну участь, впровадження методики визначення розміру істотної участі для багаторівневої структури власності, визначення терміна "кінцевий власник істотної участі";

3) удосконалення вимог до фінансового стану заявників, у тому числі запровадження чітких та однозначних критеріїв оцінювання фінансового стану заявників – фізичних осіб, запровадження вимоги щодо бездоганності їх ділової репутації [136].

Ще один важливий момент, на якому б хотілося детально зупинитися, - це розмір статутного капіталу кредитної спілки як метод регулювання процесу їх входження на ринки фінансових послуг. Фінансове забезпечення діяльності кредитних спілок як аспект їх входження на ринки фінансових послуг України передбачає формування капіталу, який складається з пайового, резервного та додаткового капіталів, а також залишку нерозподіленого доходу спілки і не може бути меншим 10% від суми її загальних зобов'язань [84]. Вважається, що розмір капіталу впливає на стабільність, надійність кредитної спілки, а тому достатність капіталу регулюється нормативом (не менше 10% загальних зобов'язань) [135]. Однак мінімальний розмір капіталу кредитної спілки, необхідний для вступу та

функціонування на ринках фінансових послуг, так само як і створення статутного капіталу (фонду), чинним законодавством не передбачено.

При цьому незаперечним є той факт, що відповідно до Закону України «Про кредитні спілки» кредитна спілка є статутною господарською організацією і діє на основі статуту, а п.4 ст.57 Господарського кодексу України передбачає, що статут суб'єкта господарювання повинен містити відомості про розмір і порядок створення статутних та інших фондів [27]. Отож, на наш погляд, формування статутного капіталу для кредитних спілок має бути обов'язковим елементом процесу їх входження на ринки фінансових послуг України.

Якщо звернутися до практики формування початкового капіталу кредитних спілок, то можна стверджувати, що цей процес, як правило, має затяжний характер. Зазначений капітал формується за рахунок сплати особами-засновниками вступного та обов'язкового пайових внесків у порядку, передбаченому статутом кредитної спілки, що є обов'язковою умовою набуття членства в кредитній спілці. Статут кредитної спілки відповідно до Закону України «Про кредитні спілки» затверджується її установчими зборами, а розмір та порядок сплати вступних і обов'язкових внесків, які в сукупності і формують початковий капітал кредитної спілки, визначають засновники (члени) самостійно. Ці внески використовуються засновниками на свій розсуд на придбання офісу, обладнання, комп'ютерної техніки на виконують оперативну функцію, яка може бути реалізована лише за умови фактичної сплати внесків та при наявності достатнього обсягу цих коштів.

При фактичній законодавчій свободі визначення розміру внесків засновників кредитних спілок на практиці цих коштів недостатньо для налагодження функціонування кредитної спілки. У більшості кредитних спілок України загальна сума внесків засновників на момент створення кредитної спілки складає приблизно 1000 – 3000 грн [34].

Вважаємо, що статутний капітал є чи не найважливішим обмежуючим елементом для входження на ринки фінансових послуг неспроможних кредитних спілок, а тому доцільно передбачити в чинному законодавстві України про

кредитні спілки мінімальні вимоги щодо формування капіталу на момент реєстрації кредитної спілки з метою забезпечення її статутної діяльності. Пропонується встановити мінімальний розмір вступного внеску засновника кредитної спілки у розмірі 3 тис. грн. При встановленні такого розміру ми керувалися наступними даними. Мінімальний розмір капіталу кредитних установ, прийнятий у Європейському Союзі – 1 млн. євро. Найбільша чисельність кредитних спілок в Україні – це кредитні спілки, що об'єднують близько 10 тис. осіб. Методом математичного ділення одержуємо розмір мінімального вступного внеску 3 тис. грн. Зважаючи на вимоги Закону України «Про кредитні спілки» щодо мінімальної чисельності засновників кредитної спілки в кількості 50 осіб, одержуємо мінімальний статутний капітал в розмірі не менше 150 тис. грн. При цьому пропонуємо на поступовому збільшенні зазначеного розміру коштів відповідно до сучасних економічних вимог.

Отже, завершуючи дослідження порядку входження кредитних спілок на ринки фінансових послуг України, хочемо узагальнити таке.

Кредитні спілки входять на ринки фінансових послуг України, пройшовши процес реєстрації як юридичної особи та ліцензування відповідної діяльності з надання фінансових послуг відповідно до чинного законодавства. Отже, можна стверджувати, що порядок входження кредитних спілок на ринки фінансових послуг України регламентують державні регулюючі органи шляхом прийняття та контролю за виконанням законодавчих та нормативних актів.

Серед основних факторів, що позитивно вплинули на процес реєстрації та ліцензування кредитних спілок в Україні за досліджуваний період, були вимоги до обов'язкового розкриття інформації щодо акціонерів фінансових установ, вимоги до обов'язкового оприлюднення звітності, розробка змін у порядку погодження набуття або збільшення істотної участі у фінансовій установі, впровадження нових ліцензійних умов провадження діяльності на ринках фінансових послуг.

Аналіз практики ліцензування діяльності кредитних спілок України з надання фінансових послуг за досліджуваний період дозволяє стверджувати про позитивні

наростаючі тенденції в цьому процесі. Не зважаючи на загальні спадні тенденції, в результуючих показниках діяльності вітчизняних кредитних спілок спостерігається, хоча і незначне, але все ж зростання кількості виданих їм ліцензій.

Проведений порівняльний аналіз чинного законодавства України у сфері ліцензування діяльності кредитних спілок та чинного законодавства Європейського Союзу щодо започаткування діяльності кредитних установ дозволяє стверджувати про практичну їх відповідність та обширне врахування європейської практики в українському законодавстві. Однак велика прогалина у вітчизняному державному регулюванні процесу входження кредитних спілок на ринки фінансових послуг стосується обов'язкового розміру їх статутного капіталу на момент реєстрації. Така норма у вітчизняній практиці зовсім відсутня. Шляхом відповідних розрахунків, опираючись на чинну європейську практику, нами запропоновано встановити розмір мінімального статутного капіталу кредитної спілки на момент реєстрації в розмірі 150 тис. грн. з мінімальним вступним внеском в 3 тис. грн. та вимогою поступового перегляду в сторону збільшення цих мінімумів. На наш погляд, встановлення такої норми дозволить створити рівні конкурентні умови для діяльності кредитних спілок в Україні, а також підніме рівень їх конкурентоздатності порівняно з іншими фінансовими установами.

2.2. Діагностування тенденцій та джерел формування капіталу кредитних спілок в умовах національної економіки

Кредитна спілка важливий фінансовий посередник, надаючи великий спектр фінансових послуг, має на меті одержання економічних вигод для підвищення рівня добробуту її членів та досягнення певного соціального ефекту. З цією метою кредитній спілці необхідно володіти фінансовим капіталом, який і є найважливішим фактором здійснення нею своєї діяльності. В багатьох наукових працях досліджуються та аналізуються ресурси кредитних спілок, особливості їх

формування та розподілу. Зокрема, це наукові праці В.Гончаренко, О.Гриценко, А.Пожар та ін. Однак недостатньо висвітленими, на наш погляд, залишаються проблеми ефективного функціонування механізму формування капіталу кредитних спілок України, особливо в умовах низького рівня їх капіталізації порівняно з іншими фінансовими посередниками. А тому вважаємо за потрібне глибоко проаналізувати сучасний механізм формування капіталу кредитних спілок України, віднайти джерела та напрями його вдосконалення в контексті посилення рівня капіталізації та фінансової спроможності вітчизняного сектору кредитних спілок.

Згідно з предметно-функціональним підходом до визначення економічної категорії, капітал являє собою сукупність всього того, за допомогою чого створюється продукт й одержується прибуток [45]. Отож в широкому розумінні можемо до категорії капітал відносити вартість в грошовій і не грошовій формі, яка бере участь у створенні продукту та одержанні певного результату господарюючою одиницею. Зважаючи на це доцільним вважаємо до капіталу кредитних спілок відносити їх власний капітал у будь-якій формі, а також залучені та позичені кошти, які використовуються ними для надання фінансових послуг та одержання вигод або соціального ефекту.

Згідно з чинним законодавством України власний капітал кредитної спілки складається з пайового, резервного та додаткового капіталів, а також залишку нерозподіленого доходу спілки і не може бути меншим 10 відсотків від суми її загальних зобов'язань. Пайовий капітал кредитної спілки формується за рахунок обов'язкових та додаткових пайових членських внесків членів кредитної спілки.

Резервний капітал призначений для відшкодування можливих збитків кредитної спілки, які не можуть бути покритими за рахунок надходжень поточного року, забезпечення платоспроможності кредитної спілки та захисту заощаджень її членів. Резервний капітал кредитної спілки формується за рахунок вступних внесків членів кредитної спілки та частини доходів кредитної спілки до моменту досягнення ним не менш як 15 відсотків від суми

активів, зважених на ризик кредитної спілки. Статутом кредитної спілки можуть бути передбачені й інші джерела формування резервного капіталу.

Додатковий капітал кредитної спілки формується за рахунок цільових внесків членів спілки, благодійних внесків фізичних та юридичних осіб, безоплатно отриманого майна і необоротних засобів [54].

Зважаючи на зазначені характеристики, звернемося до особливостей процесу формування капіталу кредитними спілками. Проведений нами аналіз особливостей капіталу кредитної спілки як важливого фінансового посередника дозволив виокремити такі основні положення. В першу чергу капітал кредитної спілки як важливого фінансового посередника є основним фактором її діяльності і джерелом одержання вигод чи соціального ефекту. Власний капітал займає невелику частку в загальному обсязі коштів, якими оперує кредитна спілка. Більшу частину вигод та ефекту від діяльності кредитній спілці приносить залучений та запозичений капітал, завдяки чому і являється основним джерелом ризиків.

Залежно від мети діяльності кредитної спілки: одержання максимальних економічних вигод чи досягнення максимального соціального ефекту, кредитна спілка обирає методи та інструменти формування капіталу. Серед методів формування капіталу кредитної спілки виділяємо акумулювання власних коштів засновників, що втілюється у такій формі як фонди власних коштів (статутний фонд, резервний фонд, додатковий капітал), залучення коштів, що втілюється у формі депозиту (вкладу), запозичення коштів, яке втілюється в формі позики, а також капіталізація власних доходів, спрямована на поповнення власних коштів кредитної спілки.

Обов'язковою умовою будь-яких процесів формування капіталу є наявність інформаційного та правового забезпечення, яке в нашому випадку безпосередньо буде впливати на вибір мети діяльності кредитної спілки, а також методів та інструментів формування її капіталу.

Опираючись на вказані особливості капіталу кредитних спілок, хочемо перейти до аналізу механізму його формування. Зважаючи на класичні дефініції

ми переконані, що формування капіталу кредитних спілок являє собою такий порядок (алгоритм) формування, що складається з визначених відповідно до мети діяльності кредитної спілки методів та інструментів, які застосовуються нею у процесі акумулювання вільних грошових коштів для подальшого надання фінансових послуг за умови впливу відповідного інформаційного та правового забезпечення. Згідно з цією гіпотезою, алгоритм формування капіталу кредитної спілки має такий вигляд (рис. 2.2).

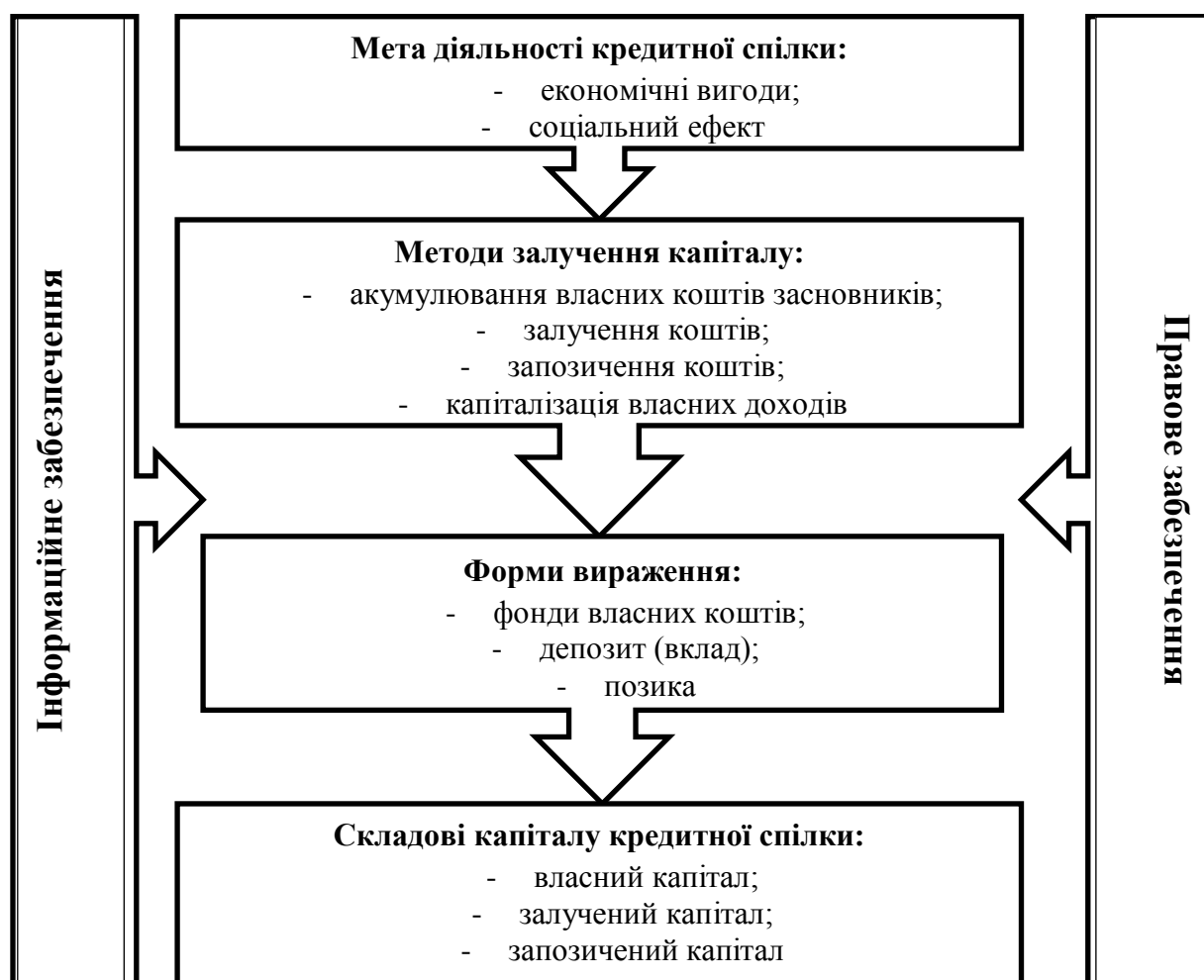

Рис. 2.2. Алгоритм формування капіталу кредитної спілки

Джерело: побудовано автором

Що ж до аналітичного аналізу, який дозволить виявити рівень ефективності сучасного механізму формування капіталу кредитних спілок в Україні, він представлений нижче.

Система кредитних спілок станом на 31.12.2017 порівняно з аналогічними датами 2012-2014 рр. демонструє зменшення активів і власного капіталу до 2016 року та незначне зростання в 2017 році (рис. 2.3).

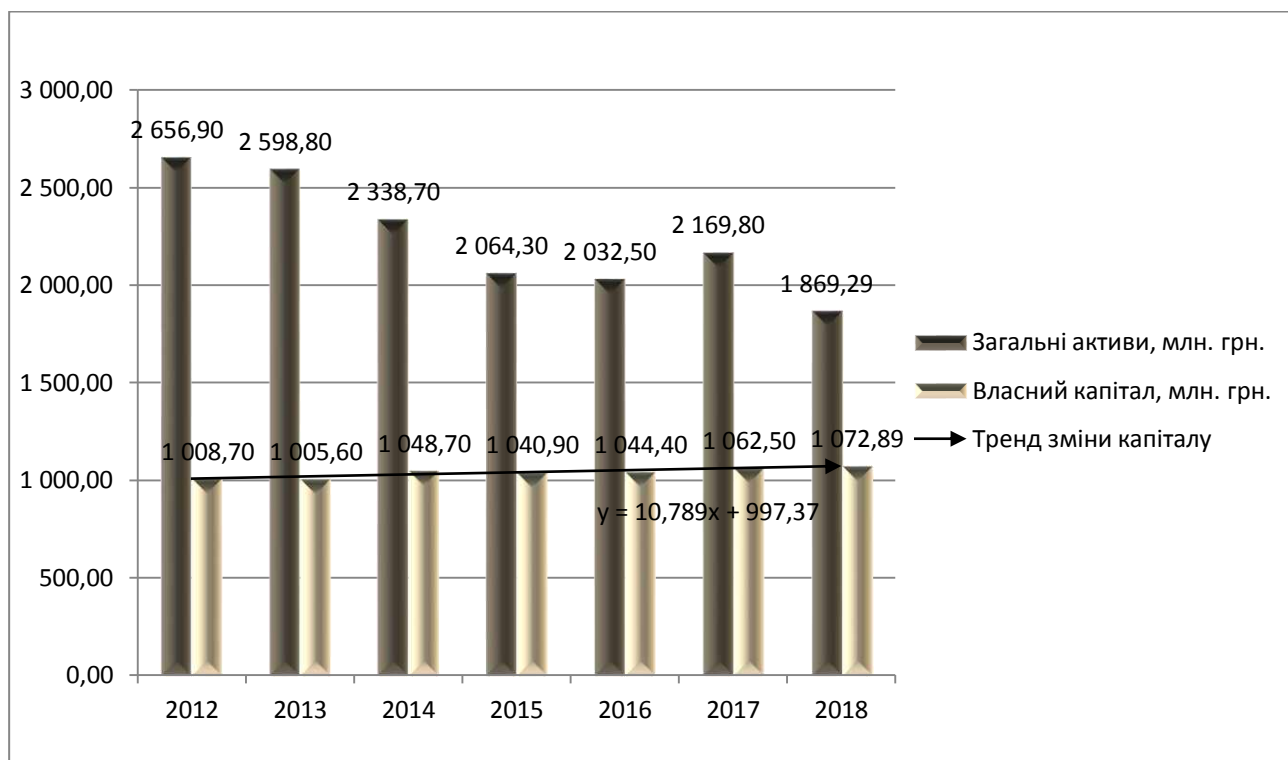

Рис. 2.3. Динаміка основних показників діяльності кредитних спілок України у 2012-2018 рр.

Джерело: складено автором на основі: [58-62].

Тобто, навіть не зважаючи на спадну тенденцію обсягу власного капіталу кредитних спілок України тренд все ж таки позитивний, що може свідчити про потенціал до збільшення їх власного капіталу. В 2016-2017 рр. навіть розпочалося незначне збільшення обсягу капіталу вітчизняних кредитних спілок.

Загальний обсяг власного капіталу станом на 31.12.2017 становив 1 062,5 млн. грн. та порівняно з 31.12.2016 збільшився на 137,3 млн. грн., або на 6,8%. Власний капітал було сформовано на:

- 47,9% (509,3 млн. грн.) за рахунок резервного капіталу;
- 37,8% (401,1 млн. грн.) за рахунок пайових внесків членів кредитних спілок;
- 3,2% (34,3 млн. грн.) за рахунок додаткового капіталу;
- 11,1% (117,9 млн. грн.) за рахунок нерозподіленого доходу (рис. 2.4).

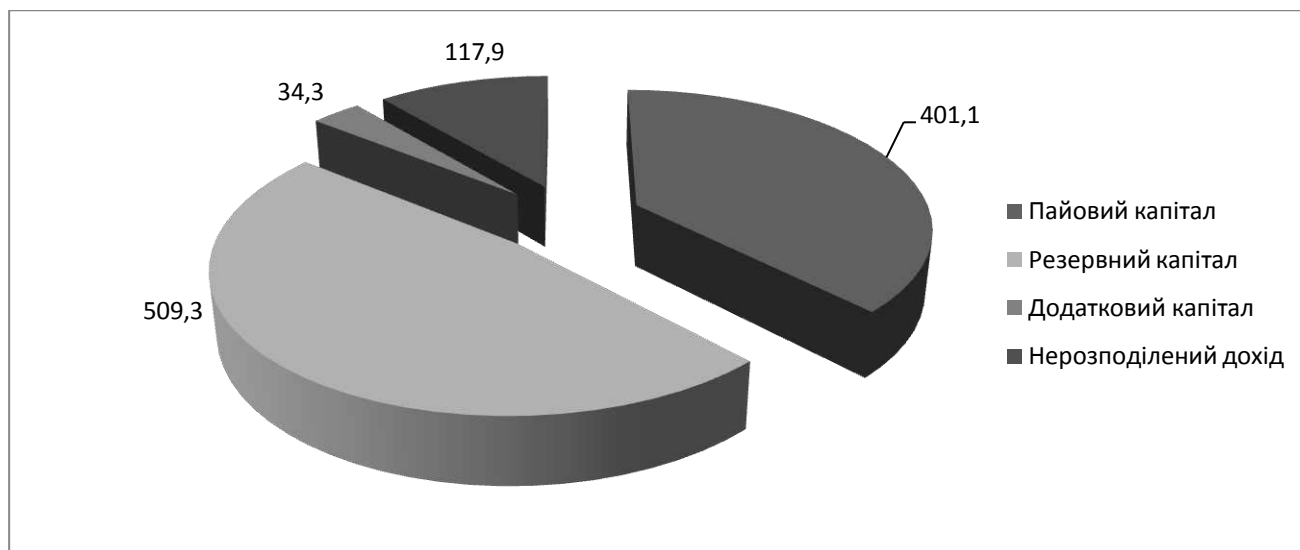

Рис. 2.4. Структура власного капіталу кредитних спілок України станом на 31.12.2017 р., млн. грн.

Джерело: складено автором на основі [62]

В структурі власного капіталу кредитних спілок України найвагомішу частку складає резервний капітал, що може свідчити про прагнення кредитних спілок запобігти ризикам або ж про надмірну ризиковість їх діяльності. Так, якщо ми порівняємо розмір резервного капіталу та активів кредитних спілок України, ми дійдемо до висновків, які суперечать відомим методичним основам формування резервного капіталу кредитними спілками. Згідно із згаданою методикою резервний капітал повинен сягати 15% вартості активів, зважених за ступенем ризику. В українській практиці цей відсоток значно вищий (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Аналіз динаміки обсягів та частки резервного капіталу кредитних спілок України за 2013-2017 рр.

Дата	Обсяг активів, млн. грн..	Обсяг резервного капіталу, млн. грн..	Частка резервного капіталу в загальних активах, %
31.12.2013	2598,8	417,3	16,1
31.12.2014	2338,7	423,4	18,1
31.12.2015	2064,3	456,0	22,1
31.12.2016	2032,5	466,9	22,97
31.12.2017	2169,8	509,3	23,47

Джерело: складено автором на основі: [58-62].

Спостерігаємо, що резервний капітал кредитних спілок України в 2013 році практично був рівний нормативному значенню у 15%. Однак в 2014- 2017 роках частка резервного капіталу збільшувалася і сягнула понад 23%. На наш погляд, це свідчить про бажання кредитних спілок убезпечити свою діяльність особливо за умови наявності великих збитків протягом останніх років. Тобто цей факт можна розглядати як позитивний. Однак, з іншого боку, надмірне формування резервів веде до відтоку капіталу, який міг би бути використаний у діяльності кредитних спілок та принести економічні вигоди.

Аналіз динаміки та структури власного капіталу кредитних спілок України в 2013-2017 рр. представлений на рис. 2.5.

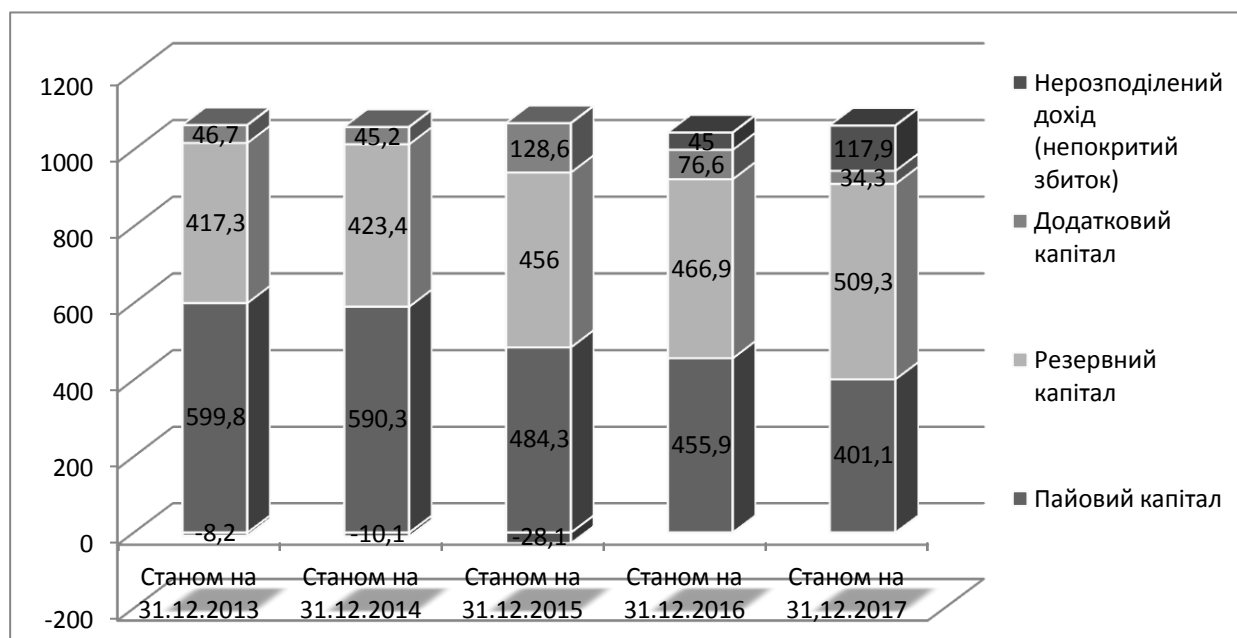

Рис. 2.5. Аналіз структури капіталу кредитних спілок України у 2013-2017 рр., млн. грн.

Джерело: складено автором на основі [62]

Наведена інформація дозволяє стверджувати що у 2017 році тенденції у розподілі складових власного капіталу дещо змінилися. Так, пайовий капітал у 2015 році зменшився на майже 30 млн. грн. і сягнув 456 млн. грн. При цьому з'явився нерозподілений дохід у сумі 45 млн. грн., що свідчить про позитивні зрушення у фінансовій діяльності кредитних спілок України. Представлена ситуація може підтверджувати нашу гіпотезу про бажання кредитних спілок

України забезпечити свою діяльність шляхом накопичення достатнього обсягу резервного капіталу оскільки пайовий капітал зменшується. Ці тренди чітко виражені на рис. 2.6.

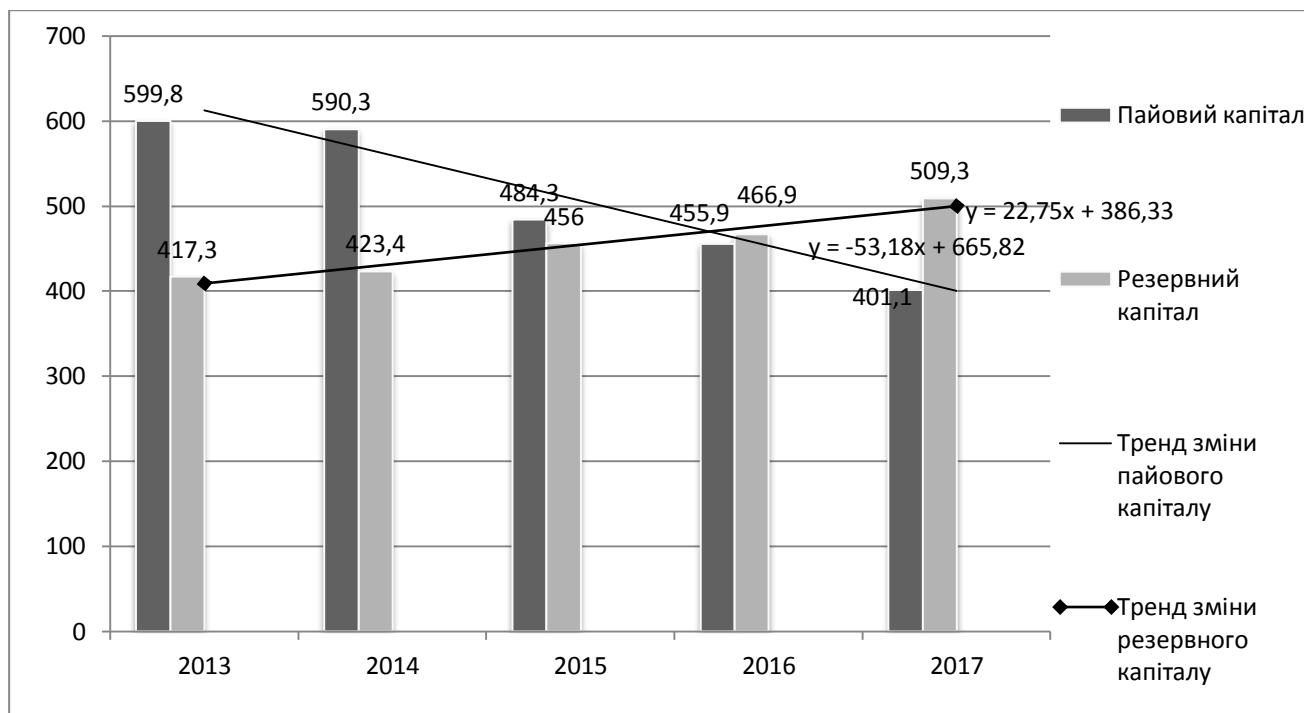

Рис. 2.6. Аналіз трендів зміни пайового та резервного капіталів кредитних спілок України у 2013-2017 рр., млн. грн.

Джерело: складено автором на основі [62]

Частиною власного капіталу кредитних спілок України є нерозподілений прибуток (непокритий збиток). За 2013-2015 роки значення цього показника має різновекторні тенденції хоча результат за рік протягом цього періоду все ж від'ємне, тобто вітчизняні кредитні спілки працюють зі значними збитком, який у 2015 році сягнув 28 млн. грн. Однак вже в 2016 році ситуація значно змінилася, і на 31.12.2017 року має місце нерозподілений дохід у сумі 45 млн. грн. Окрім того в першому кварталі 2017 році він значно зріс і сягнув вже 101 млн. грн. (рис. 2.7).

Для середньострокового прогнозу тенденцій змін обсягів різних величин досить часто в науці використовується метод експоненційного згладжування. Експоненційне згладжування - спосіб згладжування часових рядів, обчислювальна процедура якого включає обробку всіх попередніх спостережень, при цьому враховується старіння інформації мірою віддалення від прогнозного періоду.

Рис. 2.7. Динаміка обсягу нерозподіленого доходу кредитних спілок України в період з 3-го кварталу 2013року по 1-ий квартал 2017 року

Джерело: складено автором на основі [62]

Інакше кажучи, чим "старше" спостереження, тим менше воно повинно впливати на величину прогнозованої оцінки. Ідея експоненційного згладжування полягає в тому, що мірою "старіння" відповідним спостереженнями надаються спадні ваги.

Даний метод прогнозування вважається досить ефективним. Основні переваги методу полягають у можливості обліку ваг вихідної інформації, в простоті обчислювальних операцій, гнучкості опису різних динамік процесів. Метод експоненційного згладжування дає можливість отримати оцінку параметрів тренда, що характеризують не середній рівень процесу, а тенденцію, що склалася на момент останнього спостереження. Найбільше застосування метод

знайшов для реалізації середньострокових прогнозів. Для методу експоненційного згладжування основним моментом є вибір параметра згладжування (згладжує константи) і початкових умов.

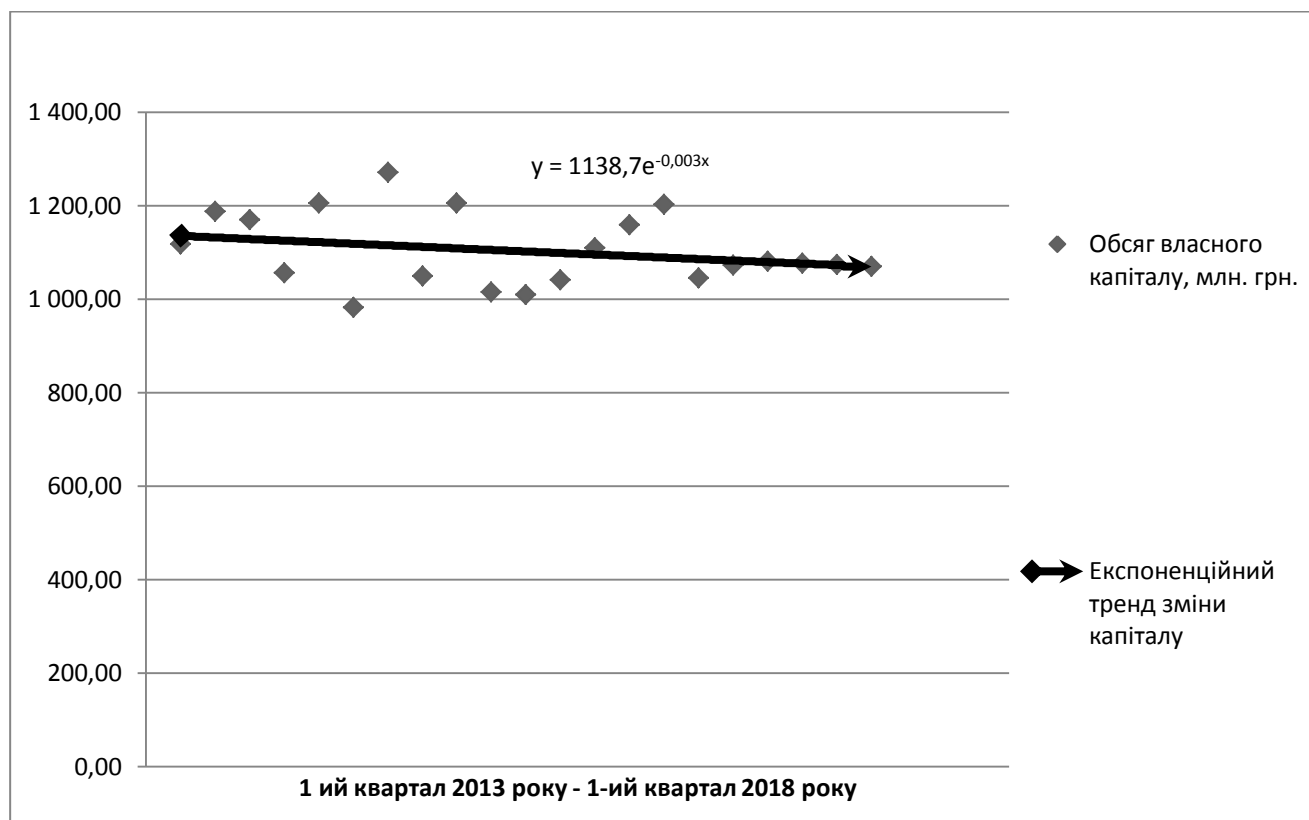

Рис. 2.8. Експоненційний аналіз динаміки капіталу кредитних спілок України в період з 1-го кварталу 2013 року по 1-й квартал 2018 року

Джерело: складено автором на основі [62]

Проведений нами експоненційний аналіз зміни обсягів власного капіталу кредитних спілок України за період з 1-го кварталу 2013 року по 1-й квартал 2018 року (рис. 2.8) дозволяє дійти висновку, що тенденція спадання обсягів власного капіталу вітчизняних кредитних спілок в останні періоди має менш виражену характеристику, що може свідчити про поступове зупинення спадання та можливість нарощування у середньостроковій перспективі обсягів власного капіталу кредитними спілками України.

Згідно з нашою початковою гіпотезою частиною капіталу кредитних спілок являються депозитні внески їх членів. Так, станом на 31.12.2017 на депозитних рахунках членів кредитних спілок обліковувалось вкладів на загальну суму 937 млн. грн., що на 11,2% більше за аналогічний період 2016 року. Середня сума

внесків на депозитні рахунки становить 43,2 тис. грн. (станом на 31.12.2016 року – 20,2 тис. грн., станом на 31.12.2015 – 32,3 тис. грн., станом на 31.12.2013 – 33,0 тис. грн., станом на 31.12.2014 – 31,4 тис. грн.).

У структурі депозитного портфеля кредитних спілок найбільшу частку мають довгострокові внески (вклади) (понад 12 місяців) 70% (656 млн. грн.), у тому числі внески понад 12 місяців з погашенням у поточному році становлять 292 млн. грн. (31,2%). Істотну частку 24,7% (231 млн. грн.) становлять середньострокові внески (вклади) на депозитні рахунки (від 3 до 12 місяців). Внески до запитання та внески (вклади) на депозитні рахунки на строк до 3 місяців становлять 1,5% та 3,8% відповідно (рис. 2.9, 2.10).

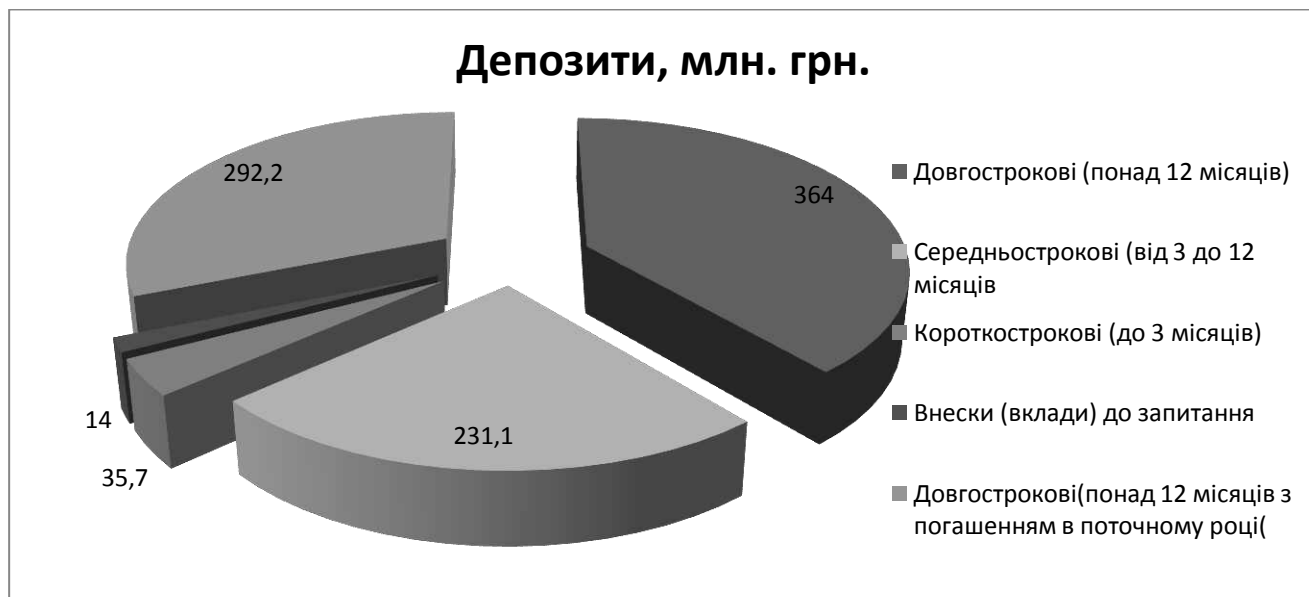

Рис. 2.9. Структура депозитного портфеля кредитних спілок України станом на 31.12.2017 р.

Джерело: складено автором на основі [62]

Найбільшу частку в структурі депозитного портфеля кредитних спілок України займають довгострокові депозити терміном понад 12 місяців з погашенням у поточному році та середньострокові депозити терміном від 3 до 12 місяців.

Однак протягом 2013-2017 рр. їх обсяги значно спадають з невеликою тенденцією до зростання, що не може не відобразитися на зальній тенденції спадання величини депозитного портфеля кредитних спілок України (рис. 2.11).

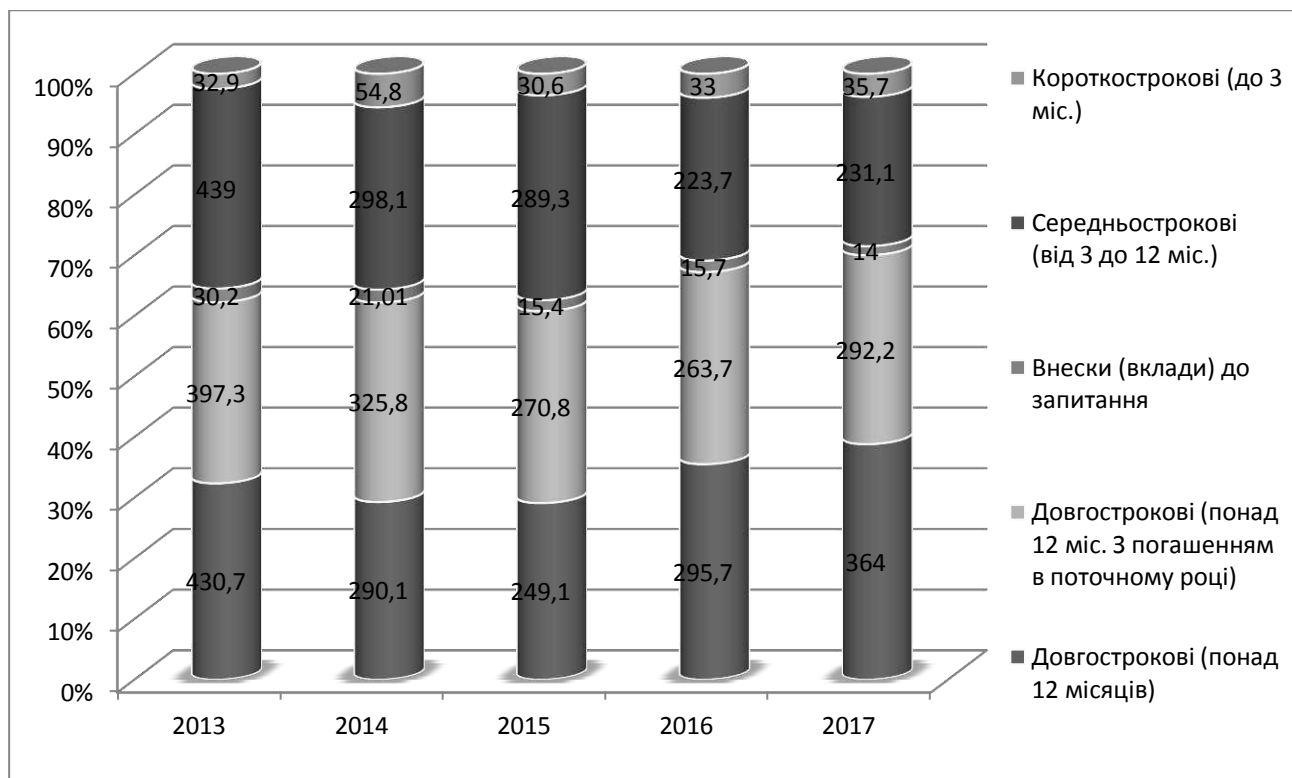

Рис. 2.10. Аналіз структури депозитного портфеля кредитних спілок України за 2013-2017 рр.

Джерело: складено автором на основі [62]

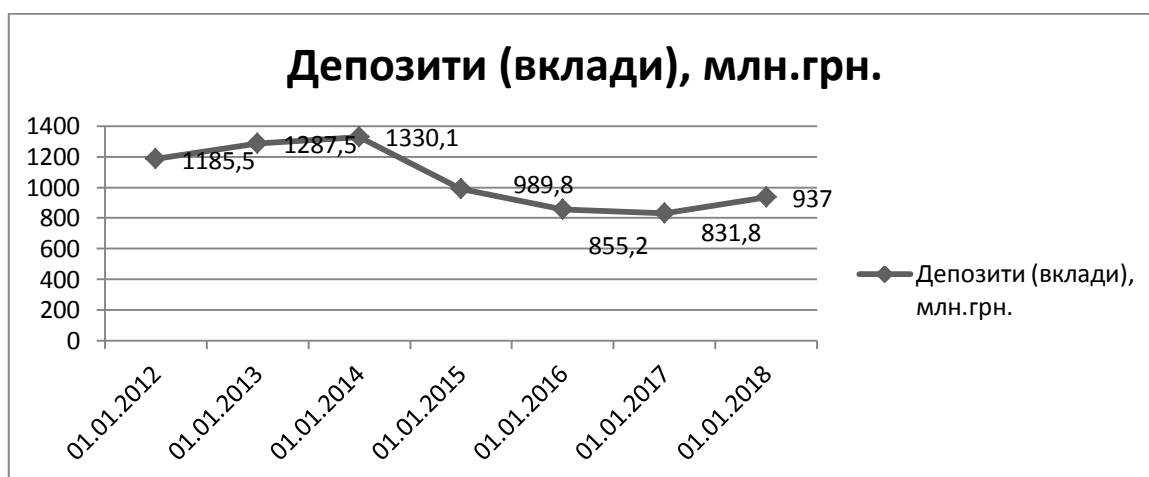

Рис. 2.11. Динаміка депозитів (вкладів) кредитних спілок України за 2011-2017 рр.

Джерело: складено автором на основі [62]

Зрозуміло, що спадні тенденції в динаміці обсягів та структурних часток депозитних ресурсів кредитних спілок України в останні роки не можуть не викликати занепокоєння. Депозити (вклади) – це та частка капіталу, яка може дати найвищу ефективність в діяльності кредитних спілок. А тому необхідно

віднайти резерви на способи збільшення надходжень на депозитні (вкладні) рахунки вітчизняних кредитних спілок.

Якщо звернутися до трендів зміни обсягів окремих складових депозитного портфеля кредитних спілок України в період з 31.12.2013 року по 31.12.2017 року, то вони знову ж свідчать про значне спадання (рис. 2.12).

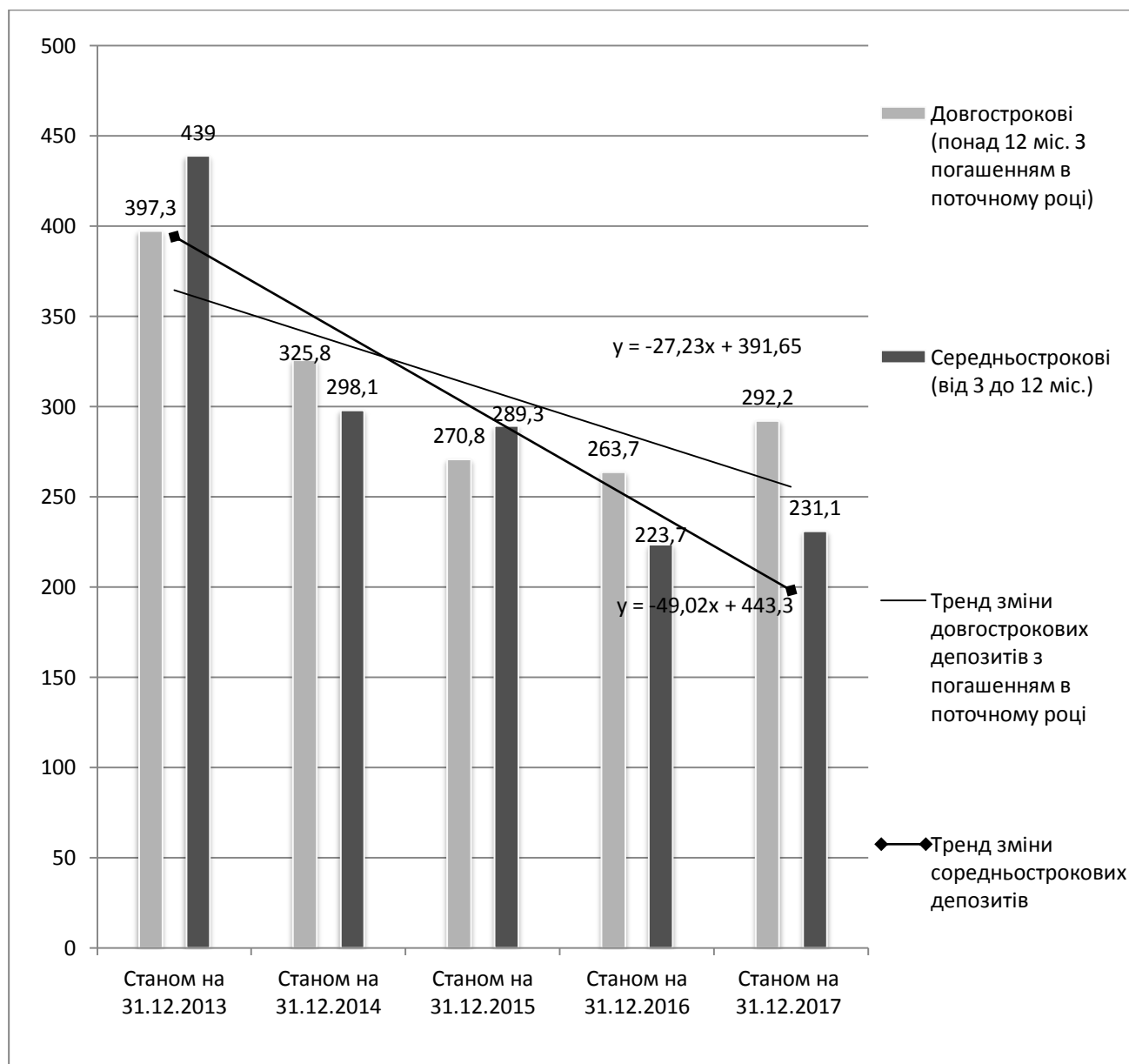

Рис. 2.12. Аналіз трендів зміни довго- та середньострокових депозитів у кредитних спілках України в 2013-2017 рр., млн. грн.

Джерело: складено автором на основі [62]

Помітно з рис. 2.12, що тренд спадання середньострокових депозитів має стрімкішу тенденцію з функцією спадання більше в 1,8 рази, ніж за довгостроковими депозитами. На наш погляд, зважаючи на це, кредитним спілкам

необхідно опиратися при формування депозитних ресурсів на довгострокові ресурси з одночасним стимулюванням притоку середньострокової їх частки.

Отже, проведений аналітичний аналіз механізму формування капіталу кредитними спілками України дозволяє зробити такі висновки. По-перше, спираючись на проведений теоретико-практичний аналіз під механізмом формування капіталу кредитних спілок пропонуємо розуміти такий порядок формування, що складається з визначених відповідно до мети діяльності кредитної спілки методів та інструментів, які застосовуються нею у процесі акумулювання вільних грошових коштів для подальшого надання фінансових послуг за умови впливу відповідного інформаційного та правового забезпечення.

По-друге, авторська аналітична оцінка дозволила виявити такі тенденції у формуванні капіталу кредитними спілками України за останні роки. Станом на кінець 2017 року порівняно з аналогічними датами 2012-2016 рр. система вітчизняних кредитних спілок демонструє зменшення активів і власного капіталу. Однак, не зважаючи на спадну тенденцію обсягу власного капіталу, тренд все ж таки позитивний, що може свідчити про потенціал до збільшення їх власного капіталу.

В структурі власного капіталу кредитних спілок України найвагомішу частку складає пайовий капітал. Поряд з цим доволі велика частка припадає на резервний капітал, що може свідчити про прагнення кредитних спілок запобігти ризикам або ж про надмірну ризиковість їх діяльності. Підтвердженням цього служить показник співвідношення резервного капіталу до активів, зважених на ризик. Його значення в кінці 2017 року сягнуло 23% при нормативному значенні 15%. На наш погляд, це свідчить про бажання менеджменту кредитних спілок убезпечити свою діяльність особливо в умовах наявності великих збитків протягом останніх років.

Здійснений експоненційний аналіз зміни обсягів власного капіталу кредитних спілок України за період з 1-го кварталу 2013 року по 1-ий квартал 2017 року дозволив узагальнити, що тенденція спадання обсягів власного капіталу вітчизняних кредитних спілок в останні періоди має менш виражену

характеристику, що може свідчити про поступове зупинення спадання та можливість нарощування у середньостроковій перспективі обсягів власного капіталу кредитними спілками України.

Щодо депозитної складової капіталу вітчизняних кредитних спілок можна констатувати, що найбільшу частку в структурі депозитного портфеля займають довгострокові депозити терміном понад 12 місяців з погашенням у поточному році та середньострокові депозити терміном від 3 до 12 місяців. Однак протягом 2013-2017 рр. їх обсяги значно спадають з невеликим трендом до зростання, що не може не відобразитися на зальній спадній тенденції величини їх депозитного портфеля. Виявлено, що тренд середньострокових депозитів має стрімкішу тенденцію з функцією спадання більше в 1,8 рази, ніж за довгостроковими депозитами. А тому вважаємо, що кредитним спілкам необхідно опиратися при формуванні депозитних ресурсів на довгострокові ресурси з одночасним стимулюванням притоку середньострокової їх частки.

Отож, по-третє, проблемними місцями у механізмі формування капіталу кредитними спілками України, зважаючи на проведений автором аналіз, є практика резервування та недостатнє залучення депозитних ресурсів. А тому з метою підвищення рівня капіталізації вітчизняних кредитних спілок необхідно:

- адекватно формувати резервний капітал значно не перевищуючи норму у 15% від активів, зважених на ризик, з тим щоб не відволікати надлишковий капітал, який може бути ефективно використаний кредитною спілкою для одержання економічних вигод чи соціального ефекту;
- проводити постійний моніторинг та якісне управління ризиками в кредитних спілках, що дозволить знизити рівень ризиковості їх операцій, а отже і зменшити вимоги до резервного капіталу та підвищити рівень захисту інтересів вкладників кредитних спілок;
- з метою залучення депозитних ресурсів до кредитних спілок України запровадити систему гарантування вкладів учасників кредитних спілок. Це значно підвищить привабливість такого роду вкладів для населення і позитивно вплине на загальну динаміку капіталу кредитних спілок.

2.3. Аналіз результатів фінансової діяльності кредитних спілок на ринках фінансових послуг України

В попередніх параграфах аналітичного розділу нашої дисертаційної роботи були проаналізовані передумови, необхідні для здійснення фінансової діяльності кредитними спілками. Формування капіталу є не самоціллю кредитної спілки, а фінансової основою для здійснення нею активної діяльності. В Україні пріоритетним видом фінансової діяльності для кредитних спілок є надання кредитів своїм членам, і саме така концентрація активів в одному портфелі зумовлює надзвичайно високі ризики кредитних спілок, що призводять до значних фінансових втрат на вітчизняних ринках фінансових послуг. З метою надання практично-методичних рекомендацій в напрямі підвищення ефективності фінансової діяльності кредитних спілок України проведемо її всебічний аналіз в розрізі груп кредитних спілок за розмірами активів та фінансових показників результатів їх фінансової діяльності за останні роки.

Метою функціонування кредитної спілки є одержання економічних вигод або досягнення певного соціального ефекту шляхом надання фінансових послуг та здійснення фінансових операцій. Динаміка активів вітчизняних кредитних спілок за 2011-2017 рр. представлена на рис. 2.13.

На представленому рис. 2.13 після 2012 року спостерігаємо значне скорочення загального обсягу активів вітчизняних кредитних спілок на суму понад 600 млн. грн. При цьому представлений лінійний прогноз засвідчує подальшу тенденцію до спадання в наступні роки з доволі негативною функцією, хоча в 2016 році спадання значно уповільнюється, а вже в 2017 році показники показують незначне зростання. Така ситуація не може не викликати занепокоєння, оскільки зниження активності кредитних спілок призводить до зменшення їх чисельності внаслідок згортання діяльності частки з них і як наслідок, до зниження конкуренції як на ринку кредитної кооперації, так і загалом на ринках фінансових послуг України.

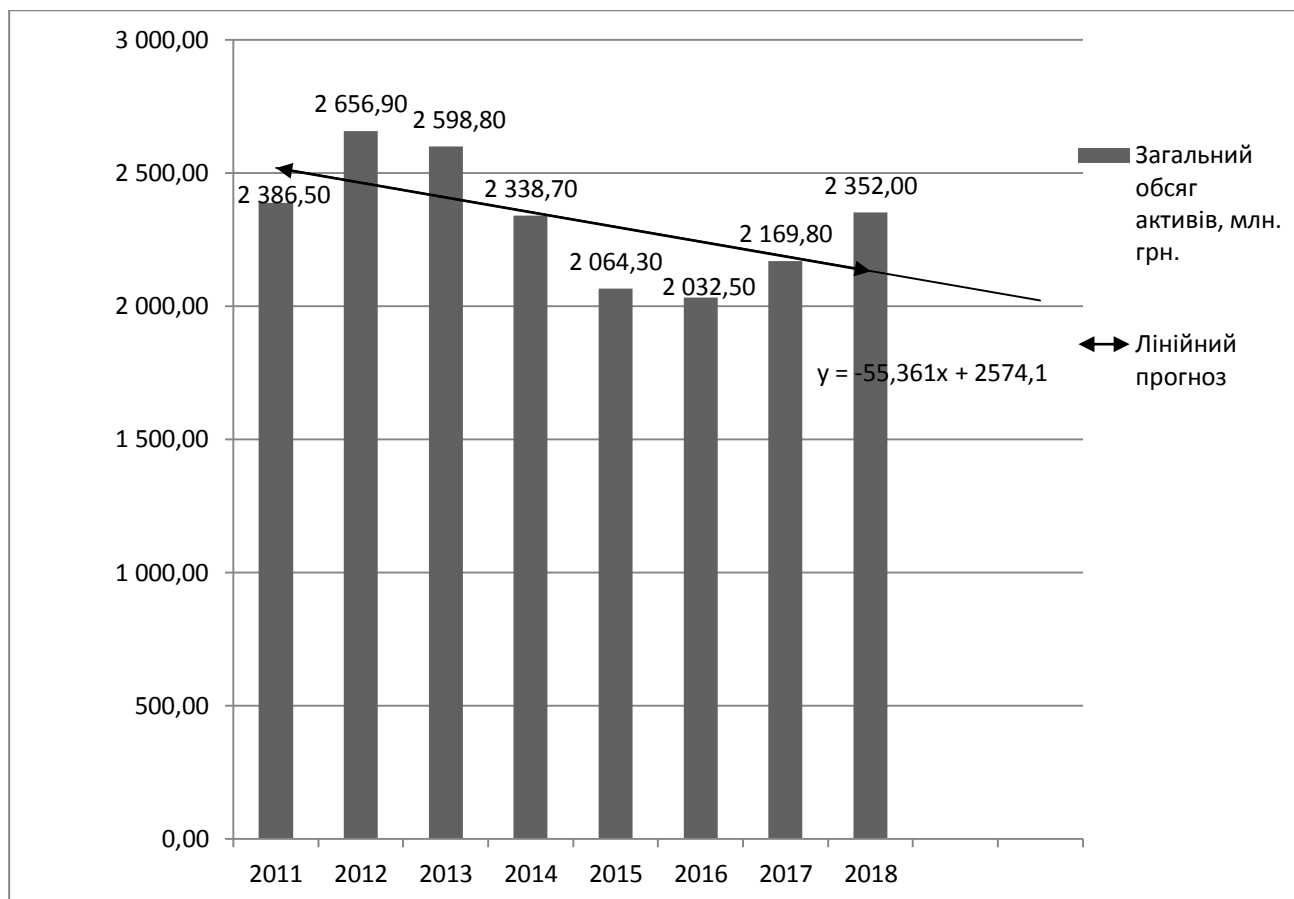

Рис. 2.13. Оцінка динаміки загального обсягу активів кредитних спілок України за 2011-2018 рр.

Джерело: складено автором на основі [62]

Що ж до тенденцій концентрації активів за різними групами вітчизняних кредитних спілок, то тут можемо спостерігати значні зміни у тенденціях в 2017 році (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Розподіл кредитних спілок України за обсягом їх активів у 2013-2017 рр.

Групи кредитних спілок за обсягом активів	Обсяг активів групи кредитних спілок, млн. грн. (частка активів, що належать до групи, %)				
	2013	2014	2015	2016	2017
більше 100 млн. грн.	110,7 (4,3)	230,3 (9,8)	388,2 (18,8)	379,2 (18,6)	428,1 (19,6)
50 – 100 млн. грн.	566,8 (21,8)	428,1 (18,3)	85,1 (4,1)	109,2 (5,4)	298,8 (13,8)
10 – 50 млн. грн.	947,3 (36,5)	878,3 (37,6)	857,1 (41,5)	926,2 (45,6)	875,5 (40,4)
5 – 10 млн. грн.	347,2 (13,4)	294,0 (12,6)	256,0 (12,4)	219,5 (10,8)	209,0 (9,6)

Продовження табл.2.8

1 – 5 млн. грн.	563,8 (21,6)	456,6 (19,5)	429,3 (20,8)	355,1 (17,5)	326,1 (15,0)
до 1 млн. грн.	63,0 (2,4)	51,4 (2,2)	48,7 (2,4)	43,3 (2,1)	32,3 (1,5)
ВСЬОГО	2 598,8 (100)	2 338,7 (100)	2 064,3 (100)	2032,5 (100)	2169,8 (100)

Джерело: складено автором на основі [58-62].

Так, група кредитних спілок з обсягом активів від 50 до 100 млн. грн. зросла у відносному виразі в 2015-2017 роках в порівнянні з 2014 роком у 2 рази, а порівняно з 2013 роком у майже 4,5 рази. Найбільша ж частка активів на 31.12.2013 року припадає на кредитні спілки з активами від 10-ти до 50-ти млн. грн. (понад 40%) і цей показник постійно зростає сягаючи на 31.12.2017 року позначки в 40,4% або понад 875 млн. грн. Такі тенденції свідчать про активну роботу середніх за розміром активів кредитних спілок та значну активізацію фінансової діяльності групи найбільших за обсягом активів вітчизняних кредитних спілок. Поряд з позитивними наслідками це може свідчити також про використання великих за активами кредитних спілок у фінансуванні великих, зазвичай не дуже прозорих, проектах. При доречно звернути увагу на чисельність представлених груп кредитних спілок (табл.2.9).

Таблиця 2.9

Розподіл кількості кредитних спілок України за обсягом активів у 2013-2017 рр.

Групи кредитних спілок за обсягом активів	Кількість кредитних спілок, що належать до групи, шт. (частка кредитних спілок, що належать до групи, %)				
	2013	2014	2015	2016	2017
більше 100 млн. грн.	1 (0,2)	2 (0,5)	3 (0,8)	3 (0,9)	3 (1,1)
50 – 100 млн. грн.	8 (1,6)	5 (1,2)	1 (0,3)	2 (0,6)	5 (1,8)
10 – 50 млн. грн.	48 (9,5)	42 (10,0)	39 (9,8)	42 (12,3)	40 (14,4)
5 – 10 млн. грн.	50 (9,9)	42 (10,0)	35 (8,8)	32 (9,4)	29 (10,4)
1 – 5 млн. грн.	220 (43,7)	187 (44,6)	178 (45,1)	151 (44,3)	131 (47,1)
до 1 млн. грн.	177 (35,1)	141 (33,7)	139 (35,2)	111 (32,5)	70 (25,2)
ВСЬОГО	504 (100)	419 (100)	395 (100)	341 (100)	278 (100)

Джерело: складено автором на основі [58-62].

Представлені в даній таблиці дані лише підтверджують нашу гіпотезу про значну активізацію діяльності кредитних спілок з активами понад 100 млн. грн. Їх кількість на кінець 2017 року становила лише три (менше 1% від загальної чисельності кредитних спілок України), а в активах вітчизняного ринку фінансових послуг кредитних спілок їх частка сягає майже 20%. Найбільш чисельні дві останні групи кредитних спілок з найменшими активами, на які припадає трохи більше 20% активних фінансових операцій за 2017 рік. Отож можемо стверджувати, що лівовою часткою, а це близько 80% активів володіють найбільші та великі за розміром активів вітчизняні кредитні спілки. Схожі тенденції спостерігаються також в банківському секторі України, де 87,3% активів сконцентровані в групі системоутворюючих державних та найбільших іноземних банків (1-ої та 2-ої групи банків). Чисельність цієї групи 31 банк із 88 функціонуючих банківських установ України (35,2% від загальної кількості). Така ситуація свідчить про низький рівень конкуренції як на ринку банківських послуг, так і на ринку послуг кредитних спілок (табл. 2.8-2.9), що негативно впливає на розвиток ринків фінансових послуг.

Переважним видом активної діяльності кредитних спілок в Україні є надання кредитів членам кредитної спілки. Їх кредитний портфель в період 2011-2017 рр. показував такі тенденції (рис. 2.14). Спостерігаємо сталу тенденцію до зниження обсягів кредитної діяльності кредитних спілок України за останні роки. Так в період з 2013 по 2015 роки обсяг наданих членам кредитних спілок кредитів зменшився на понад 600 млн. грн., що становить майже 24% від обсягу кредитів, наданих у 2013 році. Однак в 2016 році ситуація дещо змінилася і обсяги кредитування зросли майже на 7 млн. грн. у порівнянні з 2015 роком, а вже в 2017 році тенденція до зростання закріпилася і склала 102 млн. грн. При цьому лінійний прогноз, побудований за офіційними даними обсягів кредитів, наданих вітчизняними кредитними спілками своїм членам, все ж показує від'ємну функцію, що може передбачати негативний тренд спадання на майбутнє.

Динаміка структури кредитування за видами протягом 2011-2017 рр. представлена в на рис. 2.15.

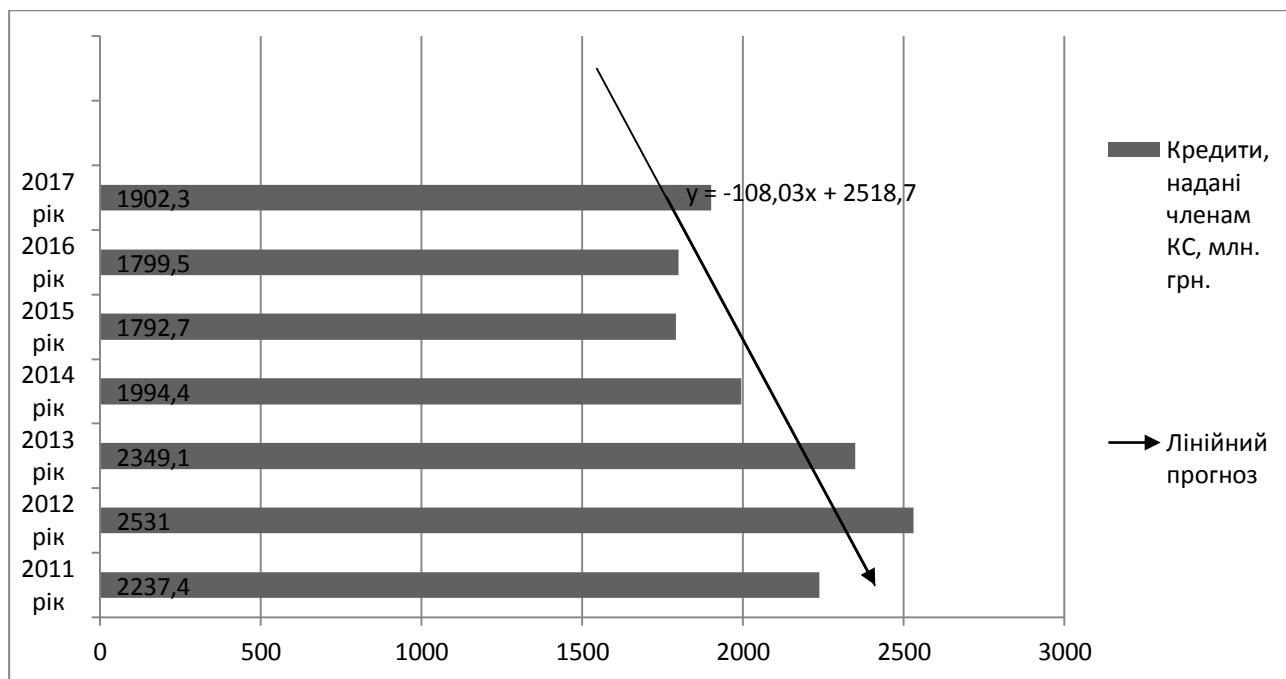

Рис. 2.14. Динаміка кредитів, наданих членам кредитних спілок України, за 2011-2017 рр.

Джерело: складено автором на основі [62]

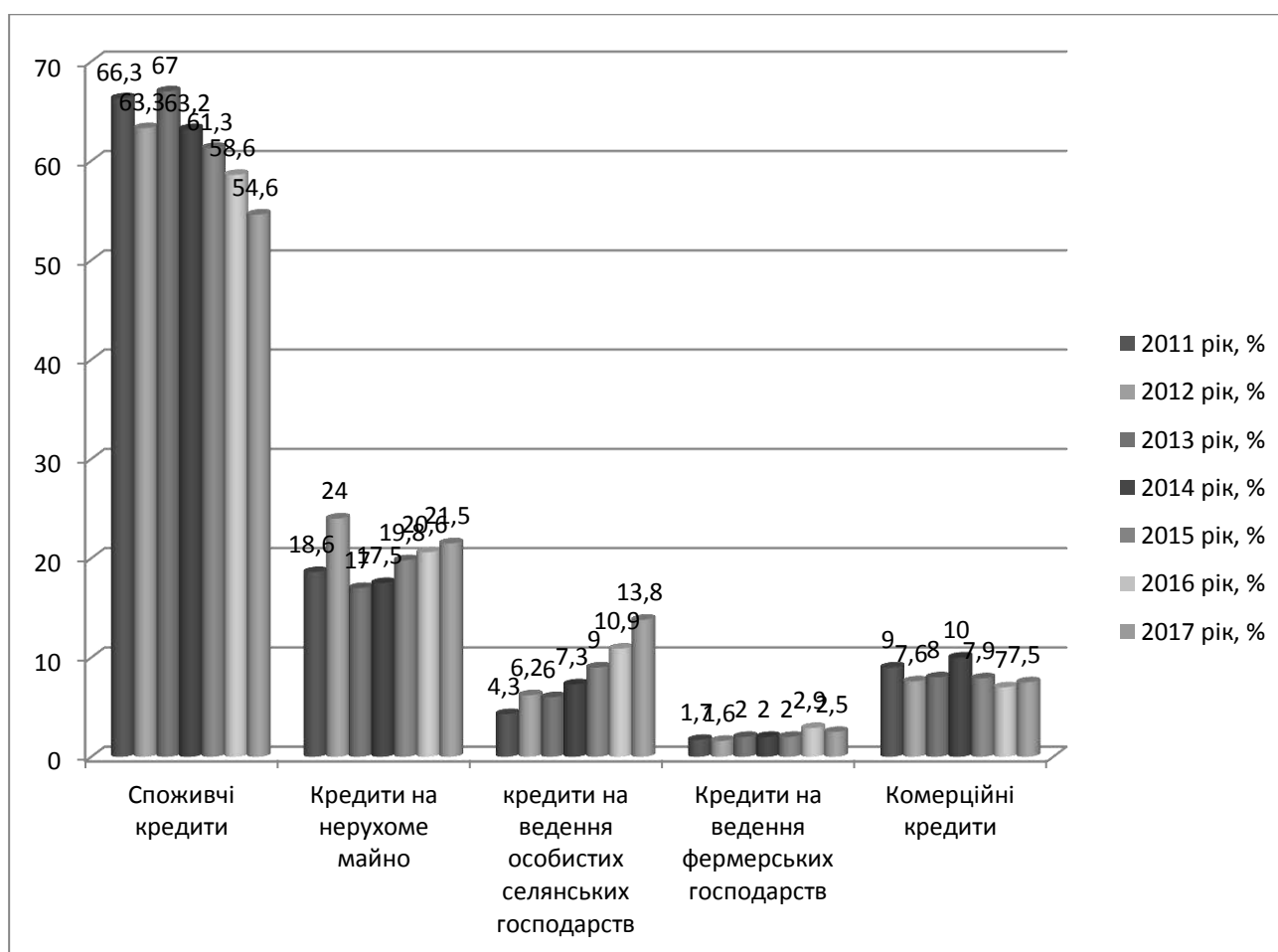

Рис. 2.15. Динаміка структури кредитного портфеля кредитних спілок України в період з 2011 по 2017 роки

Джерело: складено автором на основі [62]

Найбільший попит мають споживчі кредити 58,6% від суми кредитів (1059 млн. грн.). У складі споживчих кредитів кредити на придбання автотранспорту становлять 3,3% (35 млн. грн.); на придбання аудіотехніки, відео та побутової техніки 3,9% (41 млн. грн.) та на інші потреби – 92,8% (983 млн. грн.). Друге місце посідають кредити, надані на придбання, будівництво та ремонт нерухомого майна – 20,6% (372 млн. грн.). Найменшу частку в загальному обсязі виданих кредитів 2,9% (52 млн. грн.), як і в попередні періоди, має кредитування ведення фермерських господарств.

Щодо споживчих кредитів, то їх частку хотілось би порівняти з часткою споживчих кредитів у кредитному портфелі банківських установ України з метою доведення гіпотези про спрямування діяльності вітчизняних кредитних спілок на соціальний ефект (рис. 2.16).

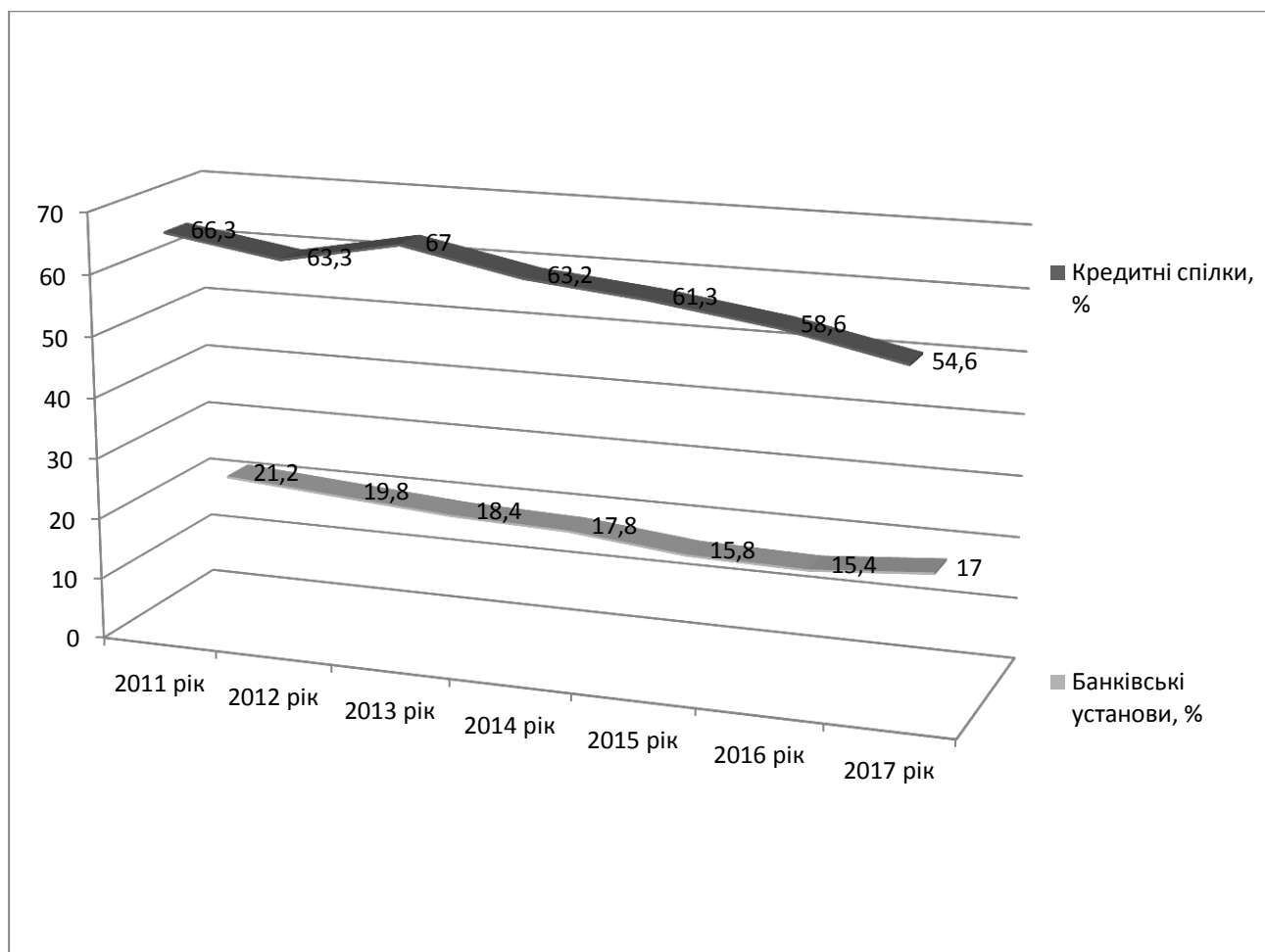

Рис. 2.16. Порівняння динаміки частки споживчих кредитів в кредитних портфелях кредитних спілок та банківських установ України за 2011-2017 рр.

Джерело: складено автором на основі [62]

Отож на рис. 2.16 спостерігаємо значне в понад 3 рази переважання частки споживчих кредитів в кредитному портфелі вітчизняних кредитних спілок над таким же показником банківських установ України. Подекуди ця частка сягала майже 70%. Така тенденція свідчить про переважну спрямованість фінансової діяльності кредитних спілок на задоволення споживчих потреб населення, і як результат досягнення певного позитивного соціального ефекту. Завдяки цьому ми можемо стверджувати про соціальну спрямованість фінансової діяльності кредитних спілок в Україні.

Продовжуючи аналіз результатів фінансової діяльності вітчизняних кредитних спілок, спостерігаємо, що обсяг їх кредитного портфеля перевищує в два рази депозитний портфель (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Оцінка співвідношення обсягу кредитів та депозитів членів кредитних спілок України за 2011-2017 рр.

Дата	Обсяг кредитів, млн. грн.	Обсяг депозитів, млн. грн.	Співвідношення обсягу кредитів до обсягу депозитів
2011 рік	2237,4	1185,5	1,9
2012 рік	2531,0	1287,5	1,97
2013 рік	2349,1	1330,1	1,8
2014 рік	1994,4	989,8	2,01
2015 рік	1792,7	855,2	2,1
2016 рік	1799,5	831,8	2,16
2017 рік	1902,3	937,0	2,03

Джерело: складено автором на основі [62]

Для порівняння приведемо значення такого співвідношення обсягів кредитів до депозитів по банківській системі України за 2011-2017 рр. (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Оцінка співвідношення обсягу кредитів та депозитів банківських установ України за 2011-2017 рр.

Дата	Обсяг кредитів, млн. грн.	Обсяг депозитів, млн. грн.	Співвідношення обсягу кредитів до обсягу депозитів
2011 рік	825 320	898 793	0,92
2012 рік	815 327	957 872	0,85
2013 рік	911 402	1 085 496	0,84
2014 рік	1 006 358	1 116 829	0,9
2015 рік	965 093	1 150 672	0,84
2016 рік	566 512	860 039	0,66
2017 рік	569 400	896 300	0,64

Джерело: складено автором за офіційними даними Національного банку України

За результатами двох представлених таблиць (табл. 2.10-2.11) бачимо, що кредитні спілки здійснюють свою діяльність лише частково за рахунок депозитних джерел, тоді як банківські установи надають кредити в межах залучених депозитних ресурсів. Така ситуація дозволяє стверджувати, що обсяги кредитування кредитних спілок напряду залежать від внесків їх членів, а отже для розширення кредитної діяльності вітчизняних кредитних спілок необхідне збільшення чисельності їх членів, а також підвищення величини їх обов'язкових внесків.

Поряд з цим залучення ширшого кола населення до членства в кредитних спілках позитивно вплине на обсяги їх депозитних ресурсів. Судячи з представлених даних кредитні спілки України володіють значним потенціалом у цій сфері.

При цьому не варто забувати про ризиковість операцій кредитних спілок. Так, показник частки простроченої заборгованості у кредитному портфелі кредитних спілок України за 2011-2017 рр. показує такі тенденції (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Аналіз динаміки частки простроченої заборгованості у кредитному портфелі кредитних спілок України за 2011-2017 рр.

Дата	Частка простроченої заборгованості у кредитному портфелі, %	Зміна, п.п.
На 31.12.2011	18,4	-
На 31.12.2012	16,1	-2,3
На 31.12.2013	17,6	+1,5
На 31.12.2014	22,8	+5,2
На 31.12.2015	25,4	+2,6
На 31.12.2016	20,5	-4,9
На 31.12.2017	18,2	-2,3

Джерело: складено автором на основі [62]

Представлені в табл. 2.12 дані підтверджують нашу гіпотезу. Частка простроченої заборгованості кредитних спілок в період з 2011 по 2013 роки постійно спадала, однак уже в 2014 році вона різко зросла відразу ж на майже 6 п.п. і сягнула 22,8%, а в 2015 році перевищила позначку в 25% кредитного портфеля вітчизняних кредитних спілок. Однак в 2016 році ситуація помітно поліпшилася і частка неякісних кредитів упала майже на 5 п.п. і досягла значення в 20,5% кредитного портфеля. В 2017 році позитивна тенденція посилилася і доля прострочених кредитів упала ще на 2.3 п.п. і досягла значення 18,2%.

Разом з тим загальне погіршення якості кредитного портфеля спілок за останні роки не могло не позначитися на загальних тенденціях ефективності їх фінансової діяльності і призвело до значного скорочення кредитного портфеля кредитних спілок та значного відтоку їх депозитних ресурсів.

Для порівняння знову ж проаналізуємо дані щодо простроченої заборгованості в кредитному портфелі банківських установ України порівняно з кредитними спілками за той же період. Дані аналізу представлені на рис. 2.17.

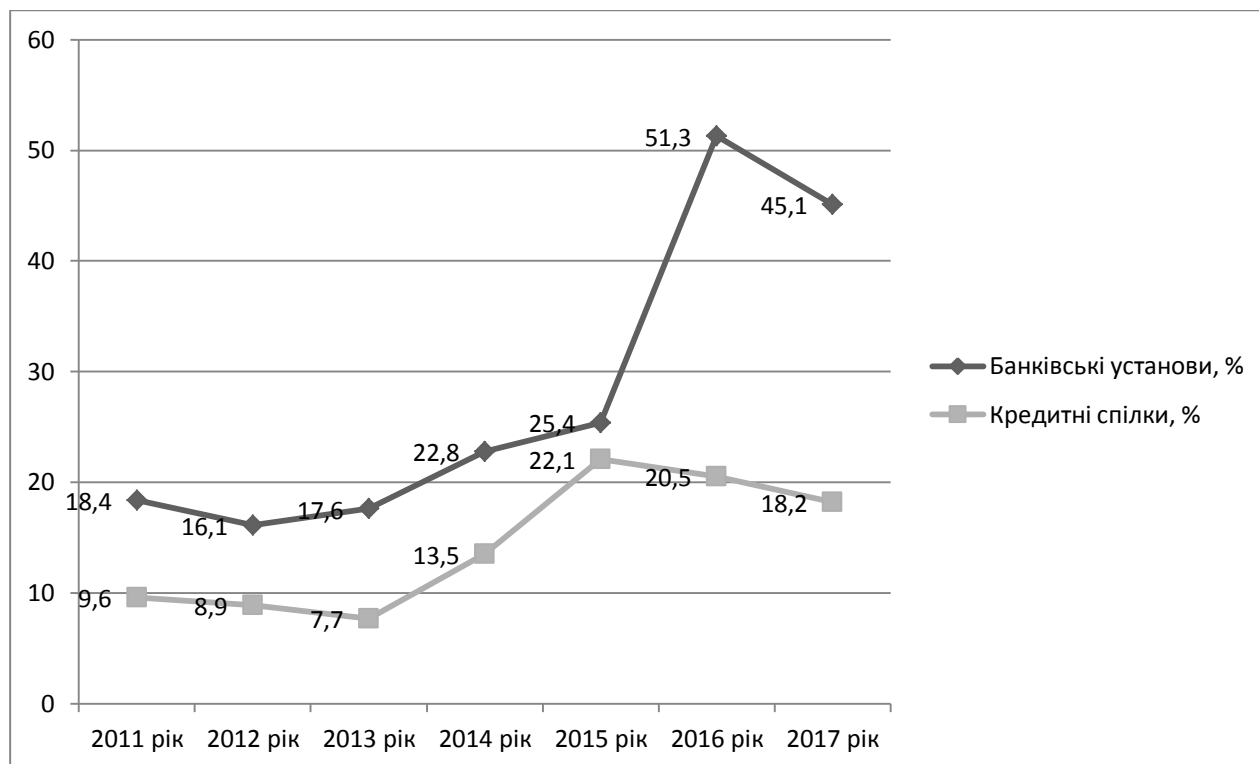

Рис. 2.17. Порівняння динаміки простроченої заборгованості в кредитних портфелях кредитних спілок та банківських установ України за 2011-2017 рр.

Джерело: складено автором на основі [62]

Отож представлені на рис. 2.16-2.17 дані свідчать про значно нижчий рівень ризиковості кредитної діяльності кредитних спілок України у порівнянні з банківськими установами. До 2015 року ситуація була діаметрально протилежною, частка прострочених кредитів у кредитному портфелі банків була меншою у більш, ніж в 2 рази у порівнянні з кредитними спілками. А уже в 2016 році спостерігаємо різке зростання частки прострочених кредитів банківських установ аж до понад 50%. Частка ж прострочених кредитів кредитних спілок в цьому році упала і становила 20,5%. Та ж тенденція зберігається і в 2017 році.

Можемо стверджувати, що для поліпшення ефективності кредитної діяльності спілок України в частині формування ресурсів для її здійснення необхідне застосування дієвих заходів щодо подальшого підвищення якості кредитного портфеля кредитних спілок шляхом зниження частки прострочених кредитів в його загальному обсязі.

Проведений нами аналіз фінансової діяльності кредитних спілок України за останні роки дозволяє узагальнити такі найважливіші тенденції. Спостерігається значне спадання обсягу активів кредитних спілок у період з 2012 року і по сьогодні зі значною від'ємною функцією тренда. Така ситуація призводить до виходу значної кількості неспроможних спілок з ринку і як результат веде до зниження конкуренції на цьому сегменті ринків фінансових послуг України. В підтвердження цього факту виступають також і приведені нижче результати аналізу.

Найбільша частка активів вітчизняних кредитних спілок (80%) припадає на найбільші та відносно великі за розмірами активів кредитні спілки. Їх чисельність від загальної кількості кредитних спілок України складає майже 20%. За нашими дослідженнями, схожа ситуація концентрації більшої частини активів в невеликій групі фінансових установ спостерігається і у вітчизняному банківському секторі.

В структурі активів кредитних спілок України левову частку займають надані кредити, обсяги яких, зрозуміло, також мають значні спадні тенденції з від'ємними трендами на майбутні роки. При цьому найбільшу питому вагу в структурі кредитного портфеля вітчизняних кредитних спілок займають споживчі кредити (подекуди понад 70% від загальної суми), що дозволяє в великою вірогідністю стверджувати про переважну спрямованість фінансової діяльності кредитних спілок на досягнення соціального ефекту.

Порівняльний аналіз якості кредитного портфеля вітчизняних кредитних спілок та банківських установ дозволяє стверджувати про наявність прямого зв'язку між скороченням активної діяльності кредитних спілок та погіршенням якості їх кредитного портфеля. Кредитні спілки України володіють значним потенціалом розширення своєї фінансової діяльності, але при умові значного зниження ризиків, що реалізуються в неякісних активах кредитних спілок.

Отож викладені вище результати аналізу фінансової діяльності кредитних спілок України зумовили окреслення таких пропозицій щодо підвищення її ефективності в напрямі поліпшення результативності та збільшення

вигод від діяльності кредитних спілок на вітчизняних ринках фінансових послуг. Цьому сприятиме, на наш погляд, реалізація таких заходів:

- з метою ретельнішого нагляду за діяльністю найбільш активних кредитних спілок здійснити групування кредитних спілок не за розміром їх активів або ступенем їх ризику (що передбачено чинним Положенням про фінансові нормативи діяльності та критерії якості системи управління кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок), а за можливістю впливу на ринок послуг кредитних спілок України. За аналогом з банківським сектором пропонується виділити групу системно значущих кредитних спілок і зосередити більші зусилля нагляду Нацкомфінпослуг саме на цій групі кредитних спілок. Це поліпшить стан конкуренції на ринку послуг кредитних спілок. За основу виділення системно значущих кредитних спілок пропонується взяти такі показники, як обсяг активів, обсяг депозитів та кількість членів кредитної спілки. На наш погляд до такої групи буде відноситися 20-25% від загальної чисельності вітчизняних кредитних спілок;

- для зміцнення довіри населення та зниження соціальної напруги пропонується підвищення вимог до якості кредитного портфеля та покриття реалізованих ризиків кредитних спілок України. Так, чинним Положенням про фінансові нормативи діяльності та критерії якості системи управління кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок передбачений найменший ступінь кредитного ризику як відношення загальної суми заборгованості за простроченими, неповерненими, безнадійними та продовженими (пролонгованими) кредитами, не перекритої сформованим резервом забезпечення покриття втрат від неповернених позичок, до загальної суми заборгованості за наданими кредитами, що не повинний перевищувати 8% [135]. Виникає справедливе питання правильності формування резервів вітчизняними кредитними спілками, призначення яких полягає у покритті 100 % (а не 92%) реалізованих ризиків. На наш погляд, існування даної фінансової норми взагалі недоцільне. Замість неї необхідно посилити вимоги до формування резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок кредитних спілок. Знову

ж згідно вже згадуваного Положення поняття цього резерву практично ототожнюється з регулятивним капіталом та резервним капіталом кредитної спілки, розмір якого повинен сягати 15% обсягу активів, зважених на ризики. Оскільки функції регулятивного та резервного капіталів різні, на наш погляд, необхідне окреме положення, закріплене на законодавчому рівні, яке б регламентувало порядок формування кредитними спілками України резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок, що дозволить значно поліпшити якість їх кредитного портфеля та стан покриття їх ризиків;

- з метою розширення діяльності кредитних спілок можна розглянути можливості довгострокового кредитування діяльності фермерських господарств шляхом надання синдикованих позик кількох кредитних спілок. Оскільки потреби в додаткових обігових коштах у фермерських господарствах виникають постійно таке кредитування дозволить підняти обсяги та ймовірно результативність фінансової діяльності вітчизняних кредитних спілок.

Врешті для зниження ризиковості фінансової діяльності кредитних спілок України актуальним буде застосування аутсорсингу для управління їх активами, особливо це стосується кредитних спілок з активами понад 50 млн. грн. це дозволить грамотніше управляти активами кредитної спілки та значно поліпшити результати її фінансової діяльності.

Висновки до розділу 2

Проведені оцінка стану та аналіз фінансових показників діяльності кредитних спілок України дозволили зробити такі висновки.

1. Процес входження кредитних спілок на ринки фінансових послуг регламентується державними регулюючими органами шляхом встановлення законодавчих норм та контролю за їх дотриманням. Згідно з проведеними дослідженнями позитивними зрушеннями у цьому процесі стали обов'язкові вимоги до розкриття інформації щодо акціонерів фінансових установ, вимоги до обов'язкового оприлюднення звітності, розробка змін у порядку погодження

набуття або збільшення істотної участі у фінансовій установі, впровадження нових ліцензійних умов провадження діяльності кредитних спілок на ринках фінансових послуг.

2. Проведений нами порівняльний аналіз практики ліцензування кредитних спілок в Україні та Європейському Союзі дозволяє стверджувати про практичну відповідність та широке впровадження європейських норм та вимог у вітчизняному законодавстві. Однак, залишається не нормованою вимога до величини статутного капіталу кредитних спілок в нашій країні. Шляхом відповідних розрахунків, опираючись на чинну європейську практику, нами запропоновано встановити розмір мінімального статутного капіталу кредитної спілки на момент реєстрації в розмірі 150 тис. грн. з мінімальним вступним внеском в 3 тис. грн. та вимогою поступового перегляду в бік збільшення цих мінімумів. Встановлення таких вимог, на наш погляд, дозволить створити однакові конкурентні умови для діяльності кредитних спілок, а також підвищить їх рівень конкурентоспроможності порівняно з іншими фінансовими установами.

3. В ході дослідження механізму формування капіталу кредитними спілками України нами визначено, що під механізмом формування капіталу кредитних спілок слід розуміти такий порядок формування, що складається з визначених відповідно до мети діяльності кредитної спілки методів та інструментів, які застосовуються нею у процесі акумулювання вільних грошових коштів для подальшого надання фінансових послуг за умови впливу відповідного інформаційного та правового забезпечення.

4. Проведена нами аналітична оцінка обсягів власного капіталу кредитних спілок України за останні роки виявила спадну тенденцію, проте з позитивним трендом, що може свідчити про потенціал до збільшення власного капіталу. В структурі власного капіталу кредитних спілок найвагомішу частку займає пайовий капітал. Поряд з цим доволі велика частка припадає на резервний капітал, що може означати прагнення кредитних спілок запобігти ризикам або ж про надмірну ризиковість їх діяльності. Підтвердженням цього є значне

переважання фактичного значення показника співвідношення резервного капіталу до активів, зважених на ризик, у 23% над нормативним його значенням в 15%.

5. Нами був здійснений експоненційний аналіз зміни обсягів власного капіталу кредитних спілок України за період з 1-го кварталу 2013 року по 1-ий квартал 2017 року, який показав, що тенденція спадання обсягів власного капіталу вітчизняних кредитних спілок в останні періоди має менш виражену характеристику, і це з достатньою вірогідністю засвідчує можливість поступового зупинення спадання та можливість нарощування у середньостроковій перспективі обсягів власного капіталу українськими кредитними спілками.

6. В процесі дослідження виявлено, що тренд спадання середньострокових депозитів кредитних спілок України має стрімкішу тенденцію з функцією спадання в 1,8 рази більшою, ніж тренд довгострокових депозитів. Запропоновано опиратися при формування депозитних ресурсів вітчизняних кредитних спілок на довгострокові ресурси з одночасним стимулюванням притоку середньострокової їх частки.

7. З метою підвищення рівня капіталізації кредитних спілок України запропонований ряд заходів, серед яких: адекватне формування резервного капіталу без значного перевищення норми у 15% від активів, зважених на ризик, з метою недопущення надмірного вилучення капіталу кредитної спілки, який може бути ефективно використаний нею для одержання економічних вигод чи соціального ефекту; проведення постійного моніторингу та якісного управління ризиками в кредитних спілках, як спосіб зниження рівня ризиковості їх операцій, а отже підвищення рівня захисту інтересів членів і вкладників кредитних спілок; запровадження системи гарантування вкладів учасників кредитних спілок України з метою забезпечення гарантій та збільшення зацікавленості у населення до вкладання в них депозитних коштів.

8. За результатами проведеної аналітичної оцінки показників фінансової діяльності кредитних спілок України за останні роки можемо стверджувати про значне спадання обсягу активів кредитних спілок зі значною від'ємною функцією тренда. На наш погляд, це призводить до виходу значної кількості неспроможних

спілок з ринку і як результат веде до зниження конкуренції на цьому сегменті ринків фінансових послуг України. До зниження конкуренції на сегменті ринків фінансових послуг кредитних спілок веде також висока концентрація сукупних активів (80%) в невеликій групі кредитних спілок (20%).

9. Виявлено, що в структурі активів кредитних спілок України левову частку займають надані кредити, обсяги яких мають значні спадні тенденції з від'ємними трендами на майбутні роки. При цьому найбільшу питому вагу в структурі кредитного портфеля вітчизняних кредитних спілок займають споживчі кредити (подекуди понад 70% від загальної суми), що дозволяє в великою вірогідністю стверджувати про можливе досягнення в результаті фінансової діяльності кредитними спілками соціального ефекту.

10. Проведений порівняльний аналіз якості кредитного портфеля вітчизняних кредитних спілок та банківських установ показав, що існує прямий кореляційний зв'язок між скороченням активної діяльності кредитних спілок та погіршенням якості їх кредитного портфеля. Кредитні спілки України володіють значним потенціалом розширення своєї фінансової діяльності, але при умові значного зниження рівня їх ризиків, які реалізуються в їх неякісних активах.

11. З метою підвищення ефективності фінансової діяльності кредитних спілок України в напрямку поліпшення результативності та збільшення вигод від їх діяльності на вітчизняних ринках фінансових послуг нами окреслені такі пропозиції:

- з метою ретельнішого нагляду за діяльністю найбільш активних кредитних спілок здійснити групування кредитних спілок не за розміром їх активів або ступенем їх ризику (що передбачено чинним Положенням про фінансові нормативи діяльності та критерії якості системи управління кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок), а за можливістю впливу на ринок послуг кредитних спілок України. Пропонується виділити групу системно значущих кредитних спілок і за основу їх виділення взяти такі показники як обсяг активів, обсяг депозитів та кількість членів кредитної спілки;

- для зміцнення довіри населення та зниження соціальної напруги підвищити вимоги до якості кредитного портфеля та покриття реалізованих ризиків кредитних спілок України. Для цього прийняти на законодавчому рівні окреме нормативне положення, яке б регламентувало порядок формування кредитними спілками резерву для забезпечення покриття втрат від неповернених позичок, що значно поліпшить якість їх кредитного портфеля та стан покриття ними реалізованих ризиків;

- з метою розширення діяльності кредитних спілок України стимулювати розширення довгострокового кредитування діяльності фермерських господарств шляхом надання синдікованих позик декількома кредитними спілками;

- для зниження ризиковості фінансової діяльності кредитних спілок України запровадити застосування аутсорсингу для управління їх активами, особливо в кредитних спілках з активами понад 50 млн. грн.

Основні результати, одержані у другому розділі дослідження, опубліковано в працях [108; 109; 110; 115].

РОЗДІЛ 3

ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ДІЯЛЬНОСТІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ РОЗВИТКУ РИНКІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

3.1. Моделювання системних взаємозв'язків між соціально-економічним розвитком країни та станом кредитної кооперації

Проведені нами емпіричні дослідження показали, що розвиток кредитних спілок та виконання ними соціально-економічних функцій може мати спільні риси в різних країнах та, навіть, регіонах. Це дозволяє зробити припущення, що стан кредитної кооперації знаходиться під впливом низки соціально-економічних чинників, які неоднозначно впливають на її показники. Відповідно, дослідження параметрів впливу того чи іншого чинника на функціонування кредитних спілок дає змогу спрогнозувати їх розвиток та визначити траєкторію його подальшого руху.

В економічній літературі не існує усталеної думки щодо методів вимірювання та уніфікованого набору показників оцінки впливу соціально-економічного розвитку країни на стан кредитної кооперації, а тому результати таких оцінок часто є непередбачуваними та неоднозначними.

Враховуючи вищенаведене, доцільність розробки підходу до моделювання системних взаємозв'язків не викликає сумніву.

Для визначення взаємозв'язку між показниками можна використовувати різноманітний економіко-математичний апарат. Одним з найбільш широко використовуваних методів є побудова економетричних моделей. Вважаємо, що саме їх доцільно використати для оцінки впливу соціально-економічного розвитку країни на розвиток кредитних спілок.

Загальновідомо, що теоретична модель лінійної множинної регресії, що описує кореляційний зв'язок змінної Y з X_1, X_2, \dots, X_m формалізується так [28]:

$$Y = \tilde{g}(X_1, X_2, \dots, X_m) + \varepsilon = \alpha + \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_m X_m + \varepsilon, \quad (3.1)$$

де: $\alpha, \beta_1, \dots, \beta_m$ – невідомі теоретичні параметри регресії; ε – випадкове теоретичне відхилення.

З огляду на те, що не всі класичні економетричні моделі дозволяють враховувати не спостережувані фактори, які призводять до нерівномірного розвитку економічних процесів, зокрема, в різних країнах чи регіонах обґрунтованим для досягнення поставлених цілей є застосування моделей панельних даних, які є особливим типом вибірки, в якій характеристики певної кількості економічних агентів спостерігаються протягом кількох періодів часу.

Використання панельних даних дозволяє провести аналіз і здійснити специфікацію моделі з крос-секційними даними. Різноманітні шаблони поведінки країн, що вивчаються протягом різних моментів часу, можуть бути досліджені.

Двовимірність панельних даних приводить до розгляду регресійної моделі з панельними даними як набору моделей для кожного значення часової змінної. Потрібно зазначити, що те, що в даному випадку називається часовою змінною, може бути іншою змінною, яка дозволяє класифікувати економічних агентів на різноманітні значущі групи, наприклад географічні регіони, компанії.

Моделі панельних даних з випадковими ефектами досліджуються за допомогою узагальненого методу найменших квадратів.

Маючи набір з N спостережень для кожної ендогенної та екзогенної змінної, модель (3.1) можна переписати в такому вигляді:

$$y_i = \beta_0 + \beta_1 x_{1i} + \beta_2 x_{2i} + \dots + \beta_k x_{ki} + \varepsilon_i, i = 1, \dots, N \quad (3.2)$$

Модель (3.3) з врахуванням часового параметру t , де $t = 1, \dots, T$, яка називається моделлю панельних даних може бути записана таким чином:

$$y_{it} = \beta_0 + \beta_1 x_{1it} + \beta_2 x_{2it} + \dots + \beta_k x_{kit} + \varepsilon_{it} \quad (3.3)$$

або в скороченій формі:

$$y_{it} = \beta_0 + \sum_{j=1}^k \beta_j x_{jit} + \varepsilon_{it} \quad (3.4)$$

де: $i = 1, \dots, N$ – кількість спостережень; $t = 1, \dots, T$ – кількість періодів, ε_{it} – випадкове відхилення в кожен момент часу.

При оцінці впливу соціально-економічного розвитку країни на стан кредитної кооперації вважаємо за доцільне використовувати різні типи моделей на основі панельних даних. Це обумовлено тим, що при побудові економетричної моделі неможливо відразу однозначно визначити, який саме тип моделі найкраще відображатиме потрібну залежність. Відповідно вважаємо, що слід дослідити: моделі панельних даних зі сталими коефіцієнтами, моделі з випадковими та фіксованими ефектами. Пізніше, на основі порівняння їх між собою можна буде судити про найбільш адекватну модель, яка найбільш точно буде відображати вплив соціально-економічного розвитку країни на стан кредитної кооперації.

Суть запропонованих моделей зводиться до такого.

1. Модель панельних даних зі сталими коефіцієнтами. Модель панельних даних, що розглядається як звичайна регресійна модель з $N \times T$ спостереженнями. Для знаходження параметрів цієї моделі панельних даних зазвичай використовується метод найменших квадратів.

2. Модель панельних даних з фіксованими ефектами. Така модель панельних даних виглядає таким чином:

$$y_{it} = \beta_0 + \sum_{j=1}^k \beta_j x_{jit} + \varepsilon_{it} \quad (3.5)$$

де: $i = 1, \dots, N$ – кількість спостережень; $t = 1, \dots, T$ – кількість періодів.

Якщо припустити, що відхилення в моделі можуть бути розкладені на компоненту α_i , яка має зв'язок зі наборами спостережень і не залежить від часу, компоненту ϕ_t , яка пов'язана з моментами часу незалежної панелі спостережень, та компоненту u_{it} , що пов'язана з варіацією між кожним спостереженням та протягом моментів часу. Тоді модель буде мати вигляд (3.6):

$$y_{it} = \beta_0 + \sum_{j=1}^k \beta_j x_{jit} + \alpha_i + \phi_t + u_{it} \quad (3.6)$$

У випадку наявності значної кількості спостережень і кількох моментів часу (або географічних регіонів, компаній, тощо) варіація в спостереженнях відображається через моменти часу представлені $T-1$ дихотомічною змінною d_t , яка пов'язана з кожним моментом часу. Змінна d_1 приймає значення 1 в тому випадку, коли спостереження належить до моменту часу 1 і приймає значення 0 в інших моментах часу.

Враховуючи вищесказане, модель панельних даних матиме такий вигляд:

$$y_{it} = \beta_0 + \sum_{j=1}^k \beta_j x_{jit} + \alpha_i + \phi_t + \varepsilon_{it}, \quad (3.7)$$

$$\text{де: } \alpha_i = \sum_{k=1}^{N-1} p_k e_k; \quad \phi_t = \sum_{k=1}^{T-1} q_k d_k.$$

У випадку моделі з фіксованими панельними даними модель для оцінки методом найменших квадратів матиме вигляд:

$$y_{it} = \beta_0 + p_1 e_1 + p_2 e_2 + \dots + p_{N-1} e_{N-1} + q_1 d_1 + q_2 d_2 + \dots + q_{T-1} d_{T-1} + \sum_{j=1}^k \beta_j x_{jit} + u_{it}, \quad (3.8)$$

Параметри p_i оцінюватимуть фіксовані ефекти, що стосуються вибірових спостережень, а параметри q_t – фіксовані ефекти, пов'язані з моментами часу, об'єднаними в панельні дані. Модель може відображати ефекти на одне спостереження або час (FIXONE) або обидва ефекти (FIXTWO). Параметри β_j оцінюють коефіцієнти змінних моделі, які загальні для зразків спостережень та моментів часу.

3. Модель панельних даних з випадковими ефектами. В моделях з випадковими ефектами α_i або ϕ_t змінюються випадково для кожного спостереження або моменту часу. Модель більше не включає детерміновані компоненти. Рівняння матиме вигляд:

$$y_{it} = \beta_0 + \sum_{j=1}^k \beta_j x_{jit} + \varepsilon_{it} = \beta_0 + \sum_{j=1}^k \beta_j x_{jit} + \alpha_i + \phi_t + u_{it} \quad (3.9)$$

Зазначимо, що в даному випадку помилка ε_{it} має єдиний випадковий компонент α_i , який є постійним для моментів часу і характеризує кожне з спостережень. Ця компонента називається “inter-group” (міжгруповою).

Також ε_{it} містить компоненту ϕ_t , яка є незмінною для окремих спостережень і характеризує кожен момент часу. Цю компоненту також називають “intra-group” (внутрішньогруповою).

Помилка регресії ε_{it} також компоненту u_{it} , яка є випадковою для окремих спостережень і моментів часу.

Для оцінки впливу соціально-економічного розвитку країни на стан кредитної кооперації на основі запропонованих моделей нами було сформовано вибірку на базі даних Всесвітньої ради кредитних спілок (WOCCU) та Світового банку (WorldBank).

Для аналізу обрано із 74 країн 30 країни з різних регіонів, а саме: 1) Азія (9) – Азербайджан, Бангладеш, В'єтнам, Камбоджа, Непал, Південна Корея, Сінгапур, Таїланд, Філіппіни, Шрі-Ланка; 2) Європа (7) – Великобританія, Естонія, Ірландія, Литва, Молдова, Польща, Україна; 3) Південна Америка (6) – Болівія, Гондурас, Колумбія, Панама, Перу, Сент-Люсія; 5) Океанія (1) – Австралія; 6) Африка (4) – Камерун, Гана, Кенія, Малаві; 8) Північна Америка та Карибський регіон (3) – Канада, США, Ямайка.

Під час дослідження вважаємо за необхідне проаналізувати вплив незалежних змінних – виокремлених макроекономічних чинників (показників) країн на низку залежних змінних, які у сукупності визначають розвиток кредитних спілок. Залежними змінними, що характеризують стан кредитних спілок, пропонуємо обирати такі: кількість кредитних спілок; кількість членів кредитних спілок; збереження та пайові внески; сума кредитів; ступінь проникнення.

Дослідження становлення та функціонування кредитних спілок дало змогу сформувати таку систему чинників, яку ми вважаємо визначальною для їх розвитку, а саме:

1. ВВП на душу населення. Зазначимо, що при розрахунках нами було взято ВВП на душу населення за паритетом купівельної спроможності (ПКС). ПКС валовий внутрішній продукт конвертується в долари на основі паритету купівельної спроможності. ВВП в цінах покупця є сума доданої вартості всіх виробників-резидентів в економіці плюс будь-який податок на продукцію і мінус будь-які субсидії, не включені у вартість продукції валової доданої вартості. Він розраховується без урахування амортизації вироблених активів або виснаження і деградації природних ресурсів.

2. Рівень безробіття (% від працездатного населення), що розраховується як частка робочої сили без роботи, але шукає роботу. Джерелом даних є Міжнародна організація праці.

3. Інфляція (% на рік) – інфляція, виміряна за допомогою індексу споживчих цін відображає щорічну відсоткову зміну у вартості для середнього споживача на придбання кошика товарів і послуг, які можуть бути фіксованими або змінені через певні проміжки часу, наприклад, раз на рік.

4. Прямі іноземні інвестиції, чисті надходження – прямі потоки інвестицій в акціонерний капітал у звітній економіці. Це сума власного капіталу, реінвестування доходів та іншого капіталу. Прямі інвестиції є категорією транскордонних інвестицій, пов'язаних з резидентом однієї країни, що має контроль або значний ступінь впливу на управління підприємством, яке є резидентом іншої країни. Дані наведені в доларах США.

5. Час, необхідний для початку бізнесу, що вимірюється кількістю календарних днів, необхідних для завершення процедури легального оформлення бізнесу. Якщо процедура може бути прискорена за додаткову платню, то незалежно від вартості обирається швидша процедура.

Результати побудови моделей для оцінки впливу економічного стану держави на показники діяльності кредитних спілок показали таке. В першому випадку залежною змінною обрано збереження та пайові внески кредитних спілок, що функціонують в державі.

При побудові моделі панельних даних зі сталими коефіцієнтами об'єднуються всі 390 спостережень разом і будується модель регресії без урахування природи даних. Основною проблемою цієї моделі є те, що вона не відрізняє різні країни, тобто об'єднання 30 країн в одну вибірку відкидає відмінності, що можуть існувати між досліджуваними країнами. Цим самим припускається, що всі 30 країн є однаковими. Водночас вона дозволяє виявити загальні тенденції впливу певних чинників соціально-економічного розвитку країни на стан кредитної кооперації (див. додаток Д).

Як видно з результатів табл. 3.2, якість побудованої моделі є досить високою, про що свідчить досить високе значення коефіцієнта детермінації $R^2 = 0.680$. Статистично значущим є вплив ВВП на душу населення, прямих зовнішніх інвестицій та кількості днів для відкриття бізнесу на величину збережень та пайових внесків до кредитних спілок. Кількість днів для відкриття бізнесу мають обернений зв'язок зі збереженнями та пайовими внесками кредитних спілок, а ВВП на душу населення та іноземні інвестиції – прямий зв'язок.

Таблиця 3.1

Результати оцінювання моделі панельних даних зі сталими коефіцієнтами(залежна змінна – збереження та пайові внески)

Const	Dependentvariable (Y1) (збереження та пайові внески кредитних спілок)
ВВП на душу населення (X1) Коефіцієнт t-статистика	1, 010066 317,4848
Рівень безробіття(X2) Коефіцієнт t-статистика	32,600215 1,003021812
Інфляція споживчих цін(X3) Коефіцієнт t-статистика	-228,749381 755,993705
Прямі іноземні інвестиції(X4) Коефіцієнт t-статистика	2,258 0,090
Час, необхідний для початку бізнесу (X5) Коефіцієнт t-статистика	-532,005417 157,339127
Constant	17,6099458 12,846322901
R2 = 0,680 Adjusted R2 =0,675 F Statistic = 162,898 (df=5;384) P <0.10; ** p < 0.05; *** p <0.01 - рівні значущості	

Джерело: власні розрахунки автора

Для аналізу тісноти зв'язку побудовано кореляційну матрицю (табл.3.3.).

Таблиця 3.2

Кореляційна матриця (залежна змінна – збереження та пайові внески)

	Збереження та пайові внески	ВВП на душу населення	Рівень безробіття	Інфляція споживчих цін	Прямі іноземні інвестиції	Час, необхідний для початку бізнесу
Збереження та пайові внески	1,00	0,39	0,00	-0,15	0,82	-0,16
ВВП на душу населення	0,39	1,00	0,00	-0,39	0,55	-0,38
Рівень безробіття	0,00	0,00	1,00	-0,08	-0,01	-0,12
Інфляція споживчих цін	-0,15	-0,39	-0,08	1,00	-0,19	0,17
Прямі іноземні інвестиції	0,82	0,55	-0,01	-0,19	1,00	-0,11
Час, необхідний для початку бізнесу	-0,16	-0,38	-0,12	0,17	-0,11	1,00

Джерело: власні розрахунки автора

Оскільки для пари змінних збереження та прямі іноземні інвестиції коефіцієнт кореляції дорівнює 0,82, то між ними існує тісний кореляційний зв'язок. За побудови моделі панельних даних з фіксованими ефектами (*FE*-модель) стає можливим визначити гетерогенність та індивідуальність між 30 країнами, дозволяючи присутність власних вільних членів (*intercept value*).

Термін фіксований ефект обумовлений тим, що, хоча вільні члени можуть відрізнятися від країни до країни, але вільні члени не змінюються з плином часу.

Як видно з табл. 3.4, статистично значущим є вплив ВВП на душу населення на збереження та пайові внески. Про якість побудованої моделі свідчить статистична значущість *F*-статистики. Побудова моделі панельних даних з випадковими ефектами (*RE*-модель) припускає, що всі 30 країн мають спільне значення для вільного члена. Оскільки значення $F^* = 8.950$ є статистично значущою величиною на рівні $\theta = 0.01$, то модель є адекватною. Як видно з табл.3.5 статистично значущими є ВВП на душу населення на рівні значущості $\theta = 0.01$ та прямі іноземні інвестиції на рівні значущості $\theta = 0.05$.

Це дозволяє зробити висновок, що формування фінансових ресурсів кредитних спілок залежить від темпів розвитку економіки та надходження фінансових потоків в країну.

Таблиця 3.3

Результати оцінювання моделі панельних даних з фіксованими ефектами
(залежна змінна – збереження та пайові внески)

Const	Dependentvariable (Y ₁) (збереження та пайові внески кредитних спілок)
ВВП на душу населення (X ₁)	
Коефіцієнт	2,114303
t-статистика	469,9146
Рівень безробіття(X ₂)	
Коефіцієнт	599,431051
t-статистика	693,474029
Інфляція споживчих цін(X ₃)	
Коефіцієнт	37,706708
t-статистика	279,38839
Прямі іноземні інвестиції(X ₄)	
Коефіцієнт	-0,056
t-статистика	0,061
Час, необхідний для початку бізнесу (X ₅)	
Коефіцієнт	98,354079
t-статистика	120,077728
R ² = 0,058 Adjusted R ² = -0,059 F Statistic = 4,241(df=5;346) P < 0.10; ** p < 0.05; *** p < 0.01 - рівні значущості	

Джерело: власні розрахунки автора

Таблиця 3.4

Результати оцінювання моделі панельних даних з випадковими ефектами
(залежна змінна – збереження та пайові внески)

Const	Dependentvariable (Y ₁) (збереження та пайові внески кредитних спілок)
ВВП на душу населення (X ₁)	
Коефіцієнт	2,290605
t-статистика	436,3227
Рівень безробіття(X ₂)	
Коефіцієнт	1,008718546
t-статистика	799,499677
Інфляція (X ₃)	
Коефіцієнт	49,893755
t-статистика	334,874888
Прямі іноземні інвестиції(X ₄)	
Коефіцієнт	0,163
t-статистика	0,071
Час, необхідний для початку бізнесу (X ₅)	
Коефіцієнт	104,857768
t-статистика	136,633314
Constant	
	-23,076783943
	14,892745247
R ² = 0,104 Adjusted R ² = 0,093 F Statistic = 8,950(df=5;384) P < 0.10; ** p < 0.05; *** p < 0.01 - рівні значущості	

Джерело: власні розрахунки автора

За аналогією нами було побудовано моделі для інших залежних змінних.

Кореляційно-регресійний аналіз у випадку, коли залежною змінною є кількість кредитних спілок дозволив отримати такі результати (табл. 3.6).

Таблиця 3.5

**Результати оцінювання моделей панельних даних (залежна змінна –
кількість кредитних спілок)**

Const	Dependentvariable (Y2) (кількість кредитних спілок)
Модель панельних даних зі сталими коефіцієнтами	
ВВП на душу населення (X ₁)	
Коефіцієнт	0,0002
t-статистика	0,0003
Рівень безробіття(X ₂)	
Коефіцієнт	0,872
t-статистика	0,868
Інфляція споживчих цін(X ₃)	
Коефіцієнт	1,614
t-статистика	0,655
Прямі іноземні інвестиції(X ₄)	
Коефіцієнт	0,163
t-статистика	0,071
Час, необхідний для початку бізнесу (X ₅)	
Коефіцієнт	0,566
t-статистика	0,136
Constant	
	81,789
	11,122
R ² = 0,101 Adjusted R ² =0,090 F Statistic = 8,658(df=5;384) P <0.10; ** p < 0.05; *** p <0.01 - рівні значущості	
Модель панельних даних з фіксованими ефектами	
ВВП на душу населення (X ₁)	
Коефіцієнт	0,001
t-статистика	0,001
Рівень безробіття(X ₂)	
Коефіцієнт	1,128
t-статистика	1,362
Інфляція споживчих цін(X ₃)	
Коефіцієнт	-0,281
t-статистика	0,549
Прямі іноземні інвестиції(X ₄)	
Коефіцієнт	-0,00
t-статистика	0,00
Час, необхідний для початку бізнесу (X ₅)	
Коефіцієнт	0,285
t-статистика	0,236
R ² = 0,01 Adjusted R ² =-0,113 F Statistic = 0,705(df=5;346) P <0.10; ** p < 0.05; *** p <0.01 - рівні значущості	

Модель панельних даних з випадковими ефектами	
ВВП на душу населення (X ₁)	
Коефіцієнт	0,0004
t-статистика	0,0005
Рівень безробіття(X ₂)	
Коефіцієнт	1,069
t-статистика	1,158
Інфляція споживчих цін(X ₃)	
Коефіцієнт	-0,090
t-статистика	0,542
Прямі іноземні інвестиції(X ₄)	
Коефіцієнт	0,0
t-статистика	0,0
Час, необхідний для початку бізнесу (X ₅)	
Коефіцієнт	0,411
t-статистика	0,193
Constant	
	95,903
	15,947
R ² = 0,014 Adjusted R ² = 0,002 F Statistic = 1,128(df=5;384) P < 0.10; ** p < 0.05; *** p < 0.01 - рівні значущості	

Джерело: власні розрахунки автора

Як видно з результатів моделі панельних даних зі сталими коефіцієнтами, статистика $F^* = 8.658$ є статистично значущою, що говорить про адекватність побудованої моделі.

Статистично значущим є вплив інфляції, прямих зовнішні інвестицій та кількості днів для відкриття бізнесу. Всі статистично значущі показники мають прямий зв'язок із кількістю кредитних спілок. Однак невелике значення коефіцієнта детермінації $R^2 = 0.101$ свідчить про незначний вплив даних факторів на кількість кредитних спілок.

Результати побудови моделей з фіксованими та випадковими ефектами підтверджують відсутність впливу розглянутих показників на кількість кредитних спілок, про що свідчить незначущість F -статистики як для моделі з фіксованими ефектами ($F = 0.705$), так і для моделі з випадковими ефектами ($F = 1.128$).

Вплив обраних детермінант на кількість членів кредитних спілок проаналізований на основі комплексу з трьох моделей показав наступні результати (табл.3.7.).

Таблиця 3.6

**Результати оцінювання моделей панельних даних (залежна змінна –
кількість членів кредитних спілок)**

Const	Dependentvariable (Y3) (кількість членів кредитних спілок)
1	2
Модель панельних даних зі сталими коефіцієнтами	
ВВП на душу населення (X ₁) Коефіцієнт t-статистика	-0,001 0,0004
Рівень безробіття(X ₂) Коефіцієнт t-статистика	3,285 1,327
Інфляція (X ₃) Коефіцієнт t-статистика	1,782 1,000
Прямі іноземні інвестиції(X ₄) Коефіцієнт t-статистика	0,000 0,000
Час, необхідний для початку бізнесу (X ₅) Коефіцієнт t-статистика	0,199 0,208
Constant	142,913 16,997
R ² = 0,046 Adjusted R ² =0,034 F Statistic = 3,738(df=5;384) P <0.10; ** p < 0.05; *** p <0.01 - рівні значущості	
Модель панельних даних з фіксованими ефектами	
ВВП на душу населення (X ₁) Коефіцієнт t-статистика	-0,005 0,002
Рівень безробіття(X ₂) Коефіцієнт t-статистика	-0,645 2,222
Інфляція (X ₃) Коефіцієнт t-статистика	1,598 0,895
Прямі іноземні інвестиції(X ₄) Коефіцієнт t-статистика	0,000 0,000
Час, необхідний для початку бізнесу (X ₅) Коефіцієнт	-0,150

Продовження табл. 3.6

t-статистика	0,385
R ² = 0,048 Adjusted R ² = -0,070 F Statistic = 3,510(df=5;346) P < 0.10; ** p < 0.05; *** p < 0.01 - рівні значущості	
Модель панельних даних з випадковими ефектами	
ВВП на душу населення (X ₁)	
Коефіцієнт	-0,001
t-статистика	0,001
Рівень безробіття(X ₂)	
Коефіцієнт	1,298
t-статистика	1,848
Інфляція (X ₃)	
Коефіцієнт	1,802
t-статистика	0,877
Прямі іноземні інвестиції(X ₄)	
Коефіцієнт	0,000
t-статистика	0,000
Час, необхідний для початку бізнесу (X ₅)	
Коефіцієнт	0,077
t-статистика	0,306
Constant	
	173,303
	25,065
R ² = 0,028 Adjusted R ² = 0,015 F Statistic = 2,223(df=5;384) P < 0.10; ** p < 0.05; *** p < 0.01 - рівні значущості	

Джерело: власні розрахунки автора

Як видно з результатів моделі зі сталими коефіцієнтами, статистика $F^* = 3.738$ є статистично значущою на рівні $\theta = 0.01$, що говорить про адекватність побудованої моделі. Статистично значущим є вплив рівня безробіття та прямих зовнішніх інвестицій. Однак невелике значення коефіцієнта детермінації $R^2 = 0.046$ свідчить про відсутність впливу даних факторів на кількість членів кредитних спілок.

Як і у випадку з кількістю кредитних спілок, результати побудови моделей з фіксованими та випадковими ефектами підтверджують відсутність впливу розглянутих показників на кількість членів кредитних спілок, про що свідчить невелике значення коефіцієнта детермінації як для моделі з фіксованими ефектами ($R^2 = 0.048$), так і для моделі з випадковими ефектами ($R^2 = 0.028$).

Розрахунки впливу показників, що характеризують економічний стан держави, на рівень проникнення кредитних спілок, представлені в таблиці 3.8, дозволяють зробити такі висновки.

Як видно з результатів моделі зі сталими коефіцієнтами, статистика $F^* = 6.795$ є статистично значущою, що говорить про адекватність побудованої моделі. Статистично значущим є вплив ВВП на душу населення, рівня безробіття та інфляції. Однак невелике значення коефіцієнта детермінації $R^2 = 0.081$ свідчить про незначний вплив даних факторів на рівень проникнення кредитних спілок.

Таблиця 3.7

**Результати оцінювання моделей панельних даних (залежна змінна –
рівень проникнення кредитних спілок)**

Const	Dependentvariable (Y4) (рівень проникнення кредитних спілок)
1	2
Модель панельних даних зі сталими коефіцієнтами	
ВВП на душу населення (X1) Коефіцієнт t-статистика	0,001 0,0004
Рівень безробіття(X2) Коефіцієнт t-статистика	3,515 1,258
Інфляція (X3) Коефіцієнт t-статистика	-1,852 0,948
Прямі іноземні інвестиції(X4) Коефіцієнт t-статистика	-0,000 -0,000
Час, необхідний для початку бізнесу (X5) Коефіцієнт t-статистика	-0,174 0,197
Constant	130,778 16,111
R2 = 0,081 Adjusted R2 = 0,081 F Statistic = 6,195(df=5;384) P < 0.10; ** p < 0.05; *** p < 0.01 - рівні значущості	
Модель панельних даних з фіксованими ефектами	
ВВП на душу населення (X1) Коефіцієнт t-статистика	0,002 0,001
Рівень безробіття(X2) Коефіцієнт t-статистика	1,949 1,193
Інфляція (X3) Коефіцієнт t-статистика	-0,248 0,481

Продовження табл. 3.7

Прямі іноземні інвестиції(X_4)	
Коефіцієнт	-0,000
t-статистика	0,000
Час, необхідний для початку бізнесу (X_5)	
Коефіцієнт	-0,686
t-статистика	0,207
$R^2 = 0,080$ Adjusted $R^2 = -0,035$ F Statistic = 5,978(df=5;346) $P < 0.10$; ** $p < 0.05$; *** $p < 0.01$ - рівні значущості	
Модель панельних даних з випадковими ефектами	
ВВП на душу населення (X_1)	
Коефіцієнт	0,002
t-статистика	0,001
Рівень безробіття(X_2)	
Коефіцієнт	1,971
t-статистика	1,143
Інфляція (X_3)	
Коефіцієнт	-0,335
t-статистика	0,479
Прямі іноземні інвестиції(X_4)	
Коефіцієнт	-0,000
t-статистика	0,000
Час, необхідний для початку бізнесу (X_5)	
Коефіцієнт	-0,647
t-статистика	0,195
Constant	
	135,260
	21,184
$R^2 = 0,074$ Adjusted $R^2 = 0,062$ F Statistic = 6,153(df=5;384) $P < 0.10$; ** $p < 0.05$; *** $p < 0.01$ - рівні значущості	

Джерело: власні розрахунки автора

Побудовані моделі з фіксованими та випадковими ефектами підтверджують відсутність впливу розглянутих показників на рівень проникнення кредитних спілок, про що свідчить невелике значення коефіцієнта детермінації як для моделі з фіксованими ефектами ($R^2 = 0.080$), так і для моделі з випадковими ефектами ($R^2 = 0.074$).

Важливою характеристикою діяльності кредитних спілок є видані ними позики. Як видно з результатів розрахунків, представлених в таблиці 3.9, якість побудованої моделі зі сталими коефіцієнтами є досить високою, про що свідчить досить високе значення коефіцієнта детермінації $R^2 = 0.676$. Статистично значущим є вплив ВВП на душу населення, прямих зовнішніх інвестицій та кількості днів для відкриття бізнесу. Як видно, кількість днів для відкриття

бізнесу обернено впливає на збереження та пайові внески кредитних спілок, а ВВП на душу населення та іноземні інвестиції – прямий зв'язок.

Моделі панельних даних з фіксованими ефектами також засвідчила, що статистично значущим є вплив ВВП на душу населення на позики кредитних спілок. Про якість побудованої моделі свідчить статистична значущість F -статистики. Аналогічно значення $F^* = 9.773$ в моделі панельних даних з випадковими ефектами є статистично значущою величиною на рівні $\theta = 0.01$, що свідчить що модель є адекватною. Як видно з розрахунків, статистично значущими є ВВП на душу населення на рівні значущості $\theta = 0.01$ та прямі іноземні інвестиції на рівні значущості $\theta = 0.05$.

Таблиця 3.8

**Результати оцінювання моделей панельних даних (залежна змінна –
позики кредитних спілок)**

Const	Dependent variable (Y5) (позики кредитних спілок)
1	2
Модель панельних даних зі сталими коефіцієнтами	
ВВП на душу населення (X1)	
Коефіцієнт	645,8157
t-статистика	247,1647
Рівень безробіття(X2)	
Коефіцієнт	-180,596261
t-статистика	781,252263
Інфляція (X3)	
Коефіцієнт	-309,224446
t-статистика	589,150033
Прямі іноземні інвестиції(X4)	
Коефіцієнт	1,708
t-статистика	0,070
Час, необхідний для початку бізнесу (X5)	
Коефіцієнт	-426,888944
t-статистика	122,905671
Constant	
	16,431296663
	9,997316665
R2 = 0,676 Adjusted R2 = 0,671 F Statistic = 158,696(df=5;381) P < 0.10; ** p < 0.05; *** p < 0.01 - рівні значущості	
Модель панельних даних з фіксованими ефектами	
ВВП на душу населення (X1)	
Коефіцієнт	1,506039
t-статистика	312,261
Рівень безробіття(X2)	
Коефіцієнт	176,385078
t-статистика	462,859139

Продовження табл. 3.8

Інфляція (X3) Коефіцієнт t-статистика	11,477662 185,761382
Прямі іноземні інвестиції(X4) Коефіцієнт t-статистика	0,008 0,041
Час, необхідний для початку бізнесу (X5) Коефіцієнт t-статистика	72,285833 80,961259
R2 = 0,070 Adjusted R2 = -0,047 F Statistic = 5,165(df=5;343) P < 0.10; ** p < 0.05; *** p < 0.01 - рівні значущості	
Модель панельних даних з випадковими ефектами	
ВВП на душу населення (X1) Коефіцієнт t-статистика	1,694272 304,3358
Рівень безробіття(X2) Коефіцієнт t-статистика	406,347281 526,755067
Інфляція (X3) Коефіцієнт t-статистика	21,155080 216,755067
Прямі іноземні інвестиції(X4) Коефіцієнт t-статистика	0,113 0,047
Час, необхідний для початку бізнесу (X5) Коефіцієнт t-статистика	78,126407 91,235029
Constant	-11,686489748 11,006959661
R2 = 0,114 Adjusted R2 = 0,102 F Statistic = 9,773(df=5;381) P < 0.10; ** p < 0.05; *** p < 0.01 - рівні значущості	

Джерело: власні розрахунки автора

Для аналізу тісноти зв'язку побудовано кореляційну матрицю (табл.3.9.). Оскільки для пари змінних позики та прямі іноземні інвестиції коефіцієнт кореляції дорівнює 0,81, то між ними існує тісний кореляційний зв'язок.

Таблиця 3.9

Кореляційна матриця (залежна змінна – позики кредитних спілок)

	Позики кредитних спілок	ВВП на душу населення	Рівень безробіття	Інфляція споживчих цін	Прямі іноземні інвестиції	Час, необхідний для початку бізнесу
Позики кредитних спілок	1,00	0,41	0,00	-0,16	0,81	-0,17
ВВП на душу населення	0,41	1,00	0,00	-0,39	0,55	-0,38
Рівень безробіття	0,00	0,00	1,00	-0,08	-0,01	-0,12
Інфляція	-0,16	-0,39	-0,08	1,00	-0,19	0,17

Продовження табл. 3.9

Прямі іноземні інвестиції	0,81	0,55	-0,01	-0,19	1,00	-0,11
Час, необхідний для початку бізнесу	-0,17	-0,38	-0,12	0,17	-0,11	1,00

Джерело: власні розрахунки автора

На базі розробленого комплексу моделей можна зробити такі висновки:

- 1) обрані показники впливають на фінансові результати діяльності кредитних спілок - збереження та пайові внески, а також на їх позики (найбільше впливають ВВП та прямі іноземні інвестиції, про що свідчить велике значення коефіцієнта кореляції);
- 2) на кількість кредитних спілок, їх членів та рівень проникнення обрані показники соціально-економічного розвитку країни суттєво не впливають;
- 3) побудовані моделі з фіксованими та випадковими ефектами вказують на те, що нема диференціації між країнами щодо впливу показників економічного розвитку держави та характеристиками діяльності кредитних спілок.

Узагальнюючи вищенаведене, вважаємо за доцільне використання панельних даних при оцінці впливу соціально-економічного розвитку країни на стан кредитної кооперації. До аргументів щодо їх переваг відносимо такі:

- 1) надають можливість дослідити велику кількість спостережень, збільшуючи число ступенів вільності і знижуючи залежність між пояснюючими змінними, а відповідно і стандартні помилки регресії;

- 2) дозволяють аналізувати безліч економічних питань, які не можуть бути адресовані окремо до часових рядів або до просторових даних;

- 3) дозволяють запобігти зміщенню агрегованості, що виникає як при аналізі часових рядів (коли розглядається еволюція усередненого «репрезентативного» об'єкта), так і при аналізі перехресних даних (коли не враховуються неспостережувані індивідуальні характеристики об'єктів і передбачається однорідність);

- 4) дають можливість простежити індивідуальну еволюцію характеристик всіх об'єктів вибірки в часі;

5) вирішують проблему пошуку «хороших» інструментів при оцінюванні моделей з ендогенними регресорами;

б) дають можливість уникнути помилок специфікації, які виникають від не включення в модель суттєвих змінних.

Результати проведеного моделювання водночас можуть бути підґрунтям для реалізації конкретних заходів регулювання державними інститутами в Україні.

3.2. Модернізація діяльності вітчизняних кредитних спілок на основі імплементації зарубіжного досвіду

Результати проведених емпіричних досліджень показали, що, існуюча в Україні система регулювання у фінансовому секторі є розпорошеною, витратною та малоефективною. Головним її недоліком є те, що вона не відповідає сучасним вимогам, зокрема, не забезпечує дотримання принципу єдності у регулюванні. У той же час характерною тенденцією сучасного розвитку фінансового ринку є універсалізація фінансових установ та диверсифікація послуг, що вони надають.

Подальший розвиток регулювання та нагляду на вітчизняному фінансовому ринку повинен опиратися на сучасні підходи та нові правила перебудови регулювання, які застосовуються у світі, а саме:

- уніфікація процедур регулювання;
- впровадження нагляду, що базується на ризиках, та стандартизованих процедурах управління ризиками;
- посилення контролю за власниками та керівниками фінансових установ;
- концентрація та інтеграція регуляторних функцій, їх зосередження у одного регулятора;
- здатність та готовність регулятора до ефективної співпраці з міжнародними фінансовими органами та їх об'єднаннями [160].

Зважаючи на перелічені недоліки у сфері державного регулювання та нагляду за кредитними спілками в Україні для підвищення ефективності їх діяльності вважаємо за необхідне реалізувати такі заходи:

1) передати наглядові функції за сектором кредитної кооперації від Нацкомфінпослуг до Національного банку України. Ця пропозиція відповідає Проекту Закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо консолідації функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг» [139];

2) вдосконалити зовнішні та внутрішні процеси регулювання діяльності кредитних спілок;

3) сформувати належну систему гарантування депозитів членів кредитних спілок.

Основні аргументи на користь наглядових функцій за сектором кредитної кооперації Національного банку України зводяться до того, що НБУ:

- по-перше, має належне функціональне забезпечення у вигляді розвиненої структури, яка забезпечує регулювання та нагляд;
- по-друге, здатний поєднувати нагляд за інститутами з частково подібними функціями;
- по-третє, має належних фахівців, здатних організувати процеси реформування.

До конкретних заходів, відповідно до кращої міжнародної практики та визначених напрямів реформування регулювання кредитних спілок на фінансовому ринку України, ми відносимо такі групи заходів.

По-перше, пропонуємо посилення вимог до обмеження розмірів депозитних внесків окремих членів спілок. Зазначимо, що особливі вимоги висуваються до вкладів кредитних спілок в більшості країн.

Так, до прикладу, в Ірландії діють такі положення щодо залучення вкладів кредитних спілок:

- жодний вкладник не може мати депозити понад 200 тис. євро або володіти більш ніж 1% від загального обсягу активів в залежності від того, що більше;

- сукупні зобов'язання за вкладами членів кредитної спілки не можуть перевищувати 75% сукупних зобов'язань за акціями членів спілки;
- ставка за дивідендами обмежується розміром в 10%. Дивіденди за акціями можуть бути виплачені тільки з чистого прибутку за поточний рік або з резерву, сформованого за попередні роки для виплати дивідендів;
- кредитна спілка повинна гарантувати, що процентна ставка виплачується в будь-який час за вкладами будь-якого класу, і вона не повинна перевищувати норму прибутку, отриманої спілкою від використання залучених коштів;
- кредитна спілка повинна бути повідомлена не менше ніж за 60 днів про намір члена спілки продати акції і не менш ніж за 21 днів – про намір забрати депозит;
- якщо член кредитної спілки має заборгованість перед спілкою і дає письмову згоду, то кредитна спілка може шляхом заліку використати акції або вклад цього члена для оплати заборгованості перед спілкою.

У Великобританії вимоги до вкладів кредитних спілок стосуються таких положень:

- вклади можуть бути прийняті тільки від своїх членів;
- жоден член не може володіти акціями, крім відстрочених акцій, на суму більш ніж 10 тис. фунтів або в розмірі 1,5% від загального обсягу невідстрочених акцій;
- кредитні спілки 1-ої категорії не можуть виплачувати дивіденди, якщо співвідношення загального капіталу кредитної спілки до її активів нижче 5% або виплата дивідендів не призводить до зменшення співвідношення нижче 5%. Також кредитні спілки 1-ої категорії не повинні виплачувати дивіденди з поточного прибутку більш ніж один раз на рік;
- кредитні спілки 2-ої категорії можуть сплачувати дивіденди будь-коли і більш ніж один раз на рік.

Щодо України, то належні вимоги щодо вкладів в спілки практично відсутні у відповідному регулюючому законодавстві. В Законі України «Про кредитні спілки» лише вказано, що зобов'язання кредитної спілки перед одним своїм

членом не можуть бути більше 10% від загальних зобов'язань кредитної спілки [54]. Таке велике обмеження пояснюється, на наш погляд, малими розмірами внесків у вітчизняні кредитні спілки та невеликим обсягом їх капіталу. Так, бачимо у Великобританії цей відсоток значно нижчий всього 1%.

Переконані, що встановлення мінімального розміру початкового капіталу кредитних спілок в Україні значно понизить значення розміру максимального вкладу члена спілки по відношенню до загальних зобов'язань. Це передбачає зниження діючої норми в 10% від загальних зобов'язань кредитної спілки до 5-7% згідно зі світовою практикою.

По-друге, в контексті можливостей розширення інвестиційної діяльності кредитних спілок України змінити вимоги до здійснення ними інвестиційних операцій. Це також відповідає загальноприйнятим в розвинених країнах підходам.

Наприклад, у Великобританії кредитне право встановлює допустимі інвестиції для кредитних спілок. Всі спілки повинні мати власну затверджену політику управління фінансовими ризиками, яка включає управління процентним ризиком та ризиком інвестування, а також ліміти кредитної спілки на проведення інвестицій. При цьому кредитна спілка повинна відправити регулюючому органу копію цієї політики. Кредитним спілкам 1-ої категорії дозволяється здійснювати інвестиції з терміном погашення не більше 12 місяців, а спілкам 2-ої категорії дозволяється здійснювати інвестиції з терміном погашення до 5 років. Обидві категорії кредитних спілок мають право надавати кредити іншим спілкам.

У Сполучених Штатах Америки орган регулювання ідентифікує для кредитних спілок допустимі і заборонені інвестиції. Кредитні спілки зобов'язані мати затверджену інвестиційну політику. Регулятором встановлені вимоги до положень, відображених у політиці. Кредитні спілки з активами понад 10 млн. дол. зобов'язані дотримуватися міжнародних стандартів обліку (GAAP) для інвестицій. Кредитні спілки зобов'язані облікувати кожну інвестиційну операцію доки вона знаходиться в їх портфелях. Щонайменше щомісяця кредитна спілка повинна визначати справедливую вартість кожного цінного папера і обліковувати зміни у порівнянні з попереднім звітним періодом.

В українському регулюючому законодавстві практично відсутні вимоги щодо інвестиційних операцій кредитних спілок. Однак в Законі України «Про кредитні спілки» в переліку операцій, які вони мають право здійснювати є придбання державних цінних паперів, перелік яких встановлюється Нацкомфінпослуг, та паї кооперативних банків (додамо, що кооперативних банків на практиці в Україні немає) [54]. На наш погляд, такий обмежений погляд на інвестиційні операції пояснюється практичною відсутністю цінних паперів в портфелях вітчизняних спілок. Однак цей факт не виключає можливості здійснення ними інвестиційних операцій особливо з метою розширення своєї діяльності та підвищення її ефективності.

Тому вважаємо за доцільне таке:

- розширення переліку можливих інвестиційних операцій кредитних спілок;
- встановлення вимог до здійснення інвестиційних операцій кредитними спілками України в контексті їх обліку в балансі згідно з міжнародними стандартами;
- обмеження інвестиційних ризиків за допомогою встановлення нормативу інвестування (на кшталт нормативу інвестування для вітчизняних банківських установ).

По-третє, вважаємо за доцільне зміну підходів до визначення норми резервування для покриття втрат за неповерненими кредитами.

До прикладу, орган регулювання у Великобританії вимагає від кредитних спілок створення загального резерву для покриття втрат за кредитами у розмірі 2% від непогашеної суми чистого зобов'язання за поточними кредитами. Резерв у 35% формується за кредитами з прострочкою платежів терміном понад 3 місяці. І якщо кредити прострочені терміном понад 12 місяців, резерв повинен складати 100% суми чистого зобов'язання. Досвід показує, що кредитні спілки, як правило, застосовують ці вимоги суто механічно без власних суджень щодо можливості прострочення кредитів. Це пояснює такий різкий перехід від 35% до 100%, оскільки кредитні спілки не вимагають додаткового забезпечення в разі значної прострочки платежів за кредитами. Разом з тим, у Великобританії передбачається

зміна вимог в частині формування резерву в розмірі 60% чистих зобов'язань за кредитами з прострочкою понад 6 місяців та 80% - за кредитами з прострочкою понад 9 місяців.

Кенія також має специфічні вимоги до формування резерву для покриття втрат за кредитами. Резервування для кредитів, прострочених від 1-90 днів становить 1% від суми заборгованості, від 91-180 днів прострочення - 25%, від 181-270 днів прострочення - 50%, від 271-360 днів прострочення - 75%, і понад 360 днів - 100%.

В Ірландії, якщо кредит спілки пролонгований існує мінімальна вимога резервування 20% від суми зобов'язання. Якщо позичальник не виконує нові умови погашення, кредит підлягає резервуванню на 100%. Якщо кредит прострочений більше, ніж один раз, резерв також складатиме 100% суми зобов'язання.

В Україні ж згідно з Положенням про фінансові нормативи діяльності та критерії якості системи управління кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок нормативи резервування розподіляються таким чином: для кредитів, прострочених на 31-90 днів норма резервування складає 0%, для кредитів з простроченням 91-180 днів – 35%, з простроченням 181-365 днів – 70% і для кредитів, прострочених понад 12 місяців – 100% [135]. Бачимо, що вітчизняні норми резервування частково збігаються з розглянутою міжнародною практикою. Хоча, на наш погляд нульова ставка для прострочених кредитів терміном 31-90 днів не є достатньо ефективною. Проведений аналіз свідчить про застосування розвиненими країнами світу ставки в розмірі 1 або 2% від суми заборгованості за кредитами, з простроченням платежів до 3-х місяців.

Враховуючи наведені аргументи, вважаємо за доцільне застосувати в українській регулятивній практиці норму резервування на рівні 1% для прострочених кредитів терміном до 3-х місяців, що дозволить превентивно запобігти кредитним спілкам можливим проблемам неповернення цієї категорії кредитів.

Наступна група заходів реформування стосується змін щодо вимог у внутрішньому управлінні кредитними спілками (обов'язки і підзвітність загальних зборів кредитної спілки, ради директорів (наглядової ради), менеджменту, внутрішнього аудиту і персоналу).

У світлі необхідності забезпечення якісного управління кредитними спілками в Україні та запобігання шахрайству у їх діяльності пропонується ввести у законодавстві, яке регулює діяльність вітчизняних спілок, обов'язкові вимоги до досвіду, компетенції, професіоналізму та порядності членів системи управління вітчизняними спілками, спираючись на світові стандарти та зарубіжний досвід. Особливо це стосується наявності відповідної освіти та позитивного досвіду роботи у відповідних галузях, а також відсутності сумнівної репутації щодо фінансових питань членів органів управління кредитними спілками.

Розвиток внутрішнього управління кредитними спілками повинен опиратися на те, що регуляторні вимоги повинні сприяти формуванню відповідної управлінської структури кредитної спілки, яка забезпечує безперервну діяльність спілки, формує баланс усередині організації, а також породжує відповідальність за свої дії.

Вказані міжнародні стандарти управління кредитними спілками використовуються в більшості країн світу. До прикладу, Болівійські правила діяльності кредитних спілок забезпечують міцну модель регулювання на управління ними. Регулюючий орган визначає як функції, так і особисті зобов'язання ради директорів, наглядової ради та внутрішнього аудиту кредитної спілки.

Так визначені регулятором функції ради директорів включають:

- забезпечення дотримання законності;
- встановлення політик;
- затвердження бюджетів, фінансових звітів та річних планів;
- скликання загальних зборів;
- призначення та звільнення менеджерів;
- затвердження процентних ставок;

- оцінювання фінансового становища кредитної спілки;
- затвердження правил членства в спілці.

До обов'язків членів ради директорів віднесено такі:

- члени ради директорів несуть особисту відповідальність за управління активами кредитної спілки, за точність своїх фінансових звітів і розрахунків, дотримання правових норм;
- посадова особа кредитної спілки зобов'язана донести адміністративні рішення до менеджера і надати менеджерам з певними повноваженнями можливості для здійснення операцій фінансового посередництва, управління банківськими рахунками та проведення адміністративних дій; визначити функції наглядової ради і аудиту кредитної спілки і зобов'язати їх доводити до відома загальних зборів або регулятора будь-які порушення, необхідність санкцій або заходів щодо вирішення проблем спілки;
- члени ради директорів і наглядової ради кредитної спілки не отримують ніякої компенсації за свої послуги. Проте вони можуть отримувати відшкодування витрат, понесених при виконанні робіт, на основі добових. Добові виплати підлягають затвердженню на річних загальних зборах кредитної спілки.

Вимоги до системи управління кредитною спілкою в Еквадорі передбачають, що регулятор встановлює технічні та критерії досвіду для тих, хто може входити до складу ради директорів. Ключові вимоги такі:

- в кредитній спілці може бути не більше 7 членів ради директорів, як мінімум двоє з яких повинні мати вищу освіту в галузі економіки, фінансів або суміжних областях. Окрім цього, вони повинні мати 2-х річний досвід роботи в управлінні фінансовою діяльністю;
- аналогічні вимоги і членів для наглядової ради кредитної спілки, яка повинна мати щонайменше 3 членів (як мінімум двоє з яких повинні мати вищу освіту в галузі управління, економіки, або аудиту, а також 2-річний досвід роботи в аудиторських організаціях, що надають фінансові послуги).

В Україні Положенням про фінансові нормативи діяльності та критерії якості системи управління кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок визначені власне критерії якості системи управління, які, зокрема, включають:

- уповноваженим органом управління кредитної спілки повинен бути затверджений стратегічний план розвитку (бізнес-план) на строк не менше трьох років та фінансовий план (бюджет) на кожний рік;
- для членів кредитної спілки повинна бути забезпечена можливість ознайомлюватися на їх вимогу із статутом, внутрішніми положеннями, рішеннями органів управління, річною фінансовою звітністю та звітними даними;
- правління повинно діяти в межах повноважень, делегованих спостережною радою кредитної спілки згідно із законодавством;
- правління кредитної спілки щоквартально повинне звітувати спостережній раді про діяльність кредитної спілки, у тому числі в розрізі відокремлених підрозділів [135].

Отож бачимо, що в перелічених критеріях немає вимог до досвіду, компетенції, професіоналізму та порядності членів системи управління вітчизняними кредитними спілками. Що ж до їх чисельності, то Законом України «Про кредитні спілки» передбачено, що спостережна рада кредитної спілки обирається загальними зборами членів кредитної спілки у складі не менш як п'ять осіб. Члени спостережної ради працюють на громадських засадах та ними не можуть бути особи, які перебувають у трудових відносинах з кредитною спілкою. Ревізійна комісія обирається загальними зборами членів кредитної спілки у складі не менше трьох осіб, які працюють на громадських засадах [54].

Вважаємо, що для вдосконалення роботи кредитних спілок в Україні необхідним є введення таких вимог до Закону України «Про кредитні спілки» щодо управлінських органів кредитної спілки:

- Рада директорів кредитної спілки повинна складатися з непарного числа членів, не менше 5-ти і не більше 9-ти, а умови призначення повинні бути чітко прописані;

- всі кваліфіковані члени кредитної спілки мають право брати участь у виборах до ради директорів, а загальні збори спілки повинні сприяти учасникам у цьому процесі;
- керівництво діяльністю кредитної спілки повинно здійснюватися відповідно до затвердженого плану на майбутні роки. Рада директорів повинна також затвердити плани ліквідації наслідків стихійних криз;
- Рада директорів повинна включати в себе членів з великими фінансовими, підприємницькими та аналітичними здібностями;
- кредитна спілка повинна дотримуватися балансу між корисністю вкладників та корисністю позичальників;
- кредитна спілка повинна чітко визначити підзвітність членів ради директорів і менеджменту, оскільки вони відповідають за внутрішнє управління спілкою необхідно, щоб ця відповідальність була прописана і в її політиках та іншій нормативній документації;
- члени ради директорів і менеджменту кредитної спілки не повинні мати кримінального досвіду, прострочених платежів за кредитами, а також мають бути фінансово спроможними. Якщо посадова особа прострочила на термін більше трьох місяців платежі по кредитах, то вона повинна бути відсторонена від займаної посади або сама звільнитися;
- члени ради директорів зобов'язані не брати участі голосуванні з питань, в яких вони або їхні стосунки мають економічні інтереси. Близькі родичі або зацікавлені особи не можуть одночасно працювати в менеджменті кредитної спілки.

Переконані, що запропонована реформа повинна супроводжуватися відповідними змінами у законодавстві. Поряд з цим, нагально необхідно на основі Принципів Базельського комітету з питань банківського нагляду сформулювати уніфіковані підходи до управління фінансовими ризиками в усіх професійних учасниках фінансового сектору України, що будуть обов'язковими до застосування з урахуванням специфіки їх діяльності та характеру здійснюваних фінансових операцій.

Не менш вагомим, ніж належне регулювання та управління кредитними спілками, є питання виведення з ринку неплатоспроможних спілок та повернення депозитів вкладників.

Результати проведених емпіричних досліджень показали, що, по суті, на сучасному етапі, однією з найбільш вагомих проблем розвитку кредитних спілок є відсутність обов'язкового страхування їх депозитів.

Відсутність обов'язкового страхування депозитів кредитних спілок негативно впливає на довіру потенційних вкладників до цього виду фінансових посередників, особливо порівняно з банківськими установами. Так, вітчизняні кредитні спілки можуть зацікавити потенційного вкладника лише вищими відсотками та певними пільговими можливостями. В результаті залучений капітал стає занадто дорогим при його вкладанні, що призводить до низької конкурентоспроможності кредитних спілок в Україні та невеликого їх значення у функціонуванні вітчизняних ринків фінансових послуг.

З огляду на окреслену проблему нами пропонується введення системи обов'язкового державного страхування депозитних вкладів кредитних спілок.

Страхування депозитних вкладів кредитних спілок, яке в міжнародній практиці є важливою ланкою їх регулювання та гарантування захисту прав їх вкладників, на наше переконання, позитивно вплине на розширення їх діяльності та підвищення її ефективності на ринку фінансових послуг України. Як засвідчила міжнародна практика, такі системи гарантування за участю держави розробляються та функціонують з метою обмеження морального ризику, зняття соціальної напруги в суспільстві та обмеження негативного впливу неспроможних кредитних спілок на функціонування фінансової системи та економіки країни загалом.

Підтвердженням належної ваги цієї тематики є увага і впливових міжнародних організацій до неї. Так, Базельським комітетом з питань банківського нагляду та Міжнародною асоціацією страховиків депозитів розроблено 18 основних принципів страхування вкладів, які слід враховувати для систем з державною гарантією [70].

Оскільки в Україні системи страхування депозитних вкладів кредитних спілок ще не створено вважаємо за доцільне використати кращу міжнародну практику створення таких систем та виокремити доцільні для українського фінансового ринку підходи.

До ключових напрямів формування інституту страхування депозитів кредитних спілок в Україні нами віднесено такі:

1. Визначення обов'язковості участі кредитних спілок в системі гарантування депозитів. Це зумовлено тим, що в переважній більшості країн світу таке страхування є обов'язковим, регулюється та санкціонується державою, є невід'ємною частиною допуску кредитних спілок до ринків фінансових послуг.

2. Вибір організаційної структури системи гарантування депозитів кредитних спілок. Вибір даного напрямку визначається об'єктивною необхідністю наділення повноваженнями певного інституту, що нестиме відповідальність за відшкодування втрат власників депозитів кредитних спілок у випадку їх банкрутства.

3. Визначення обґрунтованого розміру відшкодування гарантованих депозитів.

До ключових принципів формування системи страхування депозитів кредитних спілок в Україні відносимо такі:

1. Постановка цілей: система страхування повинна бути спрямована на вкладників, які, як правило, не в змозі зробити обґрунтовану оцінку ризику кредитної спілки (наприклад, фізичні особи та фізичні особи-підприємці). Система страхування вкладів повинна бути розроблена для зниження морального ризику за допомогою таких положень, як обмеження страхової суми, винятки для деяких категорій вкладників щодо відшкодування, впровадження диференціювання або поправки на ризик депозитів преміум-класу.

2. Завдання, повноваження і питання управління: вкрай важливо, щоб завдання страховика депозитів чітко та послідовно відповідали цілям державної політики та його повноваженням і обов'язкам. Завдання можуть варіюватися від вузької т.з. системи "Paybox", яка обмежується простим поверненням вкладів ліквідованих кредитних спілок, до ширших повноважень і обов'язків, таких як

мінімізація ризику втрати депозиту. Страховик депозитів повинен бути операційно незалежний, прозорий, підзвітний та захищений від необґрунтованого політичного і галузевого впливу.

3. Відносини між учасниками системи страхування: потреби в галузі регулювання діяльності страховиків депозитів можуть варіюватися відповідно до поставлених завдань і повноважень учасників системи страхування. Коли один орган виконує всі функції регулювання та нагляду, важливо чітко сформулювати завдання і запровадити адекватний режим підзвітності між відповідними його департаментами.

4. Членство і страхове відшкодування: членство в системі страхування вкладів має бути обов'язковим для всіх фінансових установ, які приймають депозити від суб'єктів, які потребують захисту. Слід визначити, чи стає кредитна спілка автоматично з початком депозитної діяльності членом системи страхування депозитів, чи вона повинна подати заявку на вступ. Критерії повинні бути чіткими і прозорими. Повинно бути чітко визначене поняття застрахованого депозиту і обмежена сума відшкодування за ним. Запропонована сума відшкодування повинна охоплювати більшість вкладників, а не обов'язково більшість сум вкладів.

5. Фінансування: система страхування депозитів повинна мати необхідний механізм фінансування, який в змозі забезпечити швидке відшкодування вимог вкладників, включаючи отримання коштів додаткового резервного фонду для підтримки ліквідності в разі необхідності. (Механізм фінансування може бути: авансовим, ретроспективним і гібридним. Авансове фінансування вимагає накопичення і технічного обслуговування фонду для покриття застрахованих депозитів раніше, ніж виникає необхідність відшкодування. Такий механізм фінансується за рахунок членських внесків, страхових премій та інших коштів. У системах ретроспективного фінансування кошти для покриття застрахованих вкладів збираються з членів кредитної спілки тоді, коли спілка зазнає проблем і з'являється необхідність відшкодування депозитів. Для того щоб бути ефективними, ретроспективні системи вимагають практично негайного доступу

до резервного фінансування, оскільки вони мають незначні можливості фінансування з власних джерел. Багато авансових систем також включають в себе елементи ретроспективних (наприклад, здатність збільшувати премії, стягувати додаткові збори і отримувати доходи від ліквідації) і, таким чином, їх можна розглядати як гібридні системи.) Основна відповідальність за відшкодування застрахованого депозиту повинна лягати на кредитні спілки, оскільки вони і їх члени мають пряму вигоду від наявності ефективної системи страхування вкладів.

6. Інформованість громадськості: інформування громадськості про існування системи страхування вкладів, в тому числі: про рівень і масштаби охоплення, суму та умови відшкодування відіграє важливу роль в підтримці системи оповіщення.

7. Окремі правові питання: страховик депозитів і працівники повинні бути захищені від судового переслідування за свої рішення і дії, здійснені при виконанні ними своїх повноважень. Разом з тим, учасники системи страхування депозитів повинні дотримуватися відповідних правил щодо конфлікту інтересів та кодексів поведінки, щоб гарантувати підзвітність. Страховик депозитів повинен мати право звернутися за правовою допомогою до сторін депозитної угоди в разі ліквідації кредитної спілки.

8. Рання діагностика: страховик депозитів повинен бути частиною структури безпеки фінансової системи, яка використовується для раннього виявлення та своєчасного втручання й вирішення проблем кредитних спілок. Визначення потенційних фінансових труднощів повинно бути зроблено на основі чітко встановлених критеріїв. Критерії зазвичай включають низьку здатність задоволення вимог до капіталу, низький рівень доступної ліквідності, погіршення якості або вартості активів, неефективний менеджмент.

9. Відшкодування депозитів: вкладники повинні мати законне право на відшкодування до межі покриття і повинні знати, коли і за яких умов страховик депозитів розпочинає процес оплати. Страховик депозитів повинен брати участь у відшкодуваннях, що виникають через неспроможність його члена. В процесі

управління активами фонду страхування слід керуватися комерційними міркуваннями та економічною доцільністю.

При цьому, за необхідне вважаємо врахування того, що ефективна система страхування депозитів повинна базуватися на ряді передумов розвитку країни. Хоча ці передумови в основному знаходяться за межами прямого впливу системи страхування, однак вони безпосередньо впливають на цю систему.

До таких передумов відносимо:

- поточний стан розвитку економіки та фінансових установ зокрема;
- раціональну систему управління фінансовими установами, які безпосередньо впливають на безпеку фінансової системи держави;
- пруденційне регулювання та нагляд;
- добре розвинену правову базу, бухгалтерський облік і режим розкриття інформації.

При формуванні системи гарантування депозитів кредитних спілок важливим є визначення того інституту, який відповідатиме за це.

До ключових напрямів формування такого інституту, на думку автора, належать такі:

1. Законодавчо закріплені функції, що визначають рівень впливу системи гарантування на ринок фінансових послуг.
2. Характер взаємодії системи гарантування депозитів з кредитними спілками та регуляторами.
3. Рівень монополізації системи гарантування вкладів кредитних спілок та обов'язковість участі.

Зарубіжний досвід свідчить, що формування організаційної структури відбувалося різними шляхами.

Так, до прикладу, в Сполучених Штатах Америки введення федерального страхування було результатом багаторічних експериментів з нефедерального страхування і дискусій між кредитними спілками та федеральним урядом. Кредитні спілки та Національна асоціація кредитних спілок США (CUNA) були проти федерального страхування. Серед аргументів кредитні спілки називали

загрозу створення федеральної дуальної системи, яка прямо або опосередковано означала обов'язкове страхування потенційно небезпечних кредитних спілок.

У 1950 році ліги кредитних спілок ввели приватні спонсорські програми стабілізації, щоб допомогти неспроможним спілкам, але обов'язкового державного страхування не було введено. У 1961 році була запроваджена перша державна спонсорська програма. Нарешті кредитні спілки мовчазно згодилися, оскільки відчували значний тиск ринку (відбувалося стійке зниження заощаджень в 1960-і роки), і федеральним урядом було ухвалено обов'язкове страхування депозитів кредитних спілок у 1970-і роки.

Згідно з федеральним законом про кредитні спілки всі федеральні кредитні спілки повинні були подати заяву федерального страхування негайно. Федеральним кредитним спілкам, які не відповідали вимогам страхування, був наданий 1 рік, щоб поліпшити фінансове становище або припинити свою діяльність. Рівень відшкодування був обмежений 20 тис. дол., потім у 1974 році межа підвищилася до 40 тис. дол. Через значне зниження заощаджень і позик в 1985 році до 1991 року більшість кредитних спілок перейшли на федеральне страхування депозитів. Тому приватні страхові фонди були закриті, а їх членам були виплачені ліквідаційні дивіденди. На даний час в США існує тільки один приватний страховик кредитних спілок.

У 1971 році Національний фонд часткового страхування кредитних спілок (NCUSIF) був створений як оборотний фонд при Казначействі США. На відміну від Федерального фонду страхування депозитів NCUSIF не отримав стартовий капітал з бюджету. NCUSIF фінансується за рахунок страхових внесків, що стягуються за фіксованою ставкою за залученими коштами членів фонду. NCUSIF також має кредитну лінію Казначейства США.

Значні втрати в 1980-х роках змусили Національне управління з кредитних спілок (NCUA) здійснити структурні зміни. NCUSIF перейшли від системи прямих премій до системи, заснованої на капіталізації депозитів. Проте в 1980-1982 рр. страхові відшкодування продовжували зростати. NCUA довелося стягувати додаткові страхові внески. Нарешті в 1984 році Федеральний закон про

кредитні спілки представив план капіталізації, який залишається досі чинним. Федеральний фонд страхування депозитів кредитних спілок спрямовує 1% від своїх застрахованих заощаджень в NCUSIF. NCUSIF досі одержує щорічні премії в розмірі 1/12 від 1% загальної суми заощаджень. Протягом наступних 2-х десятиліть витрати за відшкодуваннями Федерального фонду скоротилися більш ніж на 2 млрд. дол. Тим не менше, у період фінансової кризи негативний впливу зазнав NCUSIF і він був рекапіталізований.

В Польщі вклади кредитних спілок на даний час захищаються дворівневою системою. Перший рівень являє собою Стабілізаційний фонд під управлінням NASCU (Національна асоціація кредитних спілок в Польщі). Фонд використовується для надання допомоги проблемним кредитним спілкам, діяльність яких може бути відновлена. Якщо ж оздоровлення не вдалося, фонд повинен бути використаний для їх злиття або ліквідації. Другий рівень захисту являє собою компанія фонду взаємного страхування - TUV SKOK. Фонд забезпечує страхування депозитів учасників кредитної спілки до 50 000 євро в тих випадках, коли Стабілізаційний фонд не може забезпечити достатнє відшкодування.

В Ірландії функціонував стабілізаційний фонд протягом більш як 30 років і був у віданні Ірландської ліги кредитних спілок. У 2008 році уряд запровадив державну систему гарантування вкладів в кредитних спілках. 100 млн. євро., які знаходилися в стабілізаційному фонді були використані для зниження страхових внесків кредитних спілок порівняно з банківськими установами.

Щодо структури, яка відповідатиме за гарантування депозитів членів кредитних спілок в Україні, то вважаємо, що доцільним є зосередження цієї функції у Фонді гарантування вкладів фізичних осіб.

Наші аргументи на користь Фонду гарантування вкладів фізичних осіб зводяться до того, що Фонд:

- по-перше, має належний досвід виведення фінансових інститутів з ринку та повернення вкладів вкладникам;

- по-друге, має тісну налагоджену співпрацю з Національним банком України;
- по-третє, має розроблені належні методичні підходи до діагностики ризиків неповернення депозитів.

Ще одним ключовим питанням функціонування системи гарантування депозитів також є розмір гарантованого відшкодування.

Основним критерієм ефективності розміру гарантованого відшкодування є знаходження обґрунтованого балансу при його формуванні між рівнем захисту прав вкладників і «моральним ризиком», який може виникати внаслідок надмірної схильності кредитних спілок до ризику та низької мотивації вкладників до моніторингу. При визначенні розміру відшкодування вважаємо доцільним прирівняння її до межі гарантування банківських депозитів.

Зазначимо, що високий рівень відшкодування депозитів кредитних спілок відповідає світовим тенденціям. Так, зокрема за останні посткризові роки спостерігаємо значне посилення захисту вкладників кредитних спілок в розвинених країнах світу.

В період світової фінансової кризи 2008 року в багатьох країнах світу були збільшені суми відшкодування вкладів кредитних спілок. Їх розміри в деяких країнах наведені в табл. 3.10.

Таблиця 3.10

Зміни у сумах відшкодування депозитних вкладів кредитних спілок в різних країнах в період світової фінансової кризи 2008 року

Країна	Сума відшкодування депозитного вкладу кредитної спілки
Ірландія	У вересні 2008 року система гарантування вкладів 155коном гарант на кредитні спілки і межа відшкодування склала 100000 євро.
США	Відшкодування було збільшено з 100 000 дол. До 250 000 дол. На одного вкладника банку або кредитної 155коном га період 1 року
Великобританія	У відповідь на міграцію депозитів кредитних спілок з Великобританії до Ірландії гарантоване відшкодування було збільшене з 35 000 фунтів до 50 000 фунтів.
Німеччина	Оголошено необмежену гарантію вкладів.
ЄС	Збільшення мінімального значення від 20 000 до 50 000 євро і подальше збільшення до 100000 євро після 1 року.

Польща	Збільшення гарантованої суми відшкодування за вкладами в кредитних спілках від 22500 до 50000 євро.
Австралія	Ні банки, ні австралійські кредитні спілки не мали захисту депозитів до кризи. У жовтні 2008 року уряд ввів т.з. 156коном гарантію, а не страхування депозитів. Гарантія була встановлена на рівні до 1млн. AUD терміном на 1 рік. Зараз уряд намагається ввести традиційне страхування вкладів банківських установ та кредитних спілок. * Для того щоб не втратити депозити в Австралії, Нова Зеландія зробила точно такі ж зміни в той же день, що і Австралія.

Джерело: складено автором на основі [70]

При цьому їх практика доводить, що збільшення гарантованих сум відшкодування депозитних вкладів позитивно впливало на репутацію та спроможність спілок конкурувати з іншими фінансовими посередниками на ринках фінансових послуг.

У підсумку, впровадження запропонованих нами заходів, на системній основі, забезпечить отримання таких ефектів, як вдосконалення регулювання та нагляду за кредитними спілками на основі комплексного обґрунтованого підходу, оперативне виведення неплатоспроможних кредитних спілок з ринку фінансових послуг із збереженням довіри вкладників, а також підвищення фінансової стійкості кредитних спілок та їх позитивного впливу на стан економіки та суспільства.

3.3. Концептуалізація пріоритетів зростання соціально-економічної ролі кредитних спілок в економіці та фінансовій системі

З огляду на те, що діяльність кредитних спілок, на відміну від інших фінансово-кредитних посередників, має виражену соціальну спрямованість прибутковість не може бути єдиним показником ефективності їх роботи. Вважаємо, що ефективність повинна оцінюватися як за спроможністю кредитних спілок задовольняти потреби своїх членів в кредиті, так і за рівнем сприяння підвищенню добробуту суспільства загалом.

При викладі рекомендацій щодо забезпечення соціально-економічної ефективності функціонування кредитних спілок вважаємо за необхідне уточнення поняття соціально-економічної ефективності. Якщо звернутися до теоретико-методологічних основ поняття соціальної ефективності, то виходити необхідно із загальновизнаного поняття соціальності. Визначення "соціальний" стосовно якогось явища означає, що воно є втіленням певної системи суспільних відносин і виявляє свою сутність через ці відносини [155]. Поряд з цим поняття «соціальна ефективність» трактується як відповідність результатів господарської діяльності основним соціальним потребам і цілям суспільства [44]. Виходячи з цього, соціально-економічну ефективність діяльності кредитних спілок можна визначити як міру цільових можливостей її (діяльності кредитної спілки) реального впливу на характер і стан соціально-економічних відносин в країні та на їх зміни.

При розробці підходів до підвищення соціально-економічної ефективності функціонування кредитних спілок важливо врахувати, що це є складним, багаторівневим та багатоплановим процесом, який має брати до уваги, по-перше, як аналіз та оцінку фінансових показників функціонування кредитних спілок, так і індикатори рівня життя населення, а по-друге, враховувати їх взаємозв'язок та його мінливість. З огляду на це реалізація соціально-економічної ефективності кредитних спілок має мати алгоритмічний характер, суть якого наведено на рис. 3.1.

У зв'язку із складністю і багатоаспектністю проблеми підвищення соціально-економічної ефективності функціонування кредитних спілок запропоновано зробити ось що. Пропонується безперервна поетапна реалізація соціально-економічної ефективності функціонування кредитних спілок з виділенням можливих п'яти основних етапів. До основних складових першого етапу належать вибір індикаторів рівня життя населення України та вибір показників ефективності функціонування кредитних спілок. Зазначимо, що є різні підходи до вирішення завдань першого етапу. Загалом, важливими показниками соціальної ефективності є поліпшення умов і змісту праці, всебічний розвиток здібностей людини, поліпшення навколишнього середовища та ін. Інтегруючим показником соціальної ефективності є підвищення добробуту, якості та рівня життя населення в країні.

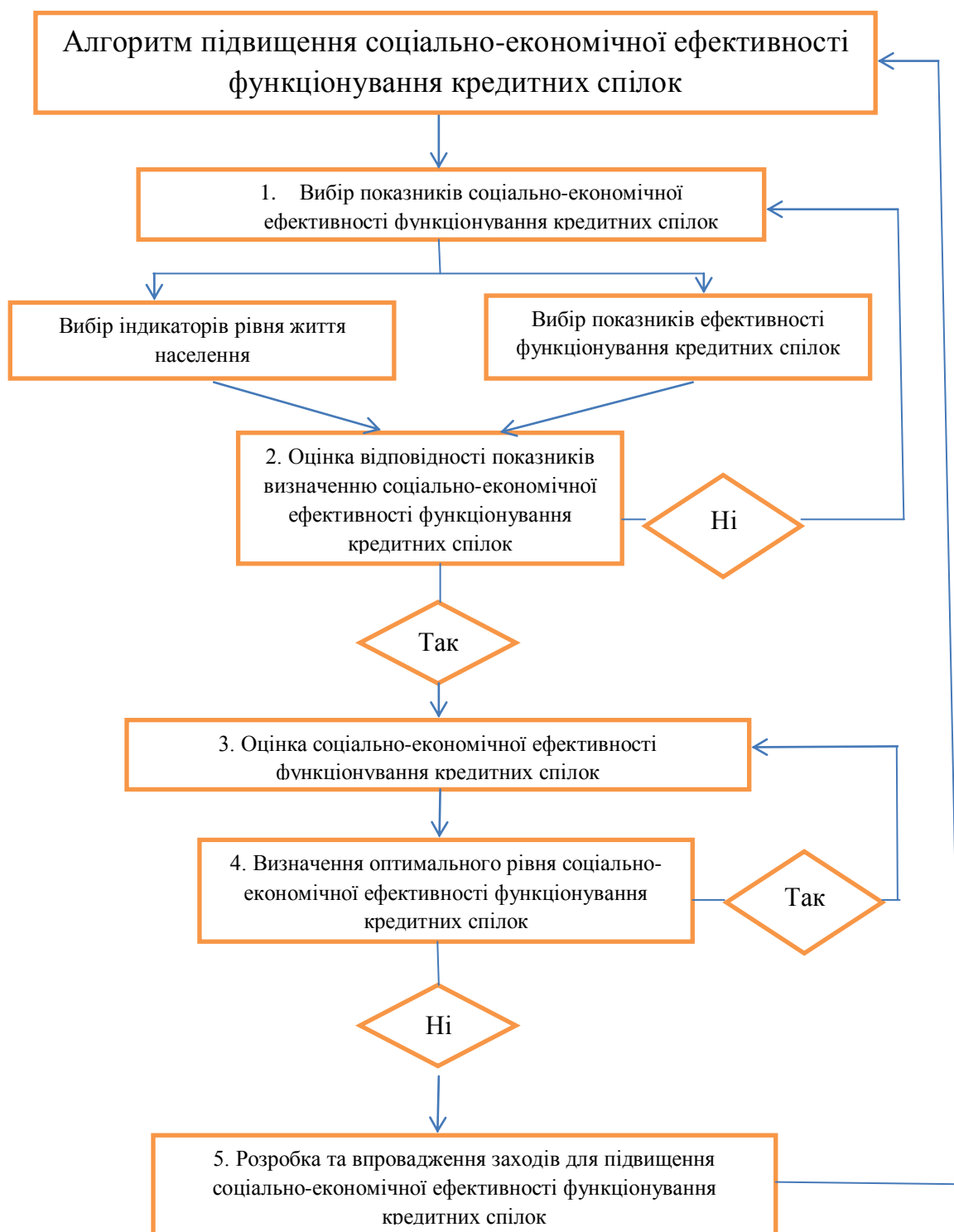

Рис. 3.1. Алгоритм підвищення соціально-економічної ефективності функціонування кредитних спілок

Джерело: власна розробка автора

Уточнимо, що рівень життя населення – це соціально-економічна категорія, яка характеризує можливості суспільства щодо забезпечення життя, діяльності та всебічного розвитку. Він виражається сукупністю суспільних відносин і умов, що

характеризують життя, працю, побут та інтелектуально-культурний розвиток людей, їх свободу та правову захищеність. Його підвищення (соціальний прогрес) є пріоритетним напрямом державної соціально-економічної стратегії, спрямованої на реалізацію засад соціально орієнтованої ринкової економіки. Поняття "рівень життя" акумулює широкий спектр соціально-економічних відносин, котрі виявляються через багаторівневу систему індикаторів стану та умов життєдіяльності особи, домогосподарства, соціальних груп, населення країни та її регіонів.

Цю категорію можна розмежувати на три взаємозалежні поняття: умови життя, власне рівень життя, якість життя. Представлені елементи компонент рівня й якості життя населення можна виміряти за допомогою відповідних показників, застосовуваних в офіційній статистиці. Загальна система показників оцінки рівня й якості життя населення України зображена на рис. 3.2.

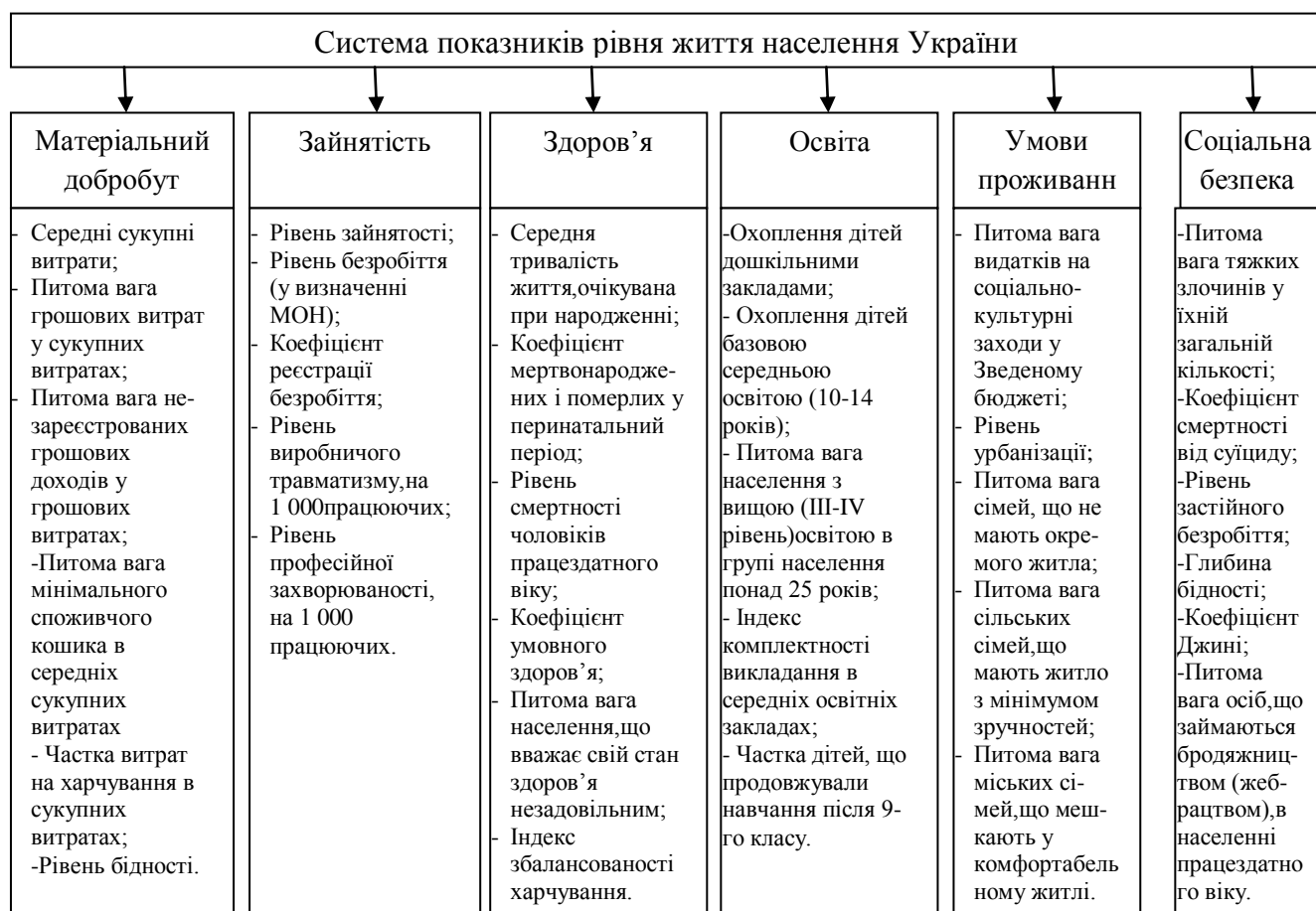

Рис. 3.2. Система показників рівня життя населення України, що застосовується в офіційній статистиці

Джерело: складено автором на основі [67]

Якщо ж з представлених показників виокремити показники, що стосуються безпосередньо діяльності кредитних спілок, то, спираючись на здобутки інших науковців [65] та, зважаючи на власні погляди, можемо до таких індикаторів віднести: 1) розширення зайнятості (збереження та створення нових робочих місць); 2) розвиток бізнесу позичальників – зростання оборотів бізнесу, диверсифікація, зміна структури; 3) зростання особистих і сімейних доходів позичальників.

Представлена в роботі система показників, які характеризують рівень соціально-економічної ефективності діяльності кредитних спілок України, включає одинадцять показників, порядок розрахунку яких та інтерпретацію наведено в табл. 3.11.

Таблиця 3.11

**Показники рівня соціально-економічної ефективності
діяльності кредитних спілок України**

Назва	Показник	Порядок розрахунку	Інтерпретація значення показників	Бажана поведінка показника
CE1	Капітал кредитних спілок	$\sum \text{капітал кредитних спілок}$	Вказує на вплив кредитних спілок на економіку країни та їх стійкість	Зростання
CE2	Ступінь кооперування населення	$\frac{\sum \text{кількість членів КС}}{\sum \text{чисельність працездатного населення}}$	Вказує на поширення кооперативного руху та довіру до кредитних спілок	Зростання
CE3	Індекс зміни кількості членів кредитних спілок	$\frac{\sum \text{кількість членів КС у звітному році}}{\sum \text{кількість членів КС у попередньому році}}$	Дозволяє оцінити зміни в поширенні кооперативного руху та рівня довіри до кредитних спілок	Зростання
CE4	Обсяг виданих кредитів у розрахунку на одного члена КС	$\frac{\sum \text{обсяг виданих кредитів}}{\sum \text{кількість членів КС}}$	Вказує на довіру фінансових інститутів до позичальників та їх вплив на розвиток бізнесу та/чи задоволення споживчих потреб позичальників	Зростання
CE5	Середня сума виданих кредитів	$\frac{\sum \text{обсяг виданих кредитів}}{\sum \text{кількість членів КС, що мають діючі кредитні договори}}$	Вказує на довіру фінансових інститутів до позичальників та рівень їх впливу на розвиток бізнесу та/чи задоволення споживчих потреб позичальників	Зростання

Продовження табл. 3.11

CE6	Індекс зміни обсягів кредитування	$\frac{\sum \text{обсяг виданих кредитів у звітному році}}{\sum \text{обсяг виданих кредитів у попередньому році}}$	Дозволяє оцінити зміни у впливі кредитних спілок на розвиток бізнесу та/чи задоволення споживчих потреб позичальників	Зростання
CE7	Частка кредитів в активах кредитних спілок	$\frac{\sum \text{обсяг виданих кредитів}}{\sum \text{обсяг активів}}$	Показує яка частка активів спрямовується на потребу у фінансо-вих ресурсах для розвитку бізнесу чи задоволення споживчих потреб позичальників. Дозволяє оцінити ризик портфеля.	Зростання в межах норми
CE8	Середньозважена відсоткова ставка за кредитами		Дозволяє оцінити доступність фінансових ресурсів для розвитку бізнесу чи задоволення споживчих потреб позичальників.	Спадання
CE9	Рівень прострочення та неповернення кредитів	$\frac{\sum \text{заборгованість за простроченими та неповерненими кредитами}}{\sum \text{обсяг наданих кредитів}} * 100\%$	Показує ризик кредитного портфеля.	Спадання
CE10	Середня сума розміщених депозитів	$\frac{\sum \text{обсяг внесків на депозитні рахунки}}{\sum \text{кількість членів КС, що мають внески}}$	Вказує на поширення кооперативного руху та довіри до кредитних спілок. Дозволяє оцінити можливості зростання доходів вкладників	Зростання
CE11	Індекс зміни обсягів депозитів	$\frac{\sum \text{обсяг внесків у звітному році}}{\sum \text{обсяг внесків у попередньому році}}$	Дозволяє оцінити зміни в поширенні кооперативного руху та рівня довіри до кредитних спілок.	Зростання

Джерело: сформовано автором на основі [65]

Слід відзначити, що складові першого етапу мають імовірний характер і можуть змінюватися в ході другого етапу - оцінки відповідності показників визначенню соціально-економічної ефективності функціонування кредитних спілок (якщо це викликано об'єктивними процесами). Так, з результатів другого етапу можуть формуватися додаткові вимоги до системи показників. Таким чином алгоритмічний підхід забезпечує гнучкість на всіх етапах.

Головними вимогами до показників вважаємо такі:

- всебічність оцінки результатів функціонування,
- достатність за кількістю,
- можливість їх порівняння
- простота розрахунку.

Переконані, що подальший проведений нами аналіз в розрізі запропонованих показників рівня соціально-економічної ефективності діяльності вітчизняних кредитних спілок дозволить комплексно, детально та всебічно охарактеризувати її рівень та визначити основні вектори подальшої діяльності в напрямі підвищення соціального ефекту від роботи кредитних спілок на ринках фінансових послуг України.

Отож, динаміка показника капіталу кредитних спілок (CE1), представлена на рис. 3.3, засвідчує спадну тенденцію у період 2012-2015 рр., з дуже незначним поліпшенням ситуації в 2016-2017 рр., а отже і фінансового підґрунтя для зростання та розширення діяльності кредитних спілок на ринках фінансових послуг України немає і, як наслідок, гіпотетично можемо стверджувати про спадання соціально-економічної ефективності їх роботи.

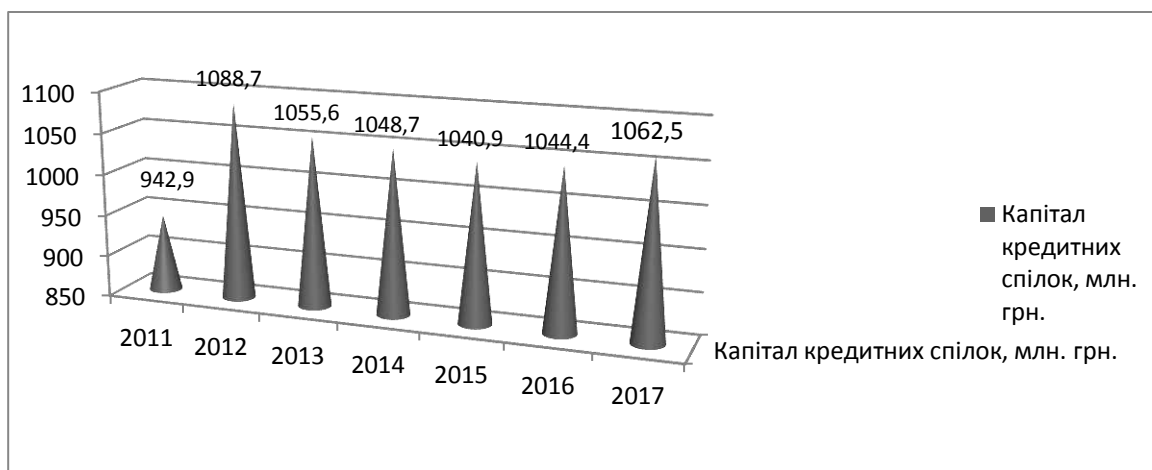

Рис. 3.3. Динаміка показника CE1 соціально-економічної ефективності діяльності кредитних спілок України за 2011-2017 рр.

Джерело: складено автором на основі [84]

Цю ж гіпотезу підтверджує динаміка показника CE2 рівня соціально-економічної ефективності діяльності кредитних спілок, яка представлена на рис. 3.4. Рівень кооперування населення України з 2012 по 2017 рік знизився з 0,034 до 0,024, а отже знизилася частка населення, залученого до кредитної кооперації.

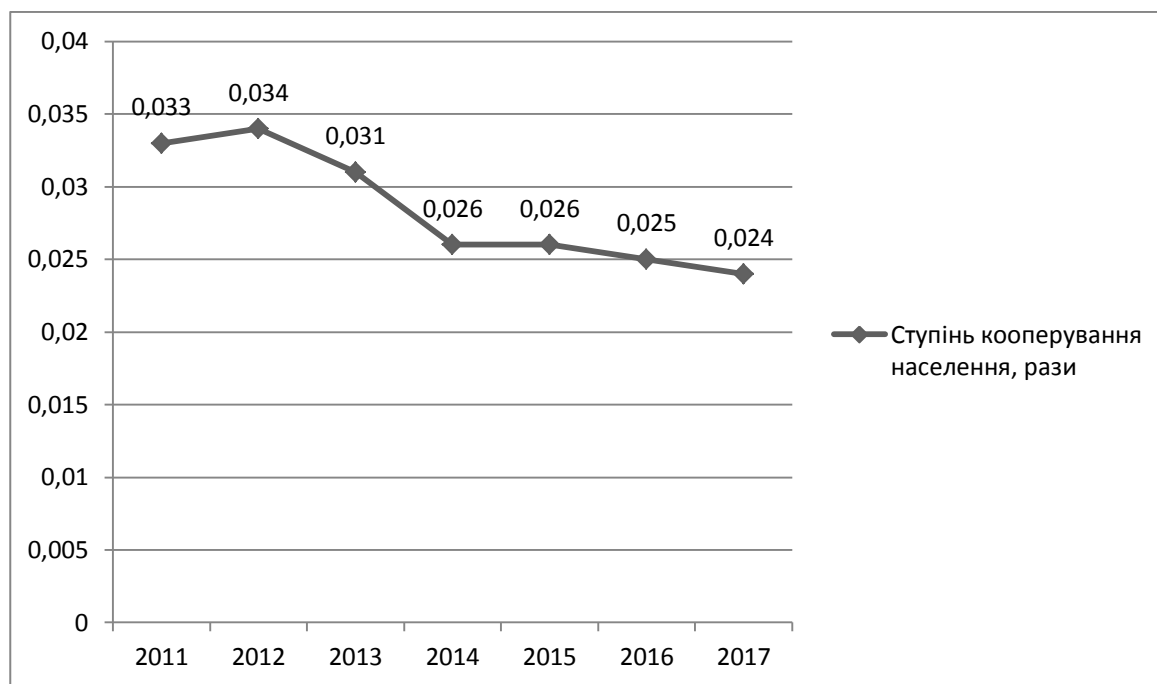

Рис. 3.4. Динаміка показника SE2 соціально-економічної ефективності діяльності кредитних спілок України за 2011-2017 рр.

Джерело: складено автором на основі [84]

Оцінка показника SE3 соціально-економічної ефективності діяльності кредитних спілок України, представлена в табл. 3.12, дозволяє також стверджувати про значні спадні тенденції з деяким їх уповільненням в 2015 році. Індекс зміни кількості членів кредитних спілок в 2015 році у порівнянні з 2014 роком значно уповільнив своє спадання і зріс до 0,93 у порівнянні з 0,84 в 2014 році, але при цьому все ж значення його менше 1. А вже в 2016 році значення цього показника значно знизилося до значення 2014 року і становило 0,84, хоча в 2017 році спостерігалось незначне зростання його значення до 0,88.

Таблиця 3.12

Оцінка показника SE3 соціально-економічної ефективності діяльності кредитних спілок України за 2010-2017 рр.

Рік	Кількість членів кредитних спілок, тис. ос.	Індекс зміни кількості членів кредитних спілок
2010	1570,3	-
2011	1062,4	0,68

Продовження табл. 3.12

2012	1095,9	1,03
2013	980,9	0,89
2014	821,6	0,84
2015	764,6	0,93
2016	642,9	0,84
2017	564,1	0,88

Джерело: складено автором на основі [84]

Динаміка показника СЕ4 соціально-економічної ефективності діяльності вітчизняних кредитних спілок, представлена на рис. 3.5, дещо відрізняється від тенденцій попередніх показників. Так, обсяг виданих КС кредитів у розрахунку на 1 члена зростав протягом 2011-2014 рр., і лише в 2015 році спостерігаємо спадання з 2 428 грн. до 2 344,6 грн., з відновленням зростаючої тенденції в 2016 році аж майже до 3 400 грн. на 1 члена КС. Така тенденція спричинена не стільки значним збільшенням обсягів кредитування спілками, скільки значним зменшенням чисельності їх членів. Описана нами ситуація впливає на висунуту раніше гіпотезу про падіння соціальної ефективності діяльності кредитних спілок України в період кризи 2012-2015 рр., в частині проведення наступного ретельнішого аналізу тенденцій динаміки інших показників.

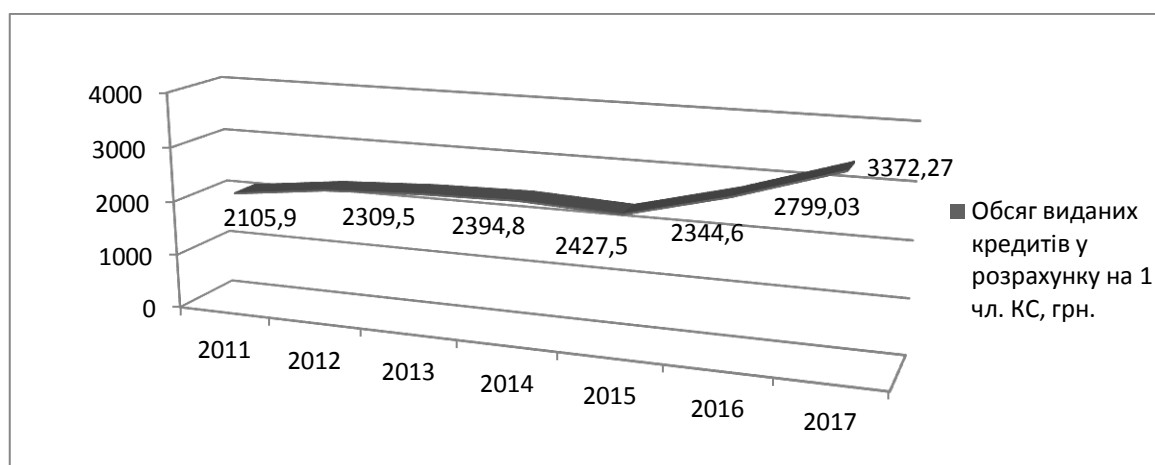

Рис. 3.5. Динаміка показника СЕ4 соціально-економічної ефективності діяльності кредитних спілок України за 2011-2017 рр.

Джерело: складено автором на основі [84]

Позитивні тенденції також засвідчує динаміка показника СЕ5 соціально-економічної ефективності діяльності вітчизняних кредитних спілок на ринках фінансових послуг (табл. 3.13).

Таблиця 3.13

**Оцінка показника СЕ5 соціально-економічної ефективності діяльності
кредитних спілок України за 2011-2017 рр.**

Рік	Обсяг наданих кредитними спілками кредитів, млн. грн.	Кількість членів кредитних спілок, що мають діючі кредитні договори, тис. ос.	Середня сума виданих кредитів, грн.
2011	2237,4	249,3	8974,7
2012	2531,0	254,0	9964,6
2013	2349,1	233,6	10056,1
2014	1994,4	186,6	10688,1
2015	1792,7	162,2	11052,4
2016	1799,5	148,6	12109,7
2017	1902,3	134,3	14164,6

Джерело: складено автором на основі [84]

Середня сума виданих КС кредитів у період з 2011 по 2017 рік постійно зростала з 8 975 грн. до 14 164 грн. Така тенденція може свідчити на користь гіпотези про підвищення соціально-економічної ефективності діяльності спілок в період 2011-2017 рр. при інших рівних умовах. Однак, якщо проаналізувати глибше, то бачимо, що і обсяги наданих вітчизняними спілками кредитів і кількість членів КС, які мають діючі договори, в період з 2012 по 2017 рік невпинно зменшувалася.

Поряд з цим динаміка індексу зміни обсягів кредитування (показника СЕ6), представлена в табл. 3.14, з 2012 по 2017 рік мала значний спадний тренд і сягнула значення 1,004 порівняно з 1,13 у 2012 році.

При цьому у 2017 році все ж обсяг кредитування вітчизняних спілок незначно зріс і індекс зміни обсягів кредитування сягнув значення 1,06, що може свідчити про незначне підвищення соціально-економічної ефективності їх діяльності.

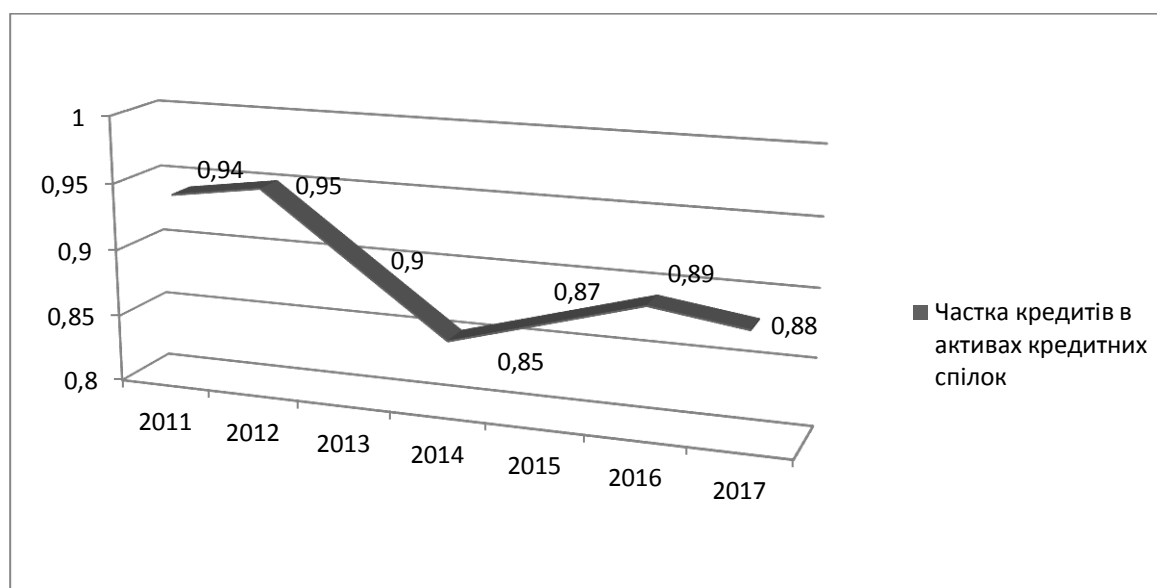
Таблиця 3.14

**Оцінка показника СЕ6 соціально-економічної ефективності діяльності
кредитних спілок України за 2011-2017 рр.**

Рік	Обсяг наданих кредитів, млн. грн.	Індекс зміни обсягів кредитування
2010	3349,5	-
2011	2237,4	0,67
2012	2531,0	1,13
2013	2349,1	0,93
2014	1994,4	0,85
2015	1792,7	0,90
2016	1799,5	1,004
2017	1902,3	1,06

Джерело: складено автором на основі [84]

Динаміка показника СЕ7 соціально-економічної ефективності діяльності вітчизняних кредитних спілок, представлена на рис. 3.6, засвідчує значне спадання частки кредитів в активах кредитних спілок в період з 2012 по 2014 року з поступовим нарощуванням значення цього показника в 2015-2017 рр. 0,85 до 0,88.

**Рис. 3.6. Динаміка показника СЕ7 соціально-економічної ефективності
діяльності кредитних спілок України за 2011-2017 рр.**

Джерело: складено автором на основі [84]

Така ситуація може свідчити про поступове відновлення ринку споживчого кредитування в Україні та підвищення соціальної ефективності діяльності вітчизняних кредитних спілок.

Аналіз динаміки середньозваженої відсоткової ставки за кредитами спілок (показника соціальної ефективності СЕ8) порівняно із середньозваженою відсотковою ставкою за кредитами банків показує вкрай низьку соціально-економічну ефективність діяльності перших, оскільки відсоткова ставка за кредитами спілок майже у 2 рази перевищує ставку за кредитами банків, та ще і в 2016 році вона показує зростання з 39,6% до 41,8% з незначним спаданням у 2017 році до 40,7% (рис.3.7).

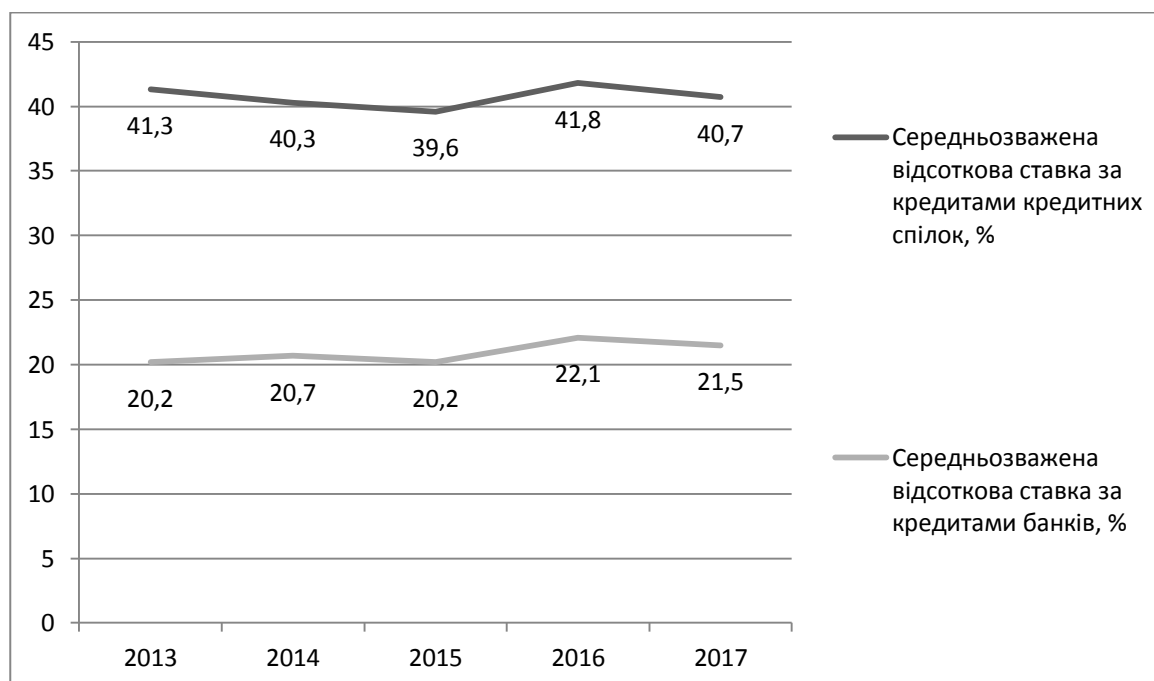

Рис. 3.7. Оцінка динаміки середньозважених відсоткових ставок за кредитами кредитних спілок та банків України за 2013-2017 рр.

Джерело: складено автором на основі [84]

Разом з тим про підвищення соціально-економічної ефективності діяльності кредитних спілок на ринках фінансових послуг може свідчити динаміка рівня прострочення та неповернення кредитів (показника соціальної ефективності СЕ9), яка в 2017 році показує зниження на 2,3 п.п. з 20,5% до 18,2% (рис.3.8). Такий стан засвідчує поліпшення якості кредитного портфеля спілок і, як результат, може свідчити про можливість підвищення соціального ефекту від їх діяльності.

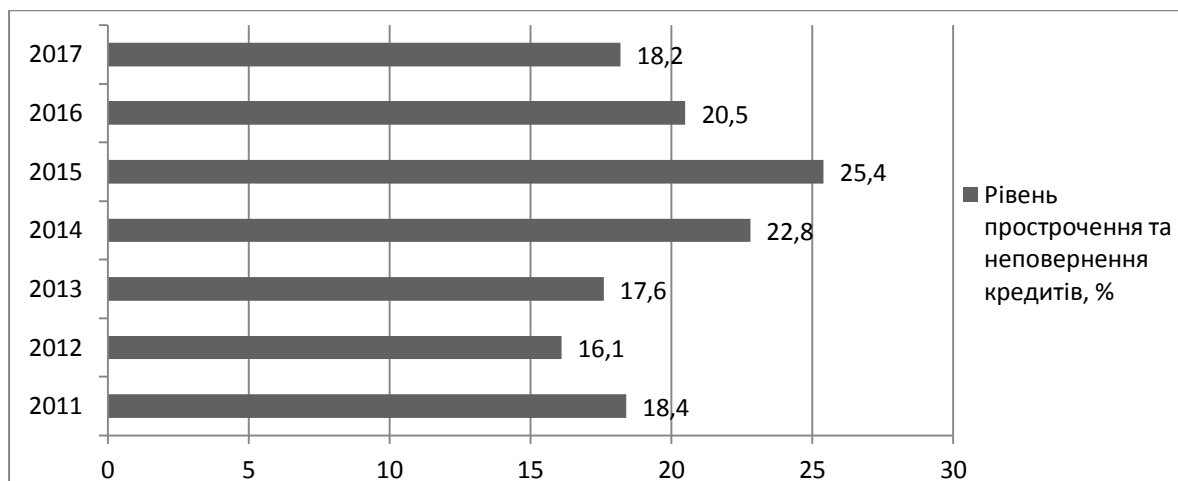

Рис. 3.8. Динаміка показника СЕ9 соціально-економічної ефективності діяльності кредитних спілок України за 2011-2017 рр.

Джерело: складено автором на основі [84]

Динаміка середньої суми розміщених депозитів кредитних спілок (показника соціальної ефективності СЕ10) показує значне зниження в 2016 році до 20,2 тис. грн. у порівнянні з 32,3 тис. грн. в 2015 році, причому це значення стало найнижчим в період з 2011 по 2017 рік. Однак вже в 2017 році значення показника СЕ10 зросло у два рази і сягнуло значення 43,2 тис. грн. (рис.3.9).

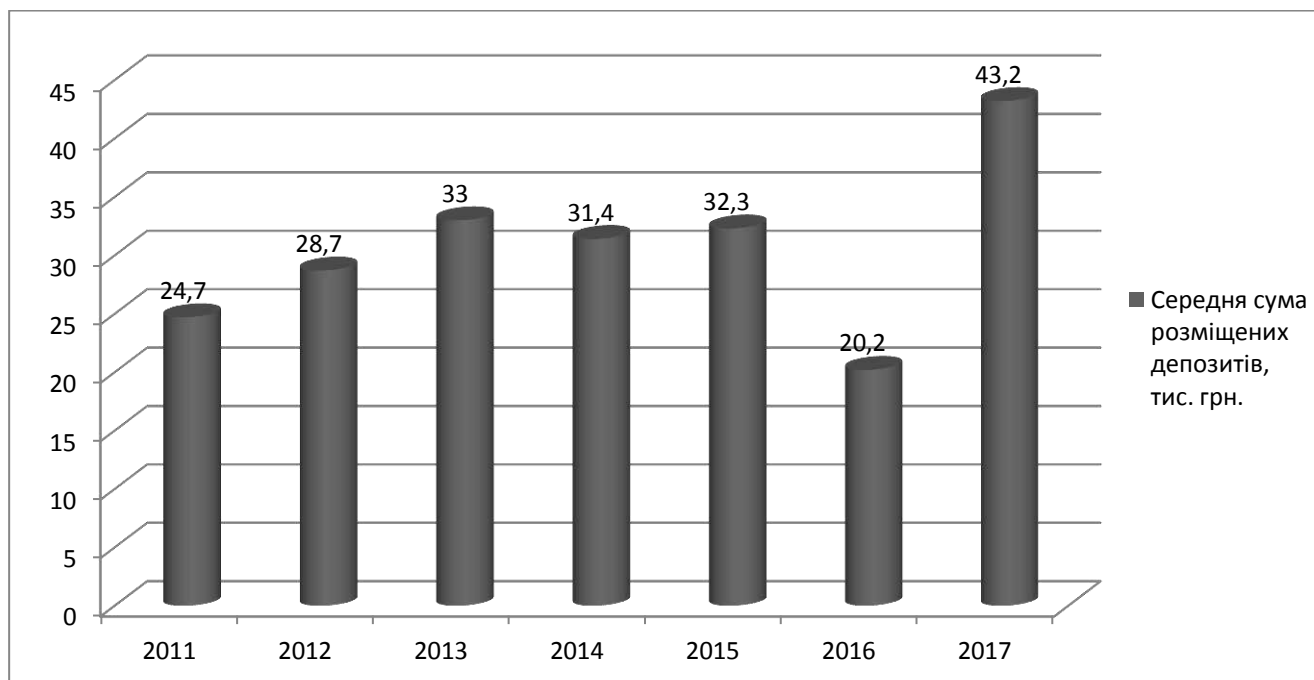

Рис. 3.9. Динаміка показника СЕ10 соціально-економічної ефективності діяльності кредитних спілок України за 2011-2017 рр.

Джерело: складено автором на основі [84]

Отож можна стверджувати про поступове відновлення довіри до діяльності кредитних спілок і, як результат, незначне підвищення їх соціальної ефективності в площині депозитної діяльності.

Зображена на рис. 3.10 динаміка індексу зміни обсягів депозитів, розміщених в кредитних спілках (показника соціальної ефективності CE11), має позитивний тренд до підвищення з 2014 по 2017 рік з незначним перевищенням критичного значення 1 в 2017 році.

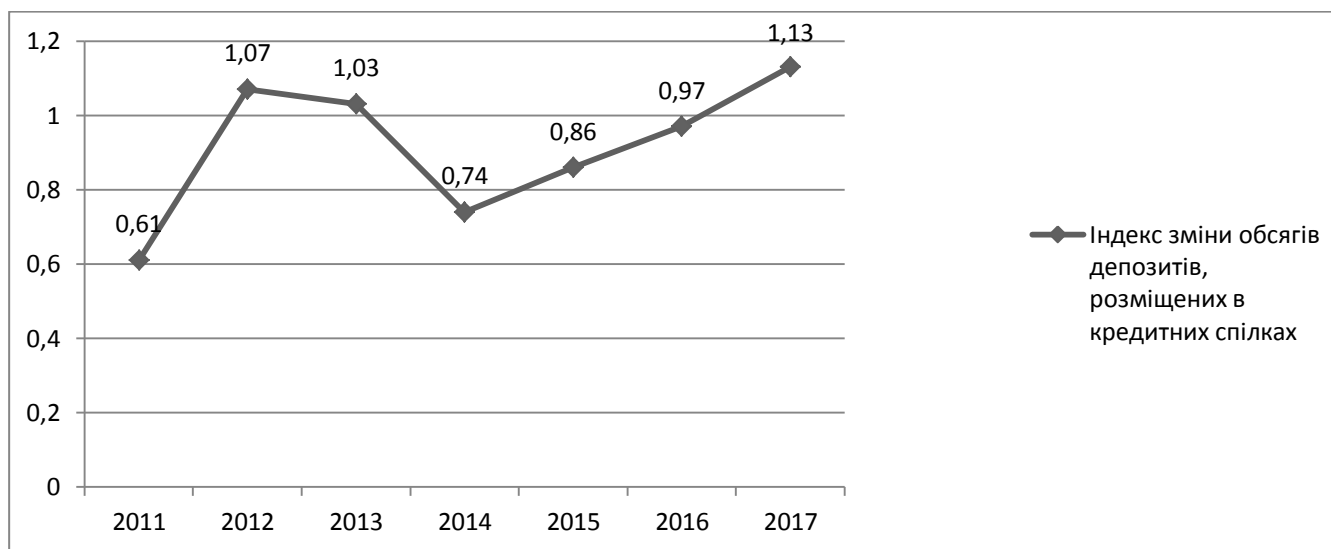

Рис. 3.10. Динаміка показника CE11 соціально-економічної ефективності діяльності кредитних спілок України за 2011-2017 рр.

Джерело: складено автором на основі [84]

Зрозуміло, що така ситуація не може обґрунтовано свідчити на користь зростання соціальної ефективності діяльності кредитних спілок на фінансових ринках України, однак все ж слугує доказом активізації їх депозитної діяльності, а отже, і поліпшенням соціального ефекту від наданих членам спілки послуг.

Отож завершивши аналіз динаміки запропонованих нами в табл. 3.11 показників соціально-економічної ефективності діяльності вітчизняних кредитних спілок, дійшли до такого висновку.

Негативні тенденції в своїй динаміці, які можуть свідчити про низький рівень соціально-економічної ефективності діяльності кредитних спілок на вітчизняних ринках фінансових послуг, показують показники CE1, CE2, CE3,

CE8, CE10, функціональність яких лежить в площині капіталоутворення, рівня кооперації населення та депозитної діяльності спілок. Навпаки ж, позитивні тенденції має динаміка таких показників, як CE4, CE5, CE6, CE7, CE9, CE11, які стосуються в основному кредитної діяльності та частково депозитної діяльності спілок України.

На наш погляд, такий стан речей свідчить про недостатню довіру населення до діяльності кредитних спілок, яка спричинена як необізнаністю з принципами кредитної кооперації, так і негативним досвідом втрати коштів на рахунках банківських та небанківських фінансових установ, а також незначною «капіталомісткістю» українського населення, тобто незначним середнім рівнем заощаджень домашніх господарств.

Разом з тим, можемо стверджувати про достатню функціональну ефективність діяльності вітчизняних кредитних спілок, пов'язану з кредитною діяльністю. Так, всі індикатори кредитної та один індикатор депозитної діяльності показують в останні роки значне поліпшення, що свідчить на користь підвищення їх соціальної ефективності, оскільки саме надані кредити та покращання якості кредитного портфеля більшою мірою сприяють підвищенню добробуту населення України.

Загалом просвітницьку роботу доцільно проводити за такими напрямками:

- підвищення фінансової грамотності населення;
- підвищення професійного рівня фахівців, які працюють у кредитних спілках;
- підвищення рівня кооперування та фінансової грамотності саморегулювальних організацій фінансового ринку.

Переконані, що активізація просвітницької роботи з населенням з питань кредитної кооперації, а також поступове нарощування заощаджень вітчизняного населення дозволить збільшити капітал кредитних спілок, а відтак підвищити соціальну ефективність їх діяльності на ринках фінансових послуг України.

Як вже підкреслювалося, кінцевим ефектом від діяльності кредитних спілок повинно розглядатися підвищення рівня життя населення. Якщо

спілки ефективно функціонують в соціальному сенсі, то результатом діяльності буде підвищення зайнятості та зростання доходів населення, а також збільшення ефективності фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання [35].

Населення, створюючи свої кредитні спілки, фактично здійснює діяльність із самозабезпечення фінансовими послугами, самозадоволення наявних фінансових потреб шляхом об'єднання між собою власних заощаджень, для задоволення фінансових потреб один одного.

З метою розв'язання складних економічних, фінансових, організаційних та соціальних завдань, які виникають сьогодні, найповніше охоплення населення кредитними спілками сприятиме залученню заощаджень населення та їх акумуляції на соціально-економічні зрушення та суттєве підвищення життєвого рівня в країні, що у свою чергу дозволить послабити негативний вплив наслідків фінансової кризи на рівень життя населення [43, с. 34-37].

В напрямі роботи з повернення довіри до діяльності фінансово-кредитних установ, зокрема, кредитних спілок, необхідно створити ефективну ринкову інфраструктуру кредитної кооперації. Об'єктивна потреба у формуванні інфраструктури системи кредитної кооперації в Україні зумовлена надзвичайно актуальною проблемою фінансової підтримки кредитних спілок в Україні в контексті захисту вкладів їх членів, особливо в умовах фінансової кризи й економічної нестабільності. Створення інфраструктури системи кредитної кооперації, вдосконалення державного регулювання в частині пруденційного нагляду, фінансового моніторингу діяльності, побудова системи захисту вкладів членів кредитних спілок в Україні дасть змогу підвищити ефективність їхньої діяльності, сприятиме відновленню довіри до фінансово-кредитних інститутів національного ринку фінансових послуг та стабілізації соціально-економічної ситуації у країні [161, с. 80-88].

У сучасних умовах економічного розвитку, динамічності, посилення конкурентоспроможності та непередбачуваних змін законодавства, кредитні

спілки потребують розробки стратегічних напрямів підвищення соціально-економічної ефективності:

1. Повернення довіри населення до діяльності кредитних спілок шляхом проведення просвітницької роботи. Це повинно реалізовуватися як силами самих кредитних спілок, так і їх громадськими об'єднаннями у вигляді зустрічей з громадськістю та проведення різноманітних семінарів та тренінгів для підвищення фінансової грамотності населення України.

2. Залучення більшої частки капіталу домашніх господарств як альтернативного у порівнянні з банківським кредитуванням джерела покриття потреби домогосподарств у додаткових коштах. Це може відбуватися внаслідок вдалого проведення просвітницької роботи та як результат оприлюднення інформації про позитивні результати діяльності спілок за певний звітний період.

3. Включення кредитних спілок України до системи гарантування вкладів фізичних осіб, що дозволить кредитним спілкам залучати суттєвішу депозитну базу і як результат виведе кредитну кооперацію України на вищий щабель в системі забезпечення джерельної бази соціально-економічного зростання нашої держави.

4. Удосконалення систем управління ризиками у вітчизняних кредитних спілках задля забезпечення стійких ефективних результатів їх діяльності, що в результаті буде позитивно відображатися на соціально-економічному добробуті її членів та поліпшенню їх іміджу серед населення.

5. Активна участь кредитних спілок України в первинному фінансовому моніторингу у зв'язку з активізацією операцій з відмивання незаконних доходів та фінансування тероризму і закупці зброї в нашій державі, що дозволить забезпечити прозорість та публічність кредитної кооперації і дозволить залучити ширшу клієнтську базу, орієнтовану та законне використання вільних фінансових коштів в процесах соціально-економічного розвитку країни.

Переконані, що рух згідно перелічених стратегічних напрямів подальшого розвитку кредитної кооперації України дозволить значно підвищити соціально-економічну ефективність діяльності кредитних спілок та значно посилити їх роль на фінансових ринках нашої країни.

Висновки до розділу 3

За результатами проведеного у третьому розділі дослідження сформульовано наступні висновки та рекомендації.

Обґрунтовано необхідність в розробці заходів з реформування системи регулювання кредитних спілок на основі кращого міжнародного досвіду. У сфері державного регулювання та нагляду за кредитними спілками в Україні для підвищення ефективності їх діяльності запропоновано такі заходи: 1) передати наглядові функції за сектором кредитної кооперації від Нацкомфінпослуг до Національного банку України; 2) вдосконалити зовнішні та внутрішні процеси регулювання діяльності кредитних спілок; 3) сформувати належну систему гарантування депозитів членів кредитних спілок.

До заходів з реформування діяльності кредитних спілок на фінансовому ринку України віднесено такі: 1) посилення вимог до обмеження розмірів депозитних внесків окремих членів спілок шляхом зниження діючої норми в 10% від загальних зобов'язань кредитної спілки до 5-7%; 2) зміна вимог до інвестиційних операцій кредитних спілок (розширення переліку можливих інвестиційних операцій кредитних спілок; встановлення вимог до здійснення інвестиційних операцій кредитними спілками України в контексті їх обліку в балансі згідно міжнародних стандартів; обмеження інвестиційних ризиків за допомогою встановлення нормативу інвестування; 3) запровадження норми резервування на рівні 1% для прострочених кредитів терміном до 3-х місяців; 4) посилення вимог до транспарентності кредитних спілок на фінансовому ринку; 5) введення нових правил формування органів управління кредитними спілками та обов'язкових вимог до досвіду, компетенції, професіоналізму та порядності членів системи управління кредитними спілками особливо в частині наявності освіти та позитивного досвіду роботи у відповідних галузях, а також відсутності сумнівної репутації щодо фінансових питань членів органів управління спілки.

Визначено необхідність формування інституту страхування депозитів кредитних спілок в Україні. До ключових напрямів формування інституту віднесено: визначення обов'язковості участі кредитних спілок в системі гарантування депозитів; зосередження функції страхування депозитів кредитних спілок у Фонді гарантування вкладів фізичних осіб; визначення граничного розмір відшкодування гарантованих депозитів кредитних спілок на рівні банківських вкладів.

Запропоновано для оцінки впливу соціально-економічного розвитку держави на рівень кредитної кооперації використовувати моделі панельних даних зі сталими коефіцієнтами, моделі з випадковими та фіксованими ефектами. В якості залежних змінних, що характеризують стан кредитних спілок, обґрунтовано такі: 1) кількість кредитних спілок; 2) кількість членів кредитних спілок; 3) збереження та пайові внески; 4) сума кредитів; 5) ступінь проникнення. На основі дослідження становлення та функціонування кредитних спілок сформовано таку систему незалежних чинників, які є визначальними для їх розвитку: ВВП на душу населення; рівень безробіття; інфляція споживчих цін; прямі іноземні інвестиції; час, необхідний для початку бізнесу.

За результатами проведеного економетричного моделювання впливу соціально-економічного розвитку держави на рівень кредитної кооперації в ньому доведено таке. По-перше, показники економічного розвитку держави впливають на розміри збережень та пайові внески, а також на обсяг позик кредитних спілок. Серед показників економічного розвитку держави найбільший вплив має ВВП та обсяг прямих іноземних інвестицій, про що свідчить велике значення коефіцієнта кореляції. По-друге, на кількість кредитних спілок, кількість членів кредитних спілок та рівень проникнення кооперації показники економічного розвитку держави не мають суттєвого впливу. По-третє, побудовані моделі з фіксованими та випадковими ефектами вказують на те, що нема диференціації між країнами щодо впливу показників

економічного розвитку держави та характеристиками діяльності кредитних спілок.

Проведене моделювання дало підстави стверджувати про незначний вплив рівня соціально-економічного розвитку держави на рівень проникнення кредитної кооперації в ній, разом з тим, економічні характеристики діяльності кредитних спілок, такі як розміри депозитів та кредитів, що надаються спілками, корелюються з показниками економічного розвитку країни. Зроблені висновки дозволяють робити прогнози для визначення подальших тенденцій розвитку кредитних спілок в Україні.

Запропоновано алгометричний підхід до забезпечення соціально-економічної ефективності функціонування кредитних спілок на основі п'яти основних етапів: 1) вибір показників соціально-економічної ефективності функціонування кредитних спілок; 2) оцінка відповідності показників визначенню соціально-економічної ефективності функціонування кредитних спілок; 3) оцінка соціально-економічної ефективності функціонування кредитних спілок; 4) визначення відповідності рівня соціально-економічної ефективності функціонування кредитних спілок; 5) розробка та впровадження заходів для підвищення соціально-економічної ефективності функціонування кредитних спілок.

На основі визначених критеріїв відбору (всебічність оцінки результатів функціонування, достатність за кількістю, можливість порівняння, простота розрахунку) обґрунтовано систему показників, які повною мірою дозволяють оцінити рівень соціально-економічної ефективності діяльності кредитних спілок України. Апробація запропонованого підходу дозволила виділити ключові проблеми в реалізації соціально-економічної ефективності кредитних спілок в Україні.

Для підвищення соціально-економічної ефективності кредитних спілок в Україні запропоновано заходи з активізації просвітницької роботи та вдосконалення ринкової інфраструктури кредитної кооперації. Активізація просвітницької роботи з населенням з питань кредитної кооперації дозволить

підвищити довіру та збільшити капітал кредитних спілок. Створення інфраструктури системи кредитної кооперації дасть змогу комплексно забезпечити ефективність їхньої діяльності.

Основні наукові результати, одержані у третьому розділі дослідження, опубліковано в працях [106; 118; 119].

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, яке полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних положень та розробленні практичних рекомендацій щодо вдосконалення діяльності кредитних спілок на ринках фінансових послуг України з метою підвищення ефективності їх діяльності в сучасних умовах розвитку світового фінансового простору. Проведене дослідження дало змогу зробити такі висновки і обґрунтувати наступні пропозиції.

1. В умовах розвитку сучасного світового фінансового середовища дедалі більшого значення набуває фінансове посередництво як один із найефективніших способів перерозподілу фінансового капіталу. На підставі теоретичного узагальнення сутності поняття «фінансове посередництво» та «фінансовий посередник» автором визначено, що фінансовий посередник – це юридична особа, професійна діяльність якої пов'язана з акумулюванням та розподілом тимчасово вільних коштів суспільства для задоволення попиту учасників фінансових операцій зазвичай з метою отримання прибутку. Доведено, що для розвитку фінансового посередництва та діяльності фінансових посередників в економіці країни важливе значення відіграє модель організації фінансових відносин на ринках. Акцентовано, що модель фінансового посередництва змішаного типу дозволяє поліпшити стартові умови функціонування для небанківських фінансових установ та зменшує рівень монополії банків у фінансовому секторі України.

2. Акцентовано, що кредитні спілки є частиною небанківського фінансового сектору та важливим суб'єктом вітчизняних ринків фінансових послуг. На макрорівні роль кредитних спілок зводиться до: забезпечення ефективного оптимального перерозподілу фінансових ресурсів між окремими суб'єктами ринку; сприяння добробуту населення, розвитку малого та середнього бізнесу; сприяння покращенню добробуту бідних верств населення. На рівні фінансового ринку досліджувані фінансові інститути забезпечують: сприяння розвитку фінансового

ринку та його інфраструктури; пом'якшення падіння ринку в період банківських криз; пом'якшення недоліків ринку, зумовлених недостатньою кількістю надання фінансових послуг певному колу суб'єктів, які їх потребують; на мікрорівні (рівні учасників фінансових відносин) роль кредитних спілок зводиться до такого: заощадження фінансових ресурсів; надання можливості для кожного окремого кредитора оперативно розмістити вільні кошти в дохідні активи; надання можливості певним групам осіб отримати фінансові ресурси чи взяти участь в управлінні спілкою.

3. Доведено, що роль кредитних спілок може бути різною в різних країнах за низкою ознак: поширенням кооперативного руху; охопленням учасників кредитних спілок; обсягами активів та операцій кредитних спілок; переважанням соціальних чи фінансових цілей; рівнем конкурентоздатності порівняно з іншими фінансовими інститутами. Ключовими чинниками, що впливають на розвиток кредитно-кооперативного руху в Україні та визначають роль кредитних спілок, є такі: 1) доступність фінансових ресурсів кредитних спілок, яка зумовлена рівнем економічного розвитку держави; 2) розуміння широкими верствами населення кооперативної природи кредитних спілок, що значно популяризує інститути, сприяє довірі та підвищує їх соціальну значущість; 3) належна система державного нагляду та регулювання кредитної кооперації.

4. Обґрунтовано авторський підхід до здійснення державного регулювання та нагляду шляхом передачі регулятивних та наглядових функцій двом окремим органам регулювання та нагляду за ринками фінансових послуг. Крім того, окреслений перелік інструментів щодо державного регулювання та нагляду за діяльністю кредитних спілок, який, зокрема, включає імплементацію найважливіших директив ЄС щодо започаткування діяльності кредитних спілок, удосконалення механізму забезпечення платоспроможності та ліквідності кредитних спілок згідно зі стандартами Базеля II та III, запровадження рефінансування кредитних спілок та визначення порядку його здійснення, створення необхідних законодавчих та інституційних умов для функціонування системи гарантування вкладів членів кредитних спілок, визначення вимог та процедур обов'язкового

оприлюднення розкриття інформації про діяльність установ кооперативного кредитування.

5. Результати проведеного дослідження процесу доступу кредитних спілок на ринки фінансових послуг України засвідчили позитивні зрушення, які стосувалися обов'язкових вимог до розкриття інформації про акціонерів фінансових установ, вимог до обов'язкового оприлюднення звітності, розробки змін у порядку погодження набуття або збільшення істотної участі у фінансовій установі, впровадження нових ліцензійних умов провадження діяльності кредитних спілок на ринках фінансових послуг. Виявлено широке врахування європейської практики ліцензування кредитних спілок у вітчизняному законодавстві, окрім вимог до величини їх статутного капіталу. Аргументовано встановлення розміру мінімального статутного капіталу кредитної спілки на момент реєстрації в розмірі 150 тис. грн з мінімальним вступним внеском в 3 тис. грн та вимогою поступового перегляду в бік збільшення цих норм.

6. Обґрунтовано, що механізм формування капіталу кредитними спілками містить сукупність методів та інструментів, які застосовуються у процесі акумулювання вільних коштів для подальшого надання фінансових послуг за умови впливу відповідного інформаційного та правового забезпечення. З метою підвищення рівня капіталізації кредитних спілок України, запропоновано: формувати обсяг резервного капіталу без значного перевищення норми в 15% від активів, зважених на ризик, з метою недопущення надмірного вилучення капіталу кредитної спілки, який може бути ефективно використаний нею для одержання економічних вигод чи соціального ефекту; проводити постійний моніторинг та здійснювати якісне управління ризиками в кредитних спілках для зниження рівня ризиковості їх операцій, а отже, підвищення рівня захисту інтересів членів і вкладників кредитних спілок; запровадити систему гарантування вкладів учасників кредитних спілок України з метою забезпечення гарантій та збільшення зацікавленості в населення до вкладання в них депозитних коштів.

7. Проведена аналітична оцінка показників фінансової діяльності кредитних спілок України засвідчила тенденції до зниження конкуренції в цьому секторі

вітчизняних ринків фінансових послуг внаслідок скорочення їх активної діяльності та підвищення концентрації активів у невеликій групі найбільших та великих за розміром активів кредитних спілок. Виявлено значне переважання споживчих кредитів у кредитному портфелі кредитних спілок України, що засвідчує можливість досягнення ними в результаті фінансової діяльності значного соціального ефекту. Порівняльний аналіз якості кредитного портфеля вітчизняних кредитних спілок та банківських установ виявив, що існує прямий кореляційний зв'язок між скороченням активної діяльності кредитних спілок та погіршенням якості їх кредитного портфеля.

8. З метою підвищення ефективності фінансової діяльності кредитних спілок України в напрямі поліпшення результативності та збільшення вигод від їх діяльності на вітчизняних ринках фінансових послуг запропоновано: виділити групу системно значущих кредитних спілок з метою ретельнішого нагляду за діяльністю найбільш активних і за основу їх виділення взяти такі показники, як обсяг активів, обсяг депозитів та кількість членів кредитної спілки; підвищити вимоги до якості кредитного портфеля та покриття реалізованих ризиків кредитних спілок України шляхом прийняття на законодавчому рівні окремого нормативного положення, яке б регламентувало порядок формування кредитними спілками резерву для забезпечення покриття втрат від неповернених позичок; стимулювати розширення довгострокового кредитування діяльності фермерських господарств шляхом надання синдікованих позик; запровадити застосування аутсорсингу для управління активами кредитних спілок України, особливо в тих, активи яких перевищують 50 млн. грн.

9. У сфері державного регулювання та нагляду за кредитними спілками в Україні для підвищення ефективності їх діяльності запропоновано: 1) передати наглядові функції за сектором кредитної кооперації від Нацкомфінпослуг до Національного банку України; 2) вдосконалити зовнішні та внутрішні процеси регулювання діяльності кредитних спілок; 3) сформувати належну систему гарантування депозитів членів кредитних спілок.

10. Запропоновано для оцінки впливу соціально-економічного розвитку держави на рівень кредитної кооперації використовувати моделі панельних даних зі сталими коефіцієнтами, моделі з випадковими та фіксованими ефектами. Залежними змінними, що характеризують стан кредитних спілок, обґрунтовано обирати: 1) кількість кредитних спілок; 2) кількість членів кредитних спілок; 3) збереження та пайові внески; 4) сума кредитів; 5) ступінь проникнення. Визначена сукупність незалежних чинників, які є визначальними для розвитку кредитних спілок, включає: ВВП на душу населення; рівень безробіття; інфляція; прямі іноземні інвестиції; час, необхідний для початку бізнесу. За результатами проведеного економетричного моделювання впливу соціально-економічного розвитку держави на рівень кредитної кооперації в ньому виявлено незначний вплив рівня соціально-економічного розвитку держави на рівень проникнення кредитної кооперації в ній, водночас, доведено, що економічні характеристики діяльності кредитних спілок, зокрема розміри депозитів та кредитів, що надаються спілками, чітко корелюються з показниками економічного розвитку країни. Зроблені висновки дозволяють робити прогнози для визначення подальших тенденцій розвитку кредитних спілок в Україні.

11. Обґрунтовано використання алгоритмічного підходу для підвищення соціально-економічної ефективності функціонування кредитних спілок, що включає п'ять основних етапів: 1) вибір показників соціально-економічної ефективності функціонування кредитних спілок; 2) оцінка відповідності показників визначенню соціально-економічної ефективності функціонування кредитних спілок; 3) оцінка соціально-економічної ефективності функціонування кредитних спілок; 4) визначення відповідності рівня соціально-економічної ефективності функціонування кредитних спілок; 5) розробка та впровадження заходів для підвищення соціально-економічної ефективності функціонування кредитних спілок. На основі визначених критеріїв відбору (всебічність оцінки результатів функціонування, достатність за кількістю, можливість порівняння, простота розрахунку) обґрунтовано систему показників, які повною мірою дозволяють оцінити рівень соціально-економічної ефективності діяльності кредитних спілок України. Апробація запропонованого

підходу дозволила виділити ключові проблеми в забезпеченні соціально-економічної ефективності кредитних спілок в Україні. У напрямі підвищення соціально-економічної ефективності діяльності кредитних спілок в Україні запропоновано заходи з активізації просвітницької роботи та вдосконалення ринкової інфраструктури кредитної кооперації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анцыферов А.Н. Кооперация в сельском хозяйстве Германии и Франции. М.: Просвещение, 2000. 495 с.
2. Анпілогова Ж. Д. Роль кредитних спілок на фінансовому ринку України // Проблеми системного підходу в економіці. 2015. Вип. 51. С. 3-8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PSPE_print_2015_51_3.
3. Арсьонова А.О. Джерела формування фінансових ресурсів кредитних спілок. URL: http://www.rusnauka.com/10_NPE_2011/Economics/3_83025.doc.htm.
4. Бала О., Цізда О. Фінансове посередництво в Україні: сутність та види // Науковий вісник НЛТУ України. 2010. Вип. 20.6. С. 169-174.
5. Башкатов О. Програма захисту вкладів як чинник довіри членів до кредитної спілки // Вісник кредитної кооперації. 2008. № 5. С.13-14.
6. Бедринець М.Д. Кредитні спілки в системі фінансового забезпечення діяльності малого бізнесу // Фінанси України. 2001. №7. С. 149-156.
7. Бланк И.А. Управление финансовыми рисками. М.: Ника-Центр, 2005. 600 с.
8. Бондаренко Є. П. Механізм державного регулювання ринку фінансових послуг // Вісник АБС. 2010. № 2. С. 38–42.
9. Варналій З.С., Дрига С.Г., Тарангул Л.Л. Мікрокредитування малого підприємництва: монографія. Ірпінь, 2009. 144 с.
10. Величко О. Становлення і розвиток грошово-кредитної системи України // Економіка України. 2001. №5. С. 8-13.
11. Версаль Н.І. Фінансове посередництво в Україні: теоретичні та практичні аспекти // Фінанси України. 2005. № 9. С. 99-108.
12. Винокуров Д., Онищенко Т. Кредитні спілки в Законі // Податки та бухгалтерський облік. 2002. № 9 (463). С. 46-49.
13. Вишневський І. Оподатковувати чи не оподатковувати... // Вісник кредитної кооперації. 2007. № 8. С. 50-56.
14. Вітлінський В.В., Великоіваненко Г.І. Ризикологія в економіці та підприємстві: монографія. К.: КНЕУ, 2004. 480 с.

15. Вовчак О.Д., Крентовська Л.М. Функції фінансового посередництва України // Інноваційна економіка. 2013. № 5. С. 230-233.
16. Вяткин В.Н., Вяткин И.В., Гамза В.А. Риск-менеджмент: Учебник. М.: Дашков и Ко, 2003. 512с.
17. Габбард Р. Глен. Гроші, фінансова система та економіка : підруч.; наук. ред. пер. М. Савлук, Д. Олесевич. К. : КНЕУ, 2004. 889 с.
18. Галасюк В., Ревонюк Є., Ліпська І. Визначення розміру кредиту, що надається під заставу // Вісник НБУ. 2000. №1. С. 45-47.
19. Гаркуша Ю. Теоретико-методологічний розвиток фінансового посередництва // Управління у сфері фінансів, страхування та кредиту: тези доповіді всеукраїнської науково-практичної конференції, 8-10 листоп. 2007р. Львів: Видавництво НУ "Львівська політехніка", 2007. С.63-66.
20. Герасимова С.В. Роль фінансових посередників в організації інвестиційної діяльності акціонерних товариств // Фінанси України. 2007. №4. С. 103-111.
21. Гончаренко В.В. Кредитні спілки як фінансові кооперативи : міжнародний досвід та українська практика. К.: “Наукова думка”, 1997. 240 с.
22. Гончаренко В.В. Кредитна кооперація. Форми економічної самопомогі сільського та міського населення у світі та в Україні (теорія, методологія, практика). К.: “Глобус”, 1998 . 330 с.
23. Гончаренко В. Кредитні спілки в системі суб’єктів фінансового ринку // Банківська справа. 2000. № 4. С. 24-26.
24. Гончаренко В. О кредитной кооперации // Экономика Украины. 2000. № 4. С. 23-29.
25. Гончаренко В. Неприбуткова економічна природа кредитних спілок та кооперативних банків: теорія і практика // Вісник НБУ. 2002. №5. С. 30-41.
26. Гончаренко В.В., Климко О.Л., Пожар А.А. Кредитні спілки в умовах фінансової кризи // Світ фінансів. 2010. Вип. 2. С.118–125.
27. Господарський кодекс України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

28. Григорків В.С., Вінничук О.Ю. Економетрика : Лабораторний практикум. Ч.1. Навч. посібник. Чернівці: Рута, 2015. 124 с.
29. Гринюк І. Фінансовий аналіз: досягнення кредитних спілок за останні три роки // Вісник кредитної кооперації. 2007. № 3. С.12-21.
30. Гриценко О.І. Забезпечення фінансової безпеки діяльності кредитних спілок // Соц.-ек. проблеми сучас. періоду України. 2008. Вип. 6 (74). С. 297-304.
31. Гриценко О.І. Критеріальні показники діяльності кредитної спілки. URL: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6776/1/Statu%20pok%20dil%20Gritsenko.pdf>.
32. Гржесік П. Законодавство ЄС, що має вплив на кредитні спілки: минуле і сьогодення // Бюлетень кредитних спілок України. 2014. №2-3 (54-55). С. 22-25.
33. Гроші та кредит: підручник / М.І. Савлук, А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна та ін.; за заг. ред. М.І. Савлука. К.:КНЕУ, 2001. 604 с.
34. Грудницька С.М., Славова Н.О. Проблеми фінансово-господарського забезпечення діяльності кредитних спілок. URL: http://www.hozpravo.com.ua/conferences/arhiv/uchastnik.php?ELEMENT_ID=42&ID=182.
35. Дадашев Б.А., Гриценко О.І. Кредитні спілки України: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2010. 112 с.
36. Директива 2004/39/ЄС Європейського Парламенту та Ради "Про ринки фінансових інструментів, що вносить зміни в Директиви Ради 85/611/ЄЕС і 93/6/ЄЕС та Директиву 2000/12/ЄС Європейського Парламенту та Ради і припиняє дію Директиви Ради 93/22/ЄЕС" від 21 квітня 2004 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_586.
37. Директива 2006/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради про започаткування та здійснення діяльності кредитних установ. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_862.
38. Директива № 2008/48/ЕС Европейского Парламента и Совета ЕС о договорах потребительского кредитования и отмене Директивы Совета ЕС 87/102/ЕЭС URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b19.

39. Дехтяр Н.А. Технологія фінансової діяльності кредитних спілок в Україні. URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/VUABS/2008_1/24.4.1.pdf.
40. Донецкова О.Ю. Природа и специфіка фінансового посередництва // Вестник Оренбургского государственного университета. 2010. №13. С. 148-152.
41. Дорош О. Л. Небанківські фінансові інститути в економічній системі України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.01.01 «Економічна теорія». Львів, 2003. 192 с.
42. Дубина М. В. Удосконалення класифікації фінансових посередників в Україні. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vcndtu/Ekon/2009_39/25.html.
43. Дука А. Реалізація захисної функції кредитних спілок в умовах подолання наслідків фінансової кризи в Україні // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2009. №107-108. С. 34-37.
44. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1. / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. К.: Видавничий центр “Академія”, 2000. 864 с.
45. Економічна теорія: Політекономія: підручник. 7-ме вид., стер.; за ред. В.Д. Базилевича. К.: Знання-Прес, 2008. 719 с.
46. Еш С.М. Формування фінансового посередництва на ринку фінансових послуг // Вісник Одеського національного університету. Економіка. 2013. Том 18. Вип. 2/1. С. 226-230.
47. Ємець В.В. Інститути небанківського фінансового сектора у системі забезпечення економічної безпеки України // Актуальні проблеми економіки. 2006. №1. С. 126-137.
48. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 19 грудня 2005 року №1576-XII (зі змінами і доповненнями).
49. Закон України “Про захист прав споживачів» від 1 грудня 2005 року №3161-IV.
50. Закон України «Про іпотеку» від 5 червня 2003 року №898-IV (зі змінами і доповненнями).

51. Закон України «Про іпотечні облигації» від 22 грудня 2005 року №3273-IV (зі змінами і доповненнями).
52. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/755-15>.
53. Закон України «Про кооперацію» від 11.11.2004 року №1087-IV (зі змінами і доповненнями). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1087-15>.
54. Закон України «Про кредитні спілки» від 20.12.2001 року № 2908-III. URL: Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2908-14>.
55. Закон України “Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України“ від 31 жовтня 2008 року № 639-VI (зі змінами і доповненнями).
56. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг». URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2664-14>.
57. Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/222-19>.
58. Звіт про діяльність Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, за 2013 рік. URL: <http://nfp.gov.ua/files/docs/zvit/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82%202013.pdf>.
59. Звіт про діяльність Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, за 2014 рік. URL: <http://nfp.gov.ua/content/rzviti-nackomfinposlug.html>.
60. Звіт про діяльність Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, за 2015 рік. URL: <http://nfp.gov.ua/content/rzviti-nackomfinposlug.html>.
61. Звіт про діяльність Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, за 2016 рік. URL: <http://nfp.gov.ua/content/rzviti-nackomfinposlug.html>.

62. Звіт про діяльність Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, за 2017 рік. URL: <http://nfp.gov.ua/content/rzviti-nackomfinposlug.html>.
63. Зимовець В.В., Зубик С.П. Фінансове посередництво: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2004. 288 с.
64. З історії кредитних спілок / В. Мерцин та ін. // Україна фінансова. 2006. URL: http://who_is_who.com.ua.
65. Іваненко О. Ризики та можливості кредитних спілок в умовах фінансової кризи // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2011. № 127. С. 60-64.
66. Іваненко О. Статистична оцінка ефективності діяльності кредитних спілок в регіональному розрізі // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 2014. №4. С. 44-47.
67. Іляш О.І., Гринкевич С.С. Економіка праці та соціально-трудова відносини : навч. посіб. К.: Знання, 2010. 476 с.
68. Ільїна Н. Нові обрії становлення системи кредитної кооперації України // Вісник кредитної кооперації. 2006. № 9. С.4-6.
69. Історія економічних вчень: навч. посібник / В.В. Кириленко, О.М.Стрішенець, М.М. Фаріон та ін. Тернопіль: «Економічна думка», 2008. 525 с.
70. Ключевые принципы эффективных систем страхования депозитов. URL: <http://www.asv.org.ru/insurance/experience/show/?id=129799>.
71. Кобушко І. М. Фінансове посередництво: конспект лекцій / І.М. Кобушко. Суми : СумДУ, 2010. 194 с.
72. Ковальчук А.Т. Фінансовий словник. 2-ге вид., стер. К.: Знання, 2006. 287 с.
73. Козинець П. Кредитні спілки. Простежується випереджувальне зростання капіталу // Україна-business. 2004. № 45. С.11-13.
74. Козинець П. Кредитні спілки приводять свій стан у відповідність з вимогами ЗУ „Про кредитні спілки” // Україна-business. 2005. № 58. С. 8-9.
75. Концепція розвитку ринків небанківських фінансових послуг України на 2013-2014 роки. URL: http://nfp.gov.ua/files/docs/Prezentacia_syn.pdf.

76. Концепція розвитку системи кредитної кооперації, затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 червня 2006 р. № 321-р.
77. Консультації Національного банку України щодо підвищення ефективності регулювання та нагляду за фінансовим сектором в Україні. URL: www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=84101.
78. Корнєєв В.В. Модифікація форм фінансового посередництва в Україні // Фінанси України. 2008. № 1. С. 77-85.
79. Коцовська Р.Р. Основні напрями реформування української системи кредитної кооперації // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. 2014. № 2 (20). С. 187-190.
80. Кредитні спілки в Україні: навч. посібник / [уклад. : Б.А. Дадашев, О.І. Гриценко]; Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. Суми: ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2011. 196 с.
81. Кредитні спілки в Україні: основні засади діяльності: навч. посібник. В 2-х книгах; заг. ред. А.Я. Оленчика. К.: УІРФР, 2007. 652 с.
82. Крилова В., Ніконова М. Особливості кредитної кооперації в Україні // Вісник Національного банку України. 2013. № 7. С. 34–39.
83. Левандовська А.В. Кредитні спілки та їх роль у фінансовому забезпеченні сільськогосподарського виробництва України // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. 2008. – Вип. 1 (3). С.59-68.
84. Ліцензійні умови провадження діяльності кредитних спілок з надання фінансових послуг: URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1225-03>.
85. Ліцензійний звіт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, 2017 рік. URL: https://www.nfp.gov.ua/files/DepFinMon/%D0%9B%D1%96%D1%86%D0%B5%D0%BD%D0%B7%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82_2017.pdf.
86. Лугінін О.Є. Статистика: підручник. 2-е видання, перероб. та доп. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 608 с.

87. Луцишин О.О. Кредитні спілки на ринку фінансових послуг України: проблеми та пріоритети розвитку // Світ фінансів. 2006. № 3 (8). – С. 56-59.
88. Луцишин О.О. Теорія та практика формування капіталу кредитними спілками у контексті надання фінансових послуг // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. – 2010. - № 4 (43). – С.102-110.
89. Луцишин О. Прагматизм формування системи кредитної кооперації в Україні // Вісник Національного банку України. 2013. №9. С. 22–27.
90. Люта О.В., Пігуль Н.Г. Управління кредитними ризиками в процесі формування доходів кредитних спілок. URL: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/pprbsu/2011_31/11_31_21.pdf.
91. Маковський П.А. Система управління кредитною спілкою. К.: НАКСУ, НМЦ, 2007. 98 с.
92. Маліновська О.Я. Основні проблеми та перспективи розвитку кредитних спілок у сучасних умовах розвитку // Вісник Львівської державної фінансової академії. Науковий журнал. 2012. №22. С.137-141.
93. Манилич М.І., Галушка Є.О. Кредитна спілка: банк чи каса взаємодопомоги? // Фінанси України. 2002. № 6. С. 95–99.
94. Масленніков Є.І., Чкан А.А. Дослідження розвитку ринку фінансових послуг України // Економіка: реалії часу. 2012. № 2 (3). С. 105-110.
95. Меморандум про взаєморозуміння і співпрацю між Державною комісією з регулювання ринків фінансових послуг України та Всеукраїнською асоціацією кредитних спілок від 1 лютого 2007 року // Вісник кредитної кооперації. 2007. № 9. С.29-30.
96. Міщенко С. В. Формування ефективної структури фінансового сектору України : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.08. К., 2009. 246 с.
97. Мишкін Фредерік С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків; пер. з англ. С. Панчишин, Г. Стеблій, А. Стасишин. К.: Основи, 1998. 963 с.

98. Науменкова С.В., Міщенко С.В. Розвиток фінансового сектору України в умовах формування нової фінансової архітектури: монографія. К.: УБС, Центр наукових досліджень НБУ, 2001. 384 с.
99. Науменкова С.В., Міщенко С.В. Сучасна модель фінансової системи: Порівняльний аналіз основних підходів // Фінанси України. 2006. № 6. С. 44-56.
100. Науменкова С.В., Міщенко В.І. Ринок фінансових послуг: навч. посібник. К.: Знання, 2010. 532 с.
101. Науменкова С.В., Міщенко С.В. Системи регулювання ринків фінансових послуг зарубіжних країн: навч. посібник. К.: Центр наукових досліджень НБУ, УБС НБУ, 2010. 170 с.
102. Негребецька Л. Кредитні спілки як організації фінансової взаємодопомоги // Регіональна економіка. 1999. № 2. С. 121-123.
103. Оленчик А. Кредитні спілки України: основні засади діяльності: в 2-х т.; за ред. А. Оленчика. К., 2005. 1260 с.
104. Оленчик А.Я. Про актуальні питання, тенденції та проблеми на ринку кредитних спілок України // Вісник кредитної кооперації. 2007. № 9. С. 24-29.
105. Оленчик А.Я. Система кредитних спілок України: сучасний стан та можливі виклики // Вісник кредитної кооперації. 2007. № 10. С. 26-33.
106. Осадец А.Н. Международный опыт функционирования кредитных союзов // Интегрированные основы инновационного и устойчивого развития экономики: Сборник научных статей. Пенза, 2013. С. 130-133.
107. Осадець О.М., Швець Н.Р. Кредитні спілки в структурі фінансового посередництва // Науковий журнал «Науковий огляд». 2015. № 8 (18). С. 56-64.
108. Осадець О.М., Швець Н.Р. Особливості механізму формування капіталу кредитних спілок України // Scientific journal Innovative solutions in modern science. 2017. № 2 (11). С. 44-58.
109. Осадець О.М. Методика вступу кредитних спілок на ринок фінансових послуг // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». 2018. Вип. 20. Ч. 2. С.141-147.

110. Осадець О.М., Швець Н.Р. Проблеми оцінки фінансового стану та ефективності діяльності кредитної спілки // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. 2013. Вип. 1(6). Т.2. С. 73-77.
111. Осадець О.М., Швець Н.Р. Кредитні спілки на ринку фінансових послуг України // Науковий Вісник Херсонського державного університету. 2014. Вип.5 (4). С. 103-106.
112. Осадець О. М. Проблемні аспекти діяльності кредитних спілок України // Ефективні механізми та стратегії управління економікою: від рівня підприємств до рівня країн: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Черкаси, 21-22 березня 2014 р. // Черкаський державний технологічний університет. Черкаси: Видавничий дім «Гельветика», 2014. С. 51-54.
113. Осадець О.М., Швець Н.Р. Місце і роль кредитних спілок в структурі ринків фінансових послуг України // Розвиток національної економіки: теорія і практика: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Івано-Франківськ, 3-4 квітня 2015 року. – Тернопіль: Крок, 2015. Ч.3. С. 355-356.
114. Осадець О.М., Швець Н.Р. Соціально-економічна природа функціонування кредитних спілок в Україні // Економіка в сучасних умовах: стан, проблеми та пошук шляхів їх подолання: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 26-27 червня 2015 року. Львів: ЛЕФ, 2015. Ч.2. С. 90-91.
115. Осадець О.М., Швець Н.Р. Механізм формування капіталу кредитних спілок // Розвиток фінансового ринку в Україні: проблеми та перспективи: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної інтернет – конференції, м. Полтава, 11 листопада 2015 р. Полтава: ПолтНТУ, 2015. С. 82-84.
116. Осадець О.М., Швець Н.Р. Роль кредитних спілок у механізмі фінансового забезпечення економічного зростання в Україні / Фінансове забезпечення економічного зростання в Україні: стан, тенденції та перспективи: монографія; за ред.: П.О. Нікіфорова. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2015. 384 с. С. 291–309.
117. Осадець О.М., Швець Н.Р. Ризики пов'язані з діяльністю кредитних спілок в сучасних умовах // International Scientific-Practical Conference Modern

Transformation of Economics and Management in the Era of Globalization: Conference Proceedings. January 29, 2016. Klaipeda: Baltija Publishing. P. 306-309.

118. Осадець О.М., Швець Н.Р. Застосування зарубіжного досвіду в діяльності кредитних спілок України // International Scientific Conference From The Baltic to The Black Sea: The Formation of modern economic area. August 19, 2017. Riga: «Baltija Publishing». P. 164-166.

119. Осадець О.М. Соціально-економічна ефективність функціонування кредитних спілок // Стратегії та політика розвитку територій: міжнародні, національні, регіональні та локальні виклики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Чернівці, м. Сучава (Румунія), 10-12 травня 2018 року. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2018. С. 117-119.

120. Основні показники діяльності банків України. URL: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798.

121. Офіційний сайт Державної комісії з регулювання фінансових ринків в Україні. URL: <http://www.dfp.gov.ua>.

122. Офіційний сайт Всеукраїнської асоціації кредитних спілок України. URL: <http://vaks.org.ua>.

123. Офіційний сайт Канадської програми зміцнення кредитних спілок України URL: <http://www.cuukr.org.ua>.

124. Офіційний сайт Національної асоціації кредитних спілок України. URL: <http://www.ukrcu.kiev.ua>.

125. Офіційний сайт об'єднаної кредитної спілки «Програма захисту вкладів» НАСУ. URL: <http://www.pzu.net.ua>.

126. Пантелеймоненко А.О. Становлення кооперації в українському селі: історико-економічні аспекти. Полтава: РКЦ ПУСКУ, 2006. 224 с.

127. Підсумки діяльності кредитних спілок за I-ше півріччя 2015 року // Бюлетень кредитних спілок України. 2015. №3 (61). С. 9-13.

128. Підсумки діяльності кредитних установ за 2015 рік. URL: http://nfp.gov.ua/files/sektor/ks_2015.pdf.

129. Підсумки діяльності кредитних установ за 2016 рік. URL: http://nfp.gov.ua/files/sektor/ks_2016.pdf.
130. Підсумки діяльності кредитних установ за 2017 рік. URL: http://nfp.gov.ua/files/sektor/ks_2017.pdf.
131. Пластун В.Л. Пріоритети розвитку кредитних спілок у сучасних умовах // Актуальні проблеми економіки. 2010. № 10. С. 131-137.
132. Пожар А.А. Економічні та організаційні особливості розвитку кредитної кооперації в Україні: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.04; Полтав. ун-т спожив. кооперації України. Полтава, 2007. 19 с.
133. Положення про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг: URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1070/2011>.
134. Положення про Департамент страхового регулювання та нагляду Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: <http://nfp.gov.ua/content/dsr-polozhennya.html>.
135. Положення про фінансові нормативи діяльності та критерії якості системи управління кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0148-04>.
136. Порядок узгодження набуття або збільшення істотної участі у фінансовій установі, затв. Розпорядженням Нацкомфінпослуг 20.09.2016 № 2290. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2190-12l>.
137. Правила проведення перевірок (інспекцій) Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, та визнання такими, що втратили чинність, деяких розпоряджень Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0211-13>.
138. Проект Закону України «Про Фонд гарантування вкладів членів кредитних спілок». URL: w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=33521&pf35401.

139. Проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо консолідації функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг». URL: w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56125.
140. Про встановлення виду державних цінних паперів, які можуть придбавати кредитні спілки: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 4 листопада 2004 року №2739.
141. Про затвердження Примірної статуту та примірних внутрішніх положень, що регулюють діяльність органів управління кредитної спілки: Розпорядження Держфінпослуг України від 13.03.2008 р. №338.
142. Про затвердження Положення про внесення інформації про кредитні спілки до Державного реєстру фінансових установ: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 22 червня 2004 року №1099. (зі змінами і доповненнями).
143. Про затвердження Порядку складання та подання звітності кредитними спілками та об'єднаними кредитними спілками до Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 25 грудня 2003 року №177 (зі змінами і доповненнями).
144. Про затвердження Положення про видачу небанківським фінансовим установам дозволу на здійснення емісії іпотечних сертифікатів: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 27 травня 2005 року № 4084.
145. Про затвердження Положення про провадження діяльності небанківських фінансових установ, які здійснюють емісію іпотечних сертифікатів: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 9 червня 2005 року № 4132.
146. Прудніков А.О., Пруднікова Л.А. Особливості організації моніторингу в кредитних спілках України // Вісник СевНТУ: зб. наук. праць. Серія: Економіка і фінанси. 2010. Вип. 109. С. 144-147.

147. Прудніков А.О. Технологія кредитування кредитними спілками України // Культура народів Причорномор'я. 2011. № 205. С. 90-93.
148. Реверчук С. Історія економічних вчень: навч. посіб.; за ред. С. Реверчука. Л.: Тріада плюс, 2007. 352 с.
149. Рекуненко И. И. Особенности деятельности саморегулируемых организаций на рынке финансовых услуг // Проблемы и перспективы развития финансовой системы Украины : зб. науч. пр. – Сумы : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – Вип. 29. – С. 391–395.
150. Рубанов П.М. Види та роль фінансових посередників на сучасному етапі розвитку фінансової системи // Вісник Запорізького національного університету. 2012. № 3 (15). С. 204-209.
151. Руська Р. Модель діагностики фінансового стану кредитних спілок // Економічний аналіз. 2009. № 4. С. 133-138.
152. Семенов А.Ю. Моделі фінансових систем у розвинутих країнах: переваги і недоліки // Вісник Хмельницького національного університету. 2010. № 4. С. 129-133.
153. Славова Н.О. Кредитні спілки: поняття, класифікація, загальна характеристика // Вісник господарського судочинства. 2007. № 5. С. 147-150.
154. Слав'юк Р. Кооперативні кредитні установи у фінансовому забезпеченні розвитку аграрного бізнесу // Фінанси України. 2000. № 2 (50). С. 96-103.
155. Соціологія: підручник / Н.П. Осипова, В.Д. Воднік, Г.П. Клімова та ін.; за ред. Н.П. Осипової. К.: Юрінком Інтер, 2003. 336 с.
156. Стан та особливості розвитку кредитних спілок України. URL: <http://bo0k.net/index.php?p=achapter&bid=16220&chapter=1>
157. Степанова В.О. Місце і роль кредитних спілок на фінансовому ринку України // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2012. №2(18). С.135-139.
158. Стоянов Г.С. Аналіз розвитку ресурсної бази кредитних спілок України: URL: http://www.rusnauka.com/26_WP_2013/Economics/10_145092.doc.htm.

159. Стратегія реформування державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг на 2015-2020 роки: Розпорядження Нацкомфінпослуг від 19.03.2015 р. № 499. URL: nfr.gov.ua/files/Стратегія_final_1.doc.
160. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2015 року (проект): URL: www.ufin.com.ua/konsercia/002.doc.
161. Терещенко Г.М., Луцишин О.О. Шляхи забезпечення захисту вкладів членів кредитних спілок // Фінанси України. 2010. № 12. С. 80-88.
162. Ткаченко І.С., Лучко М.Р., Руська Р.В. Кредитні спілки – аспекти функціонування в Україні: науково-практ. посібник. – Тернопіль: «Економічна думка», 2001. 75 с.
163. Туган-Барановський М.И. Социальные основы кооперации / предисл., коммент.: Л.А. Булочникова, Г.Н. Сорвина, Т.П. Субботина. М.: Экономика, 1989. 496 с.
164. Фінансова енциклопедія / О.П. Орлюк, Л.К. Воронова, І.Б. Заверуха; заг. ред. О.П. Орлюк. К.: Юрніком Інтер, 2008. 472 с.
165. Федоренко В.Г. Інвестування: підручник. К.: Алерта, 2006. 443 с.
166. Федосік І.М. Місце та роль кредитних спілок на фінансовому ринку України. URL: http://www.rusnauka.com/16_ADEN_2011/Economics/1_88501.doc.htm.
167. Ходаківська В.П., Беляєв В.В. Ринок фінансових послуг: теорія і практика: навч. посіб. К.: ЦУЛ, 2002. 616 с.
168. Хомутенко В.П., Волкова О.Г. Фінансові ресурси кредитних спілок України та джерела їх формування // Фінанси України. 2008. № 10. С. 61–71.
169. Хомутенко А.В. Оцінювання кредитного ризику і ризику незбалансованої ліквідності кредитних спілок України. URL: <http://dSPACE.oneu.edu.ua/jsui/handle/123456789/1552>.
170. Хорунжий С. Іпотечне кредитування кредитними спілками // Вісник кредитної кооперації. 2007. № 4. С. 7-12.
171. Цебрій Р.І., Руська Р.В. Оцінка кредитного ризику кредитних спілок і методи його зниження. URL: <http://dSPACE.tneu.edu.ua/handle/316497/3033>.

172. Чеберяко О.В., Лобода А.Б. Моделі фінансового посередництва та їх класифікація в Україні // Економічний часопис-XXI. 2013. №7-8. С. 72-75.
173. Черкасова С.В. Ринок фінансових послуг : навч. посібник для студентів вищих закладів освіти. Львів: Магнолія 2006, 2007. 496 с.
174. Черкасова С.В. Роль небанківських фінансових інститутів в інвестиційних процесах // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2010. № 1. С. 293-300.
175. Шатирко Г. Всеукраїнська асоціація кредитних спілок як чинник розвитку системи кредитної кооперації в Україні // Вісник кредитної кооперації. 2007. № 12. С.24-33.
176. Шкварчук Л.О., Цікайло М.А. Аналіз діяльності кредитних спілок на ринку фінансових послуг України. URL:http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/29576/1/062_422_425.pdf.
177. Школьник І.О., Семенов А.Ю. Взаємодія інститутів фінансового посередництва з реальним сектором економіки. 2011. № 1. С. 83-93.
178. Щебликіна І.О., Грибова Д.В. Основи менеджменту. URL:https://pidruchniki.com/75154/menedzhment/regulyuvannya_zagalna_funktsiya_menedzhmentu.
179. Щодо визначення мети залучення кредитними спілками на договірних умовах кредитів банків, кредитів об'єднаної кредитної спілки, грошових коштів інших установ та організацій: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 2 серпня 2005 року № 4404.
180. Osadets O., Shvets N. Problems of formation of optimal model of governmental regulation and supervision in the financial sector of Ukraine in the context of credit cooperation // The USV Annals of Economics and Public Administration. 2016. Vol.16 (special issue). P. 131-136
181. Commission Directive 2011/90/EU. URL:<https://www.eurofinas.org/.../CCD%20Amendment%20>

182. Credit Unions in Poland: Diagnostic and Proposals on Regulation and Supervision URL: https://http://siteresources.worldbank.org/POLANDEXTN/Resources/SKOK_report.pdf.
183. Credit Unions Worldwide 2013 Statistical Report. URL: http://www.woccu.org/documents/2013_Statistical_Report.
184. Credit Unions Worldwide 2014 Statistical Report. URL: http://www.woccu.org/documents/2014_Statistical_Report.
185. Credit Unions Worldwide 2015 Statistical Report. URL: http://www.woccu.org/documents/2015_Statistical_Report_WOCCU.
186. Credit Unions Worldwide 2016 Statistical Report. URL: http://www.woccu.org/documents/2016_Statistical_Report_WOCCU.
187. Credit Unions Worldwide 2017 Statistical Report. URL: http://www.woccu.org/documents/2017_Statistical_Report_WOCCU.
188. Determinants of Credit Union and Commercial Bank Failures: Similarities and Differences 1981-2005, James A. Wilcox, 2007; and Failure and Insurance Losses of Federally Insured Credit Unions: 1971-2004, James A. Wilcox, 2005.
189. Directive 2006/49/EC of the European Parliament and of the Council of 14 June 2006 on the capital adequacy of investment firms and credit institutions (recast). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32006L0049>.
190. Directive 2013/36/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms, amending Directive 2002/87/EC and repealing Directives 2006/48/EC and 2006/49/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32013L0036&from=EN>.
191. GDP per capita, PPP (current international \$). URL: <http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD>.
192. Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$). URL: <http://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD>.
193. Johnson H. Financial institutions and markets: a global perspective. New York : McGraw-Hill : University of Louisville, 1993. 560 p.

194. Inflation, consumer prices (annual %). URL: <http://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG>.
195. Regulation (EU) NO 575/2013 of the European Parliament and of the Council
URL: https://www.nbb.be/doc/cp/eng/bo/wg/pdf/reg_2013-06-26_r575en.pdf.
196. Rose Peter S., Kolari James W. Financial institutions: understanding and managing financial services. 5th ed. Chicago: Irwin, 1995.766 p.
197. Starting a business. URL: <http://www.doingbusiness.org/data/exploretopics/starting-a-business>.
198. Unemployment, total (% of total labor force) (modeled ILO estimate). URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Систематизація основних концепцій фінансового посередництва

Суть концепції	Історичний період
<p style="text-align: center;">Концепція засудження</p> <p>Демонструється негативне ставлення до великої торгівлі і позичкових операцій. Засуджується лихварство, оскільки воно перетворює гроші в предмети власності, що призводить до втрати головної їхньої функції – міри вартості та засобу обігу, а стягнення процентів призводить до зростання грошей</p>	300-ті рр. до н.е.
<p style="text-align: center;">Каноністична концепція</p> <p>Засуджується торговельний прибуток і лихварський процент як неугодні Богові справи</p>	V ст.
<p style="text-align: center;">Концепція меркантилістів</p> <p>Ототожнюються гроші і багатство, основним джерелом яких виступала зовнішня торгівля. Згідно з поглядами меркантилістів багатство полягає у володінні грошима, для його збільшення необхідно витратити менше, ніж отримувати. Вони почали розглядати низьке бажання інвестувати як економічну проблему, яку необхідно було вирішувати</p>	XV ст.
<p style="text-align: center;">Концепція фінансового посередництва А. Пігу</p> <p>Завдяки інституційній структурі фінансового ринку, яка передбачає участь фінансових посередників, досягається ефективний перерозподіл фінансових ресурсів</p>	Поч. XX ст.
<p style="text-align: center;">Кейнсіанська теорія</p> <p>Провідна роль при взаємодії та координації взаємодії власників грошових і ресурсів та потенційних інвесторів належить саме фінансовим посередникам</p>	40-ві рр. XX ст.
<p style="text-align: center;">Концепція інноваційного фінансування в економіці Й.Шумпетера</p> <p>Інвестиції мають бути спрямовані з традиційних напрямків у нові сфери розвитку економіки за безпосередньої участі фінансових посередників</p>	40-ві рр. XX ст.
<p style="text-align: center;">Концепція фінансового поглиблення Р. Голдсмита, Р.Маккінона</p> <p>Обґрунтовано наявність прямопропорційної залежності економічного зростання від рівня розвитку фінансового посередництва в країні</p>	50-60-ті рр. XX ст.
<p style="text-align: center;">Теорія Дж. Герлі та Є. Шоу</p> <p>Доведено наявність спільної тенденції між ростом доходів та збільшенням попиту на послуги фінансового посередництва</p>	50-60-ті рр. XX ст.
<p style="text-align: center;">Посткейнсіанська теорія</p> <p>Прихильники даної теорії дають характеристику джерелам фінансування і визначають роль фінансових посередників</p>	70-80-ті рр. XX ст.
<p style="text-align: center;">«Нова теорія фінансів» (Дж. Стігліц, А. Вайс)</p> <p>Успішність фінансового посередництва залежить від надійності захисту інтересів власників фінансових ресурсів з боку держави, оскільки вони схильні до «асиметричності інформації» та «морального ризику»</p>	80-ті рр. XX ст.
<p style="text-align: center;">Концепція «фінансів та розвитку» (Р. Левін, О.Галетович)</p> <p>Фінансове посередництво сприяє розвитку нових галузей економіки, структурним зрушенням на користь високоприбуткових напрямків</p>	90-ті рр. XX ст.
<p style="text-align: center;">Концепція К. Маєра та В. Карліна</p> <p>Підкреслюється провідний вплив небанківських фінансових посередників (на відміну від банківських установ) на інтенсивний розвиток економік</p>	90-ті рр. XX ст.

Додаток Б

Таблиця Б.1

**Підходи науковців до тлумачення поняття «фінансове посередництво» та
«фінансові посередники» на макро- та мікрорівні**

№ п/п	Визначення
Макрорівень	
1.	Фінансове посередництво - діяльність, що пов'язана з отриманням та перерозподілом фінансових коштів, крім випадків, передбачених законодавством. [27]
2.	Фінансові посередники є спеціалізованими професіональними операторами фінансового ринку - кредитно-інвестиційними установами, що пропонують і реалізують фінансові послуги як особливий товар на умовах провадження виняткових і поєднаних видів діяльності. [176]
3.	Фінансове посередництво - діяльність з акумуляції та перерозподілу наявного у суспільстві вільного капіталу та реалізації фінансових операцій, що супроводжують ці процеси. [174]
4.	Фінансове посередництво – опосередкована діяльність фінансових інститутів щодо ефективного нагромадження, управління та перерозподілу капіталів шляхом надання фінансових послуг. [19]
Мікрорівень	
5.	Фінансові посередники - інститути, що спеціалізуються на наданні фінансових послуг та опосередковують у своїй діяльності рух фінансових ресурсів шляхом їх залучення та вкладення мобілізованих ресурсів у різноманітні фінансові активи. [164]
6.	Фінансове посередництво - процес непрямого інвестування, при якому фінансові посередники пов'язують кредиторів - заощадників і позичальників - витратників. Фінансові посередники - інститути, що позичають кошти у тих, хто заощадив, і в свою чергу, надають позики іншим. До фінансових посередників відносять банки, кредитні спілки, страхові компанії, пенсійні фонди, фінансові компанії. [97]
7.	Фінансове посередництво - це система опосередкованого фінансування, яка полягає в залученні фінансових ресурсів з метою їх подальшого розміщення у фінансові активи. Фінансові посередники - спеціалізовані інститути, що опосередковують рух фінансових ресурсів, залучаючи їх шляхом розміщення фінансових інструментів власного випуску серед індивідуальних інвесторів та вкладаючи акумульовані таким чином кошти в різноманітні фінансові активи. [63]

*Продовження додатка Б**Продовження табл. Б.1*

8.	Фінансові посередники - це сукупність фінансових установ (банки, кредитні спілки, страхові компанії, пенсійні фонди, тощо). Ці установи акумулюють кошти фізичних і юридичних осіб, у тому числі і шляхом випуску цінних паперів, а потім на комерційних засадах надають ці кошти позичальникам. [20]
9.	Фінансовий посередник - юридична особа, що на підставі ліцензії здійснює визначену законодавством України комерційну, представницьку або посередницьку діяльність стосовно обігу приватизаційних паперів. [72]
10.	Фінансові посередники - організації, що залучають кошти через відкриття чекових, ощадних, страхових рахунків і використовують їх для надання різних позик, придбання кредитних заставних і цінних паперів держави та корпорацій. [165]

Додаток В

Таблиця В.1

**Фінансові показники розвитку кредитної кооперації в країнах з
найвищим рівнем проникнення в 2017 році**

Країна	Кількість кредитних спілок	Кількість членів	Заощадження, млн.дол.	Кредити, млн.дол.	Резерви, млн.дол.	Активи, млн.дол.	Рівень проник- нення, %
Фінансові показники розвитку кредитної кооперації в деяких країнах Африки з найвищим рівнем проникнення в 2017 році							
Того	76	2235699	298,2	264,2	нд**	Нд	53,09
Сенегал	193	2562183	542,8	625,5	нд	Нд	30,78
Руанда	416	1607560	101,8	46,3	27,8	137,2	0
Кенія	7035	6804463	4600,1	5669,3	599,2	6978,1	24,86
Фінансові показники розвитку кредитних спілок в деяких країнах Азії з найвищим рівнем проникнення в 2017 році							
Корея	898	5103331	73261,2	55732,0	1972,5	77024,7	13,66
Непал	13578	3450000	1611,0	1250,0	71,6	1790,0	18,99
Таїланд	1651	4249764	59491,0	57826,0	2885,0	80352,0	8,64
Шрі Ланка	8423	1039458	54,0	12,0	11,0	83,0	7,43
Філіппіни	1680	9914325	2497,0	768,0	92,0	4523,0	15,15
Фінансові показники розвитку кредитних спілок в деяких країнах Латинської Америки з найвищим рівнем проникнення в 2017 році							
Еквадор	900	4758802	нд*	нд	нд	8100,0	0
Уругвай	54	871000	131,1	251,4	125,6	310,7	39,38
Коста Ріка	54	768891	3,4	3,1	0,211	4,8	22,98
Гондурас	84	853228	841,7	761,6	119,7	1083,9	14,82
Гватемала	25	1803781	1593,4	1031,8	221,1	1884,7	18,21
Фінансові показники розвитку кредитних спілок країн Північної Америки з найвищим рівнем проникнення в 2017 році							
США	5684	112654439	1173715,2	972365,6	148922,4	1395323,1	52,87
Канада	567	10257125	246587,0	261872,3	9388,6	310926,7	41,93
Фінансові показники розвитку кредитних спілок в деяких країнах Європи з найвищим рівнем проникнення в 2017 році							
Ірландія	359	3600000	16606,1	5387,4	3202,4	19857,7	117,11
Польща	34	1708636	2819,0	1945,6	99,5	2967,6	6,52
Литва	70	160847	963,3	432,0	85,4	990,5	8,44
Молдова	283	133721	24,4	39,5	14,4	47,1	5,09
Велико- британія	450	1749441	3597,2	1913,3	476,4	4280,2	4,17
Україна	378	564100	45,1	91,5	51,1	104,4	1,83

*Примітка. нд – немає даних

Джерело: складено автором на основі [187].

Додаток Г

Таблиця Г.1

Переваги та недоліки можливих варіантів подальшого розвитку державного регулювання та нагляду у фінансовому секторі України

Варіант розвитку	Переваги	Недоліки
Подальша розбудова існуючих мегарегуляторів	<ul style="list-style-type: none"> - відсутність змін у нормативно-правовій базі; - відсутність необхідності фінансування змін у організаційній структурі; - відсутність ризику перехідного періоду. 	<ul style="list-style-type: none"> - складнощі запровадження консолідованого нагляду; - низький рівень координації дій органів регулювання та нагляду; - збільшення навантаження на Державний бюджет; - відсутність єдиної бази даних фінансових установ; - відсутність уніфікованого підходу до регулювання та нагляду за фінансовими установами; - низький рівень захисту прав інвесторів і споживачів фінансових послуг; - відсутність макропруденційного нагляду.
Створення окремого мегарегулятора	<ul style="list-style-type: none"> - закріплення відповідальності за розробку політики фінансового сектору; - запровадження консолідованого нагляду за фінансовими установами; - створення єдиної бази даних фінансових установ; - уніфікація та зменшення обсягів звітності; - ефективніше використання ресурсів; - вироблення уніфікованого підходу до регулювання та нагляду за фінансовими установами. 	<ul style="list-style-type: none"> - ризик підвищення бюрократизації мегарегулятора; - збільшення навантаження на Державний бюджет щодо фінансування розробки законодавства та організаційних змін; - ризик перехідного періоду; - збільшення навантаження на Державний бюджет на утримання регулятора; - відсутність макропруденційного нагляду; - низький рівень захисту прав інвесторів і споживачів фінансових послуг.

Продовження додатка Г

Продовження таблиці Г.1

Створення мегарегулятора при Національному банку України	<ul style="list-style-type: none"> - закріплення відповідальності за розробку політики фінансового сектору; - відсутність ризику перехідного періоду для банківського сектору; - запровадження консолідованого нагляду за фінансовими установами; - створення єдиної бази даних фінансових установ; - уніфікація та зменшення обсягів звітності; - вироблення уніфікованого підходу до регулювання та нагляду за фінансовими установами; - здійснення макропруденційного нагляду; - ефективніше використання ресурсів; - підвищення професійного рівня співробітників регуляторного органу та фінансових установ на базі НБУ; - зменшення навантаження на Державний бюджет. 	<ul style="list-style-type: none"> - ризик перехідного періоду для небанківського сектору; - ризик підвищення бюрократизації мегарегулятора; - ризик виникнення хибного уявлення щодо надання НБУ рефінансування небанківським фінансовим установам; - збільшення навантаження на Державний бюджет щодо фінансування розробки законодавства та організаційних змін; - низький рівень захисту прав інвесторів і споживачів фінансових послуг.
--	---	---

Джерело: складено автором на основі досліджень Національного банку України

Додаток Д

Dependent variable:	
Y	
xgdppercapitaPPP	-1,010,066.000*** (317,484.800)
xunemployment	32,600,215.000 (1,003,021,812.000)
xinflationcp	-228,749,381.000 (755,993,705.000)
xfdi	2.258*** (0.090)
xdaysbusiness	-532,005,417.000*** (157,339,127.000)
Constant	17,609,945,800.000 (12,846,322,901.000)
Observations	390
R2	0.680
Adjusted R2	0.675
F Statistic	162.898*** (df = 5; 384)
Note:	*p<0.1; **p<0.05; ***p<0.01

Рис. Д. 1. Модель панельних даних зі сталими коефіцієнтами (залежна змінна – збереження та пайові внески)

	savings	gdppercapitaPPP	unemployment	inflationcp	fdi	daysbusiness
savings	1.00	0.39	0.00	-0.15	0.82	-0.16
gdppercapitaPPP	0.39	1.00	0.00	-0.39	0.55	-0.38
unemployment	0.00	0.00	1.00	-0.08	-0.01	-0.12
inflationcp	-0.15	-0.39	-0.08	1.00	-0.19	0.17
fdi	0.82	0.55	-0.01	-0.19	1.00	-0.11
daysbusiness	-0.16	-0.38	-0.12	0.17	-0.11	1.00

Рис. Д. 2. Кореляційна матриця (залежна змінна – збереження та пайові внески)

Продовження додатку Д

Dependent variable:	
Y	
xgdppercapitaPPP	2,114,303.000*** (469,914.600)
xunemployment	599,431,051.000 (693,474,029.000)
xinflationcp	37,706,708.000 (279,388,390.000)
xfdi	-0.056 (0.061)
xdaysbusiness	98,354,079.000 (120,077,728.000)
Observations	390
R2	0.058
Adjusted R2	-0.059
F Statistic	4.241*** (df = 5; 346)
Note:	*p<0.1; **p<0.05; ***p<0.01

Рис. Д. 3. Модель панельних даних з фіксованими ефектами (залежна змінна – збереження та пайові внески)

Dependent variable:	
Y	
xgdppercapitaPPP	2,290,605.000*** (436,332.700)
xunemployment	1,008,718,546.000 (799,499,677.000)
xinflationcp	49,893,755.000 (334,874,888.000)
xfdi	0.163** (0.071)
xdaysbusiness	104,857,768.000 (136,633,314.000)
Constant	-23,076,783,943.000 (14,892,745,247.000)
Observations	390
R2	0.104
Adjusted R2	0.093
F Statistic	8.950*** (df = 5; 384)
Note:	*p<0.1; **p<0.05; ***p<0.01

Рис. Д. 4. Модель панельних даних з випадковими ефектами (залежна змінна – збереження та пайові внески)

Продовження додатку Д

Dependent variable:	
Y	
xgdppercapitaPPP	0.0002 (0.0003)
xunemployment	0.872 (0.868)
xinflationcp	1.614** (0.655)
xfdi	0.000*** (0.000)
xdaysbusiness	0.566*** (0.136)
Constant	81.789*** (11.122)
Observations	390
R2	0.101
Adjusted R2	0.090
F Statistic	8.658*** (df = 5; 384)
Note: *p<0.1; **p<0.05; ***p<0.01	

Рис. Д. 5. Модель панельних даних зі сталими коефіцієнтами (залежна змінна – кількість кредитних спілок)

Dependent variable:	
Y	
xgdppercapitaPPP	0.001 (0.001)
xunemployment	1.128 (1.362)
xinflationcp	-0.281 (0.549)
xfdi	-0.000 (0.000)
xdaysbusiness	0.285 (0.236)
Observations	390
R2	0.010
Adjusted R2	-0.113
F Statistic	0.705 (df = 5; 346)
Note: *p<0.1; **p<0.05; ***p<0.01	

Рис. Д. 6. Модель панельних даних з фіксованими ефектами (залежна змінна – кількість кредитних спілок)

Продовження додатку Д

Dependent variable:	
Y	
xgdppercapitaPPP	0.0004 (0.0005)
xunemployment	1.069 (1.158)
xinflationcp	-0.090 (0.542)
xfdi	0.000 (0.000)
xdaysbusiness	0.411** (0.193)
Constant	95.903*** (15.947)
Observations	390
R2	0.014
Adjusted R2	0.002
F Statistic	1.128 (df = 5; 384)
Note:	*p<0.1; **p<0.05; ***p<0.01

Рис. Д. 7. Модель панельних даних з випадковими ефектами (залежна змінна – кількість кредитних спілок)

Dependent variable:	
Y	
xgdppercapitaPPP	-0.001 (0.0004)
xunemployment	3.285** (1.327)
xinflationcp	1.782* (1.000)
xfdi	0.000*** (0.000)
xdaysbusiness	0.199 (0.208)
Constant	142.913*** (16.997)
Observations	390
R2	0.046
Adjusted R2	0.034
F Statistic	3.738*** (df = 5; 384)
Note:	*p<0.1; **p<0.05; ***p<0.01

Рис. Д. 8. Модель панельних даних зі сталими коефіцієнтами (залежна змінна – кількість членів кредитних спілок)

Продовження додатку Д

Dependent variable:	
Y	
xgdppercapitaPPP	-0.005*** (0.002)
xunemployment	-0.645 (2.222)
xinflationcp	1.598* (0.895)
xfdi	0.000 (0.000)
xdaysbusiness	-0.150 (0.385)
Observations	390
R2	0.048
Adjusted R2	-0.070
F Statistic	3.510*** (df = 5; 346)
Note:	*p<0.1; **p<0.05; ***p<0.01

Рис. Д. 9. Модель панельних даних з фіксованими ефектами (залежна змінна – кількість членів кредитних спілок)

Dependent variable:	
Y	
xgdppercapitaPPP	-0.001* (0.001)
xunemployment	1.298 (1.848)
xinflationcp	1.802** (0.877)
xfdi	0.000* (0.000)
xdaysbusiness	0.077 (0.306)
Constant	173.303*** (25.065)
Observations	390
R2	0.028
Adjusted R2	0.015
F Statistic	2.223* (df = 5; 384)
Note:	*p<0.1; **p<0.05; ***p<0.01

Рис. Д. 10. Модель панельних даних з випадковими ефектами (залежна змінна – кількість членів кредитних спілок)

Продовження додатку Д

Dependent variable:	
Y	
xgdppercapitaPPP	0.001** (0.0004)
xunemployment	3.515*** (1.258)
xinflationcp	-1.852* (0.948)
xfdi	-0.000 (0.000)
xdaysbusiness	-0.174 (0.197)
Constant	130.778*** (16.111)
Observations	390
R2	0.081
Adjusted R2	0.069
F Statistic	6.795*** (df = 5; 384)
Note:	*p<0.1; **p<0.05; ***p<0.01

Рис. Д. 11. Модель панельних даних зі сталими коефіцієнтами (залежна змінна – рівень проникнення кредитних спілок)

Dependent variable:	
Y	
xgdppercapitaPPP	0.002*** (0.001)
xunemployment	1.949 (1.193)
xinflationcp	-0.248 (0.481)
xfdi	-0.000 (0.000)
xdaysbusiness	-0.686*** (0.207)
Observations	390
R2	0.080
Adjusted R2	-0.035
F Statistic	5.978*** (df = 5; 346)
Note:	*p<0.1; **p<0.05; ***p<0.01

Рис. Д. 12. Модель панельних даних з фіксованими ефектами (залежна змінна – рівень проникнення кредитних спілок)

Продовження дод. Д

Dependent variable:	
Y	
xgdppercapitaPPP	0.002*** (0.001)
xunemployment	1.971* (1.143)
xinflationcp	-0.335 (0.479)
xfdi	-0.000 (0.000)
xdaysbusiness	-0.647*** (0.195)
Constant	135.260*** (21.184)
observations	390
R2	0.074
Adjusted R2	0.062
F Statistic	6.153*** (df = 5; 384)
Note: *p<0.1; **p<0.05; ***p<0.01	

Рис. Д. 13. Модель панельних даних з випадковими ефектами (залежна змінна – рівень проникнення кредитних спілок)

Dependent variable:	
Y	
xgdppercapitaPPP	-645,815.700*** (247,164.700)
xunemployment	-180,596,261.000 (781,252,263.000)
xinflationcp	-309,224,446.000 (589,150,033.000)
xfdi	1.708*** (0.070)
xdaysbusiness	-426,888,944.000*** (122,905,671.000)
Constant	16,431,296,663.000 (9,997,316,665.000)
observations	387
R2	0.676
Adjusted R2	0.671
F Statistic	158.696*** (df = 5; 381)
Note: *p<0.1; **p<0.05; ***p<0.01	

Рис. Д. 14. Модель панельних даних зі сталими коефіцієнтами (залежна змінна – позики кредитних спілок)

Продовження додатку Д

Dependent variable:	
Y	
xgdppercapitaPPP	1,506,039.000*** (312,261.300)
xunemployment	176,385,078.000 (462,859,139.000)
xinflationcp	11,447,662.000 (185,761,382.000)
xfdi	0.008 (0.041)
xdaysbusiness	72,285,833.000 (80,961,259.000)
Observations	387
R2	0.070
Adjusted R2	-0.047
F Statistic	5.165*** (df = 5; 343)
Note:	*p<0.1; **p<0.05; ***p<0.01

Рис. Д. 15. Модель панельних даних з фіксованими ефектами (залежна змінна – позики кредитних спілок)

Dependent variable:	
Y	
xgdppercapitaPPP	1,694,272.000*** (304,335.800)
xunemployment	406,347,281.000 (526,351,935.000)
xinflationcp	21,155,080.000 (216,755,067.000)
xfdi	0.113** (0.047)
xdaysbusiness	78,126,407.000 (91,235,029.000)
Constant	-11,686,489,748.000 (11,006,959,661.000)
Observations	387
R2	0.114
Adjusted R2	0.102
F Statistic	9.773*** (df = 5; 381)
Note:	*p<0.1; **p<0.05; ***p<0.01

Рис. Д. 16. Модель панельних даних з випадковими ефектами (залежна змінна – позики кредитних спілок)

Dependent variable:	
Y	
Xmembers	9,603,079.000 (14,849,269.000)
Xsavings	0.311*** (0.012)
Xcucount	28,135,987.000 (22,375,607.000)
Constant	5,465,557,964.000 (3,875,185,962.000)
Observations	390
R2	0.668
Adjusted R2	0.665
F Statistic	258.831*** (df = 3; 386)
Note:	*p<0.1; **p<0.05; ***p<0.01

Рис. Д. 17. Результати побудови економетричної моделі залежності
прямих іноземних інвестицій від характеристик діяльності кредитних спілок

	fdi	members	savings	cucount
fdi	1.00	0.09	0.82	0.19
members	0.09	1.00	0.08	0.10
savings	0.82	0.08	1.00	0.19
cucount	0.19	0.10	0.19	1.00

n= 390

P	fdi	members	savings	cucount
fdi		0.0814	0.0000	0.0001
members	0.0814		0.1089	0.0585
savings	0.0000	0.1089		0.0001
cucount	0.0001	0.0585	0.0001	

Рис. Д. 18. Кореляційна матриця

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Осадець О.М., Швець Н.Р. Кредитні спілки в структурі фінансового посередництва // Науковий журнал «Науковий огляд». 2015. № 8 (18). С. 56-64 (0,53 д.а., особистий внесок - 0,27 д.а., де окреслені особливості організації діяльності кредитних спілок, які мають визначальний характер для визначення їх місця в структурі фінансового посередництва).
2. Осадець О.М., Швець Н.Р. Особливості механізму формування капіталу кредитних спілок України // Scientific journal Innovative solutions in modern science. 2017. № 2 (11). С. 44-58 (0,47 д.а., особистий внесок - 0,24 д.а., де проведено аналіз сучасного механізму формування капіталу кредитних спілок України).
3. Осадець О.М. Методика вступу кредитних спілок на ринок фінансових послуг // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». 2018. Вип. 20. Ч. 2. С.141-147. (0,4 д.а.).
4. Осадець О.М., Швець Н.Р. Проблеми оцінки фінансового стану та ефективності діяльності кредитної спілки // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. 2013. Вип. 1(6). Т.2. С. 73-77. (0,28 д.а., особистий внесок - 0,14 д.а., де розглянуто методики оцінки фінансового стану та ефективності діяльності кредитних установ, охарактеризовано системи оцінки, які найбільш відомі у світі, розглянуто рейтингові оцінки діяльності кредитних спілок).
5. Осадець О.М., Швець Н.Р. Кредитні спілки на ринку фінансових послуг України // Науковий Вісник Херсонського державного університету. 2014. Вип.5 (4). С. 103-106. (0,4 д.а., особистий внесок - 0,2 д.а., де зроблено аналіз практичних аспектів діяльності та розглянуті тенденції розвитку вітчизняних кредитних спілок, розкрито фінансово-кредитний потенціал функціонуючих кредитних спілок України).

6. Осадец А.Н. Международный опыт функционирования кредитных союзов // Интегрированные основы инновационного и устойчивого развития экономики: Сборник научных статей. Пенза, 2013. С. 130-133 (0,25 д.а.).
7. Осадец О.М. Напрями формування системи страхування депозитних вкладів кредитних спілок // Формування ринкової економіки в Україні. 2019. Вип.41. С. 318-324 (0,4 д.а.).
8. Osadets O., Shvets N. Problems of formation of optimal model of governmental regulation and supervision in the financial sector of Ukraine in the context of credit cooperation // The USV Annals of Economics and Public Administration. 2016. Vol.16 (special issue). P. 131-136. (0,44 д.а., особистий внесок - 0,22 д.а., де сформовано пропозиції з вдосконалення моделі державного регулювання та нагляду за ринками фінансових послуг).

Наукові праці, які засвідчують абрпобацію матеріалів дисертації:

9. Осадец О. М. Проблемні аспекти діяльності кредитних спілок України // Ефективні механізми та стратегії управління економікою: від рівня підприємств до рівня країн: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Черкаси, 21-22 березня 2014 р. // Черкаський державний технологічний університет. Черкаси: Видавничий дім «Гельветика», 2014. С. 51-54 (0,14 д.а.).
10. Осадец О.М., Швець Н.Р. Місце і роль кредитних спілок в структурі ринків фінансових послуг України // Розвиток національної економіки: теорія і практика: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Івано-Франківськ, 3-4 квітня 2015 року. Тернопіль: Крок, 2015. Ч.3. С. 355-356. (0,18 д.а., особистий внесок - 0,09 д.а., де проаналізовано стан ринку фінансових послуг України та визначено місце і роль кредитних спілок в ньому).
11. Осадец О.М., Швець Н.Р. Соціально-економічна природа функціонування кредитних спілок в Україні // Економіка в сучасних умовах: стан, проблеми та пошук шляхів їх подолання: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 26-27 червня 2015 року. Львів: ЛЕФ, 2015. Ч.2. С. 90-91 (0,11 д.а., особистий внесок - 0,06 д.а., де розкрито соціально економічну природу діяльності кредитних спілок).

12. Осадець О.М., Швець Н.Р. Механізм формування капіталу кредитних спілок // Розвиток фінансового ринку в Україні: проблеми та перспективи: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, м. Полтава, 11 листопада 2015 р. Полтава: ПолтНТУ, 2015. С. 82-84 (0,19 д.а., особистий внесок - 0,09 д.а., де розглянуто капітал кредитної спілки та джерела його формування).
13. Осадець О.М., Швець Н.Р. Роль кредитних спілок у механізмі фінансового забезпечення економічного зростання в Україні / Фінансове забезпечення економічного зростання в Україні: стан, тенденції та перспективи: монографія; за ред. П.О. Нікіфорова. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2015. 384 с. С. 291–309 (0,35 д.а., особистий внесок - 0,18 д.а., де проаналізовано кооперативну природу й особливості організації та функціонування кредитних спілок в Україні).
14. Осадець О.М., Швець Н.Р. Ризики пов'язані з діяльністю кредитних спілок в сучасних умовах // International Scientific-Practical Conference Modern Transformation of Economics and Management in the Era of Globalization: Conference Proceedings. January 29, 2016. Klaipeda: Baltija Publishing. P. 306-309. – С. 306-309 (0,2 д.а., особистий внесок - 0,1 д.а., де розглянуто специфіку оцінювання ризиків у діяльності кредитних спілок).
15. Осадець О.М., Швець Н.Р. Застосування зарубіжного досвіду в діяльності кредитних спілок України // International Scientific Conference From The Baltic to The Black Sea: The Formation of modern economic area. August 19, 2017. Riga: «Baltija Publishing». P. 164-166 (0,18 д.а., особистий внесок - 0,09 д.а., де розкрито можливості впровадження міжнародної практики в діяльність кредитних спілок).
16. Осадець О.М. Соціально-економічна ефективність функціонування кредитних спілок // Стратегії та політика розвитку територій: міжнародні, національні, регіональні та локальні виклики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Чернівці, м. Сучава (Румунія), 10-12 травня 2018 року. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2018. С. 117-119 (0,2 д.а.).
17. Осадець О.М. Еволюція підходів до трактування фінансового посередництва // Стратегії, проблеми та розвиток економічних систем в умовах глобальної нестабільності: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції з

міжнародною участю, м. Миколаїв, 12 жовтня 2019 р. Миколаїв : ММІРЛ ВНЗ «Університет «Україна», 2019. С. 6-9 (0,2 д.а.).

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Міжнародна науково-практична конференція «Ефективні механізми та стратегії управління економікою: від рівня підприємств до рівня країн» (21-22 березня 2014 р., м. Черкаси, дистанційна форма участі).
2. Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток національної економіки: теорія і практика» (3-4 квітня 2015 р., м. Івано-Франківськ, очна форма участі).
3. Міжнародна науково-практична конференція «Економіка в сучасних умовах: стан, проблеми та пошук шляхів їх подолання» (26-27 червня 2015 р., м. Львів, очна форма участі).
4. Всеукраїнська науково-практична Інтернет – конференція «Розвиток фінансового ринку в Україні: проблеми та перспективи» (11 листопада 2015 р., м. Полтава, дистанційна форма участі).
5. International scientific conference “ Modern transformation of economics and management in the era of globalization” (29 January 2016, Klaipeda, Lithuania, дистанційна форма участі).
6. International scientific conference “From the Baltic to the Black Sea: the formation of modern economic area” (19 August 2017, Riga, Latvia, дистанційна форма участі).
7. Міжнародна науково - практична конференція «Стратегії та політика розвитку територій: міжнародні, національні, регіональні та локальні виклики» (10-12 травня 2018 р., Чернівці (Україна) – Сучава (Румунія), очна форма участі).
8. Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю (12 жовтня 2019 р., м. Миколаїв, очна форма участі).